100. výročí od vydání publikace
Československé knihovnictví Zdeňka Václava Tobolky

Marek Timko (ed.)

Ohlédnutí za čs. knihovnictvím

20—21 / 3 / 2025
Karviná

Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě
Příspěvková organizace Moravskoslezského kraje
Regionální knihovna KARVINÁ
SDRUK
skip
MSK

Marek TIMKO (ed.)

Ohlédnutí za československým knihovnictvím

Ostrava, 2025

CIP
TIMKO, Marek, ed.
Ohlednutí za československým knihovnictvím / sest. Marek Timko. - 1. vyd. - Ostrava : Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě, 2025. 135 s. -
ISBN 978-80-7054-363-4

Recenzovali:
prof. Ing. Milan Konvit, PhD.
Mgr. Barbora Koneszová

Autoři: © 2025
Jaromír Kubíček
Vít Richter
Jan Pišna
Dušan Katuščák
Jiří Trávníček
Grzegorz Nieć
Mirosław Lenart
Iwona Pietrzkiewicz
Richard Papík
Jana Brožovská Onderková
Michał Rogoż
Pavol Matula

© Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě, 2025

ISBN 978-80-7054-363-4 (online, PDF)

Obsah

Editorial (Marek Timko)..... 5

I / KONFERENČNÍ PŘÍSPĚVKY

Budování sítě knihoven za první republiky v českých zemích (Jaromír Kubíček) 8

Je potřeba vidět Tobolkův stín: Pohled do dějin archeologie knižní kultury (Jan Pišna)..... 14

Činnost vybraných ostravských knihovníků v období meziválečného Československa a za 2. světové války (Jana Brožovská Onderková)..... 24

II / KONFERENČNÍ PREZENTACE

Význam a odkaz díla Zdeňka Václava Tobolky v československém knihovnictví (v kontextu vzdělávání) (Vít Richter)..... 58

Je nutné vidět Tobolkův stín: pohled do dějin archeologie knižní kultury (Jan Pišna)..... 64

Zdeněk Václav Tobolka a slovenské knihovníctvo (Dušan Katuščák) 69

Čtenářská kultura za první republiky (Jiří Trávníček)..... 72

Polsko-československé vztahy v oblasti knihy v meziválečném období (Grzegorz Nieć) 76

Studenti z Čech, Moravy, Polska a Slezska na univerzitě v Padově v raném novověku ve světle nejnovějších výzkumů (Mirosław Lenart) 82

Knižní kultura řeholních řádů jako základ moderního systému vědeckých knihoven ve střední Evropě (Iwona Pietrzkiewicz)..... 92

Akademické vzdělávání knihovníků u nás a ve světě (Richard Papík) **104**

Činnost vybraných ostravských knihovníků v období meziválečného Československa a za 2. světové války (Jana Brožovská Onderková) **110**

Česká a slovenská literatura pro děti a mládež v Polsku po druhé světové válce (Michał Rogoż) **116**

Abstrakty konferenčních příspěvků **124**

Doc. PhDr. Jaromír Kubíček, CSc.
Budování sítě knihoven za první republiky v českých zemích 124
PhDr. Vít Richter
Význam a odkaz díla Zdeňka Václava Tobolky v československém knihovnictví (v kontextu vzdělávání) 124
Mgr. Jan Pišna, Ph.D.
Je nutné vidět Tobolkův stín: pohled do dějin archeologie knižní kultury 124
Prof. PhDr. Dušan Katuščák, PhD.
Zdeněk Václav Tobolka a slovenské knihovníctvo 125
Prof. PhDr. Jiří Trávníček, M. A.
Čtenářská kultura za první republiky 125
Prof. Dr. Grzegorz Nieć
Polsko-československé vztahy v oblasti knihy v meziválečném období 125
Prof. dr hab. Mirosław Lenart
Studenti z Čech, Moravy, Polska a Slezska na univerzitě v Padově v raném novověku ve světle nejnovějších výzkumů 126
Dr hab. Iwona Pietrzkiewicz, prof. UKEN
Knižní kultura řeholních řádů jako základ moderního systému vědeckých knihoven ve střední Evropě 126
Doc. PhDr. Richard Papík, Ph.D.
Akademické vzdělávání knihovníků u nás a ve světě 127
Mgr. Jana Brožovská Onderková, Ph.D.
Činnost vybraných ostravských knihovníků v období meziválečného Československa a za 2. světové války 127
Michał Rogoż, Ph.D.
Česká a slovenská literatura pro děti a mládež v Polsku po druhé světové válce 128
Prof. Mgr. Pavol Matula, PhD.
Reflexia predchádzajúceho režimu v slovenských a českých prvorepublikových učebniciach dejepisu 129

O autorech **130**

Editorial

Vážené čtenářstvo,

v letošním roce si připomínáme sto let od vydání odborné kolektivní publikace *Československé knihovnictví*, která vyšla pod redakcí historika, politika, ale hlavně knihovníka a „otce české knihovědy" Zdeňka Václava Tobolky (1874–1951). Při příležitosti této „stoletky" uspořádala Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě a oddělení knihovnictví Ústavu bohemistiky a knihovnictví Slezské univerzity v Opavě – s podporou Regionální knihovny Karviná a Moravskoslezského kraje – dvoudenní setkání nazvané *Ohlédnutí za československým knihovnictvím*. Tato akce se konala 20.–21. března 2025, a to převážně v prostorách Regionální knihovny Karviná (v pobočkách Karviná-Fryštát a Karviná-Mizerov). První den byl věnován setkáváním odborníků a knihovníků, neformálním diskusím, prohlídkám knihoven (kromě už zmíněných poboček regionální knihovny i prohlídky Univerzitní knihovny Obchodně podnikatelské fakulty Slezské univerzity – pracoviště Karviná) či kulturně-naučnému programu – návštěvě zámku Fryštát. Druhý den se uskutečnila mezinárodní odborná konference za účasti domácích, slovenských i polských hostek a hostů. Vysokou odbornost konference zajistily nejenom příspěvky jednotlivých přednášejících, ale i koncentrovaně erudovaná, ale přesto příjemná a hladká moderace dr. Michaely Dombrovské (vedoucí oddělení knihovnictví Ústavu bohemistiky a knihovnictví SU), za což jí děkujeme. Konference ale nebyla určena jenom úzce odborné veřejnosti ze strany akademické obce, přístupna byla i knihovníkům z praxe a studujícím vysokých škol v oboru knihovnictví. Abychom vám, milé čtenářstvo, alespoň zčásti přiblížili průběh a obsah této konference, nabízíme vám tento konferenční sborník (v elektronické podobě) jako záznam a připomínku toho, že i sto let staré události mají významný a výrazný vliv na to, čím aktuálně žijeme – a to nejenom v knihovnictví a v knihovnách.

Sborník je rozdělen do dvou částí. V první představujeme tři odborné příspěvky, které se vážou jak k historickému ukotvení československého knihovnictví, tak i přímo k osobnosti Z. V. Tobolky a kritické reflexi jeho odborného díla. Historickou linii sleduje doc. Jaroslav Kubíček ve svém příspěvku *Budování sítě knihoven za první republiky v českých zemích* (autor na konferenci sice nemohl být osobně účasten, o to více jsme ale potěšeni, že nám svůj příspěvek do sborníku zaslal; i touto cestou mu chceme ještě jednou poděkovat!) a dr. Jana Brožovská Onderková ve svém příspěvku *Činnost vybraných ostravských knihovníků*

v období meziválečného Československa a za 2. světové války. Kriticko-metodologickou reflexi vybraného díla Z. V. Tobolky představuje příspěvek dr. Jana Pišny s názvem *Je potřeba vidět Tobolkův stín: Pohled do dějin archeologie knižní kultury*. Druhá část sborníku obsahuje prezentace konferenčních příspěvků jednotlivých autorek a autorů. Prezentace příspěvků jsou tematicky velmi rozmanité. Svým obsahovým zaměřením se dotýkají připomenutí významu osobnosti Z. V. Tobolky a jeho díla, a to zejména v kontextu českého i slovenského knihovnictví; některé příspěvky ale časově přesahují období před sto lety, případně poukazují na vzájemné vztahy polského a českého knihovnictví z historického či současného pohledu. Jednotlivé prezentace neřadíme tematicky (i když přiznáváme, že jsme to jistou chvíli zvažovali), ale uvádíme je tady v pořadí, v jakém zazněly, resp. v jakém byly uvedeny v programu konference (program celé akce přikládáme v příloze)[1]. Věříme, že zpřístupněním prezentací jednotlivých přednášek můžeme čtenářstvu alespoň zčásti přiblížit nejenom odborné a tematické zaměření konference, ale i otevřenou přátelskou atmosféru a „ducha knihovnické komunity".

Vážené a milé čtenářstvo, přejeme vám inspirativní čtení!

Mgr. Marek Timko, Ph.D. (editor)
Ústav bohemistiky a knihovnictví
Filozoficko-přírodovědecká fakulta
Slezská univerzita v Opavě
E-mail: marek.timko@fpf.slu.cz

1 Pozorné čtenářstvo si při prohlédnutí programu konference a nahlédnutí do obsahu sborníku jistě rychle všimne, že konferenční příspěvek prof. Petra Kalety s názvem *Hórnikova lužickosrbská knihovna v Praze jako součást multikulturního prostředí první československé republiky* a příspěvek prof. Pavla Matuly s názvem *Reflexe předcházejícího režimu ve slovenských a českých prvorepublikových učebnicích dějepisu* nejsou ani mezi odbornými příspěvky, ani mezi přednáškovými prezentacemi. Autoři vyjádřili přání, aby jejich příspěvky nebyly součástí tohoto sborníku z důvodů „publikační kolize". Vydavatel a editor sborníku tato autorská přání respektují a upřímně děkují prof. Kaletovi i prof. Matulovi za jejich osobní účast na konferenci.

I / KONFERENČNÍ PŘÍSPĚVKY

Budování sítě knihoven za první republiky v českých zemích

Jaromír Kubíček
Moravská zemská knihovna v Brně

Z podnětu organizátorky dnešní konference, paní ředitelky Libuše Foberové, jsem si připravil příspěvek podle jejího zadání. Přesto, že slovo budování se stalo značně zprofanovaným v období „budování socialismu", myslím, že v meziválečném období bylo pro české knihovnictví docela výstižným. Mezníkem vývoje našeho knihovnictví se stalo přijetí *prvního knihovnického zákona*. Poté následovala důsledná kontrola jeho provádění ze strany příslušného ministerstva a organizační opatření a soustavná péče *Masarykova lidovýchovného ústavu* (*Svazu osvětového*) jako metodického centra a tak se postupně vytvářela síť knihoven, v meziválečném období ovšem jen obecních lidových, která si dodnes zaslouží naše uznání i obdiv.

Základem rozmachu českého knihovnictví se stal *Masarykův knihovnický zákon*, který přijal 22. července 1919 parlament. Když si uvědomíme, jak obtížné je současné projednávání zákonů v dolní komoře našeho parlamentu, je až obdivuhodné, že po vzniku Československa byl *knihovnický zákon* mezi prvními, který byl přijat a to bez připomínek. O naplnění litery zákona pak pečovaly okresní osvětové sbory, při kterých působili okresní knihovničtí dozorci, kteří dbali o to, aby každá obec dodržovala ustanovení zákona o obecních knihovnách. Statistiky dokazovaly každým rokem skutečný rozmach knihoven v obcích, co se týče jejich počtu, množství knih, čtenářů i výpůjček, přičemž úsilí státu směřovalo k tomu, aby řádně fungovala správa knihoven, aby knihy dosahovaly co nejvyššího obratu a aby dobrá kniha pronikla do nejširších vrstev. Díky tomuto zákonu z roku 1919 je i dnes Česká republika státem s nejhustší sítí veřejných knihoven.

Ještě před přijetím *knihovnického zákona* se v poradním sboru knihovníků na ministerstvu školství a národní osvěty (MŠANO) vedl spor, zda se má zákon týkat všech knihoven. Zatím co Ladislav Jan Živný dokazoval, že ve svých cílech není mezi knihovnami velkého rozdílu, Zdeněk Václav Tobolka jako představitel vědeckých knihoven odmítal jednotný systém pro všechno knihovnictví a toto

stanovisko převážilo. Veřejné knihovnictví mělo za sebou slibný rozvoj, který gradoval v poslední třetině 19. století zásluhou organizací *Sokola*, které si daly do programu také vzdělávací činnost a k tomu provozovaly knihovny. Ještě o větší rozšíření knihoven se zasloužily *národnostní jednoty*, které územně pokryly celé české země a knihovny byly vedle přednášek hlavní náplní jejich vzdělávací činnosti. Šlo ovšem o *knihovny spolkové*, tedy přístupné jen svým členům, podobně jako ve velkých městech specializované čtenářské spolky. Je ovšem skutečností, že *spolkové knihovny* byly ve většině středních a větších obcích v zemi a staly se kulturními místy, přičemž veřejnost se je naučila rychle využívat. Po přijetí *knihovního zákona* většina těchto spolkových knihoven zanikla, neboť své sbírky knih předala do nově budované sítě obecních knihoven.

Organizátorem vzdělávací činnosti v českých zemích se stal *Svaz osvětový*, ustavený v roce 1906, který pro jednotlivé obory své působnosti zřizoval specializované odbory, jedním z nich byl také knihovní odbor. Program knihovního odboru formuloval v roce 1906 básník Antonín Sova (1864–1928) s cílem pečovat o rozvoj lidového knihovnictví.[1] K takovému účelu sdružoval vzdělávací organizace a společným úsilím dosahoval žádoucích výsledků. Měl poskytovat informace, jak vést již založené obecní nebo spolkové knihovny a čítárny, případně jak sloučit několik knihoven v obci do knihovny společné. Zpočátku se u malých obcí počítalo s putovními soubory (např. o 50 svazcích) a u větších obcí se stálými obecními knihovnami, zřizovanými z obecních dotací. Odbor vydával příručky s ideovými i praktickými pokyny, kladl důraz na sledování výsledků prostřednictvím statistiky a usiloval o ústřední katalogizaci.

Nejvíce práce knihovního odboru zabírala expedice knih, zřízená v roce 1912 a nabízející vhodné knihy opatřené podle přání i pevnou vazbou a to za nejnižší možné ceny, jichž dosahoval vlastní knihkupeckou koncesí a hromadným nákupem. Po přijetí *knihovnického zákona* pověřilo MŠANO expedici knih *Svazu osvětového* zprostředkováním státních subvencí ve formě knih veřejným obecním knihovnám. Forma byla jednoduchá po stránce účetní, neboť vyúčtování šlo mimo knihovny, a výběrem knih byla zajištěna jejich dobrá úroveň. Pro účely expedice vycházely zpravidla dvakrát do roka seznamy knih s určením pro malé a střední knihovny. Vyzvaná knihovna v nabídkovém seznamu měla označit knihy, jež už v knihovně jsou a také ty, o které by knihovník (knihovní rada) pro knihovnu stál. Vhodnost výběru pak byla zkontrolována knihovnickým referentem příslušného okresního osvětového sboru a konečně *Masarykovým lidovýchovným ústavem – Svazem osvětovým* (MLÚ), který požadované knihy zaslal. V poválečných letech knižní trh stagnoval, dobré knihy byly rozebrány a jejich

1 Program činnosti knihovního odboru Osvětového Svazu. In *Česká osvěta*. 1906, roč. 3, č. 2, s. 54–56.

získání se dařilo s obtížemi. Přesto roku 1920 zaslal MLÚ 58 804 knih do 1 303 obcí za více než půl milionu Kč, roku 1922/23 to bylo 64 720 knih do 2 026 obcí za více než 1,5 mil. Kč. Touto cestou bylo od přijetí *knihovnického zákona* do roku 1926 rozesláno obecním veřejným knihovnám více než 10 000 zásilek s celkovým počtem více než 300 000 knih.[2] V dalších letech však podpora na nákup knih ze strany ministerstva klesla na polovinu, jen v jubilejním roce 1928 dosáhla počtu 47 194 svazků. Ve třicátých letech výpravna knih zasílala jen okolo čtyř až šesti tisíc svazků ročně z podpory ministerstva a na tři tisíce knih podle objednávek z knihoven. Přestože jde o vysoká čísla expedovaných knih, vzhledem k počtu knihoven připadal státní příspěvek v průměru 15 svazků jedné obecní knihovně jednou za šest let a po hospodářské krizi se poměr ještě zhoršil.[3]

V roce 1925 ustavený *Masarykův lidovýchovný ústav* v plné šíři navázal na činnost *Svazu osvětového* a sehrál také úspěšně svou roli vydavatele vhodných pomůcek a seznamů knih, např. po vydání *knihovního zákona* vydal obsáhlejší *Seznam knih do obecních knihoven* s označením vhodnosti pro malé nebo větší knihovny.[4] MLÚ spolupracoval s knihovnickými organizacemi při pořádání každoročně pořádaných knihovnických sjezdů, jichž se účastnil svými zástupci. V radě MLÚ měli knihovníci stálé zastoupení *Spolkem československých knihovníků a jejich přátel.* Dařilo se to spoluprací nadšených odborníků z profesních organizací i příslušného ministerstva, kteří se zapojili do přednáškové a publikační činnosti a na lidovýchovných i knihovnických sjezdech vždy nacházeli řešení aktuálních problémů.

Státní úřad statistický provedl ke konci roku 1921 šetření o stavu *veřejných knihoven*. Zjišťoval, zda je knihovna ve vlastnictví obce, kolik má knih, čtenářů a výpůjček a jaké má příjmy i náklady. Knihovna byla zřízena již v 6 433 obcích, ve většině z nich však byla *spolková knihovna* ještě před rokem 1919 a stala se základem *knihovny obecní*.[5] Ze statistických ukazatelů bylo také konstatováno, že knihovny svým malým rozsahem jsou více méně jen sklady a půjčovnami knih, nikoliv středisky, kde by se mohli občané scházet a studovat. V meziválečném období většina obecních knihoven představovala jen několik skříní umístěných v prostorách školy nebo obecního úřadu, jen větší *městské knihovny* získaly pro svou činnost několik tříd v budově místní školy. Jsou známé i výjimky. Již v roce

2 TRNKA, Tomáš. Exposice Masarykova lidovýchovného ústavu. In *Pohledy do naší lidové výchovy.* Praha: Masarykův lidovýchovný ústav (Svaz osvětový), 1926, s. 55–58.

3 POCH, Josef. Dnešní stav veřejných knihoven. In *Československá lidová výchova.* 1932, roč. 6, č. 3/4, s. 49–51.

4 *Seznam knih do obecních knihoven: se zákonem knihovním, prováděcím nařízením a knihovním řádem.* Praha: Svaz osvětový, 1919. 103 s.

5 FAJFR, František. *Veřejné knihovny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku roku 1921.* Praha: Státní úřad statistický, 1923. 61 s.

1892 nechal postavit Oswald Ottendorfer (1826–1900), jenž se v USA domohl podnikáním značného majetku, v jeho rodných Svitavách městskou lidovou knihovnu s volným výběrem po vzoru amerických „public library", která další půlstoletí zůstala ovšem bez následovníků. Jen řediteli Ústřední knihovny hl. m. Prahy Janu Thonovi (1886–1973) se podařilo přesvědčit Pražskou městskou pojišťovnu jako investora a ještě před hospodářskou krizí v roce 1928 byla otevřena uprostřed města velkolepá novostavba veřejné knihovny.

Knihovní zákon měl svá negativa již ustanovením, že knihovna měla být zřízena v každé obci. Limitovaný finanční příspěvek totiž neumožňoval vytvoření dostatečného knihovního fondu u malých *venkovských knihoven*, proto již prováděcí nařízení k zákonu počítalo se zřizováním župních nebo *okresních doplňovacích knihoven*, které by financovaly okresní úřady a měly zapůjčováním putovních souborů zajišťovat četbu malým knihovnám. V českých zemích celá třetina obcí měla méně než 300 obyvatel, což při zákonem stanoveném příspěvku od obce znamenalo nejvýš částku 150 korun, ze které mohl být roční přírůstek nejvýš pět knih. Nejprve se zřizovaly *doplňovací obvodové knihovny* v národnostně smíšených územích v pohraničí a od roku 1929 se zřizovaly také *okresní knihovny* ve vnitrozemí. Do *doplňovacích knihoven* se pořizovaly výpravnější a dražší nebo řidčeji požadované knihy, kdežto do místních knihoven se ponejvíce opatřovala základní četba. Statistika z roku 1929 uvádí 38 obvodových a 18 okresních knihoven, z nichž bylo místním knihovnám v 1 118 souborech zapůjčeno na 60 tisíc knih.[6]

V roce 1927 podal MLÚ zainteresovaným ministerstvům návrh na zřízení ústřední státní slepecké knihovny, aby tak došlo k naplnění zákona o dostupnosti knihoven pro všechny vrstvy obyvatelstva. Ke zřizování slepeckých oddělení ani v knihovnách velkých měst pro vysoké náklady nedocházelo a tak specializovaná knihovna měla soustřeďovat organizaci a evidenci opisování a půjčování knih pro nevidomé.[7] Byl tak dán základ současné *Knihovny a tiskárny pro nevidomé K. E. Macana*, zřizované ministerstvem kultury, která tiskne publikace Braillovým písmem, vyrábí audionahrávky a půjčuje i prodává bodové i zvukové knihy.

V roce 1932 na výzvu ministerstva spravedlnosti vypracoval MLÚ též seznam knih pro *vězeňské knihovny* a to ve dvou verzích, pro mladistvé a pro dospělé vězně. Provedl také revizi vězeňských knihoven na Pankráci a v Řepích.

Kromě *obecních knihoven* byly v meziválečném období také kategorie *knihoven vědeckých* a *administrativních*. Pro knihovníky z těchto knihoven byla

6 FRIDRICH, František. *Veřejné knihovny obecní v Československu 1919–1929.* Praha: Masarykův lidovýchovný ústav, 1931, s. 21.

7 Návrh na zřízení ústřední slepecké knihovny státní. In *Československá lidová výchova.* 1927, roč. 1, č. 2, s. 10.

ve *Státní škole knihovnické*, zřízené v roce 1920, speciální výuka, což ovšem vedlo k rozdělení vzdělávání do dvou proudů a k označení lidového knihovnictví za méněhodnotné ve srovnání s požadavky při zkouškách knihovníků pro vědecké knihovny. Od takového rozdělení bylo však brzy opuštěno a vedle *Státní knihovnické školy* prosadil Zdeněk Václav Tobolka studium knihovnictví při Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Tobolka byl také redaktorem rozsáhlého kompendia Československé knihovnictví, které je sborníkem prací čtrnácti autorů, kteří učili na *Státní škole knihovnické*, a jde vlastně o jejich sylaby učebních textů. Ve svém celku toto kompendium dokumentuje vysokou úroveň tohoto oboru před sto lety.

Pro všechny knihovníky se spolkovou platformou stal *Spolek československých knihovníků a jejich přátel,* ustavený v červnu 1919. Ten od roku 1922 založil Časopis československých knihovníků a každoročně pořádal knihovnické sjezdy, zaměřené svým obsahem na *vědecké* a *administrativní knihovny*, které v novém státě vznikaly při nově ustanovovaných univerzitách či správních úřadech, a pochopitelně zejména na veřejné obecní knihovny.

Až do hospodářské krize, která zasáhla stát po roce 1929, jsou zcela prokazatelné úspěchy *knihovnického zákona*. Knihovny byly založeny i v malých obcích, státem organizovaný dozor zajišťoval, aby obce plnily vůči nim své povinnosti, vydávaly se příručky a pomůcky a fungovalo vzdělávání knihovníků. Statistika z roku 1929 uvádí více než 12 tisíc veřejných obecních knihoven s 6 miliony knih a 700 tisíci čtenáři. Vedle obecních bylo více než 18 tisíc knihoven odborných s více než 11 miliony knih, z nichž největšími byly *Veřejná* a *univerzitní knihovna v Praze* s 600 tisíci svazky, *Zemská* a *univerzitní knihovna v Brně* a *Knihovna Národního muzea*, jejichž sbírky byly o třetinu menší. Dále tu byly knihovny učitelské i žákovské na školách, vojenské a vězeňské, které zřizoval stát a značné množství knihoven různých spolků, které ovšem vedle obecních knihoven ztrácely pro veřejnost význam.

Je potřeba vidět Tobolkův stín: Pohled do dějin archeologie knižní kultury

Jan Pišna
Strahovská knihovna

V roce 1941 vyšel na stránkách *Ročenky českých knihtiskařů* Tobolkův příspěvek *O metodě dějin knihtisku* (Tobolka, 1941, s. 29–34), v němž autor nejen stopuje významné zahraniční publikace o historii tištěné knihy od roku 1640, ale především se zamýšlí nad tím, co vyžaduje tvorba monografie, popřípadě samotné studium knihtisku a z čeho se skládá. Do této několikasetleté historie tvůrčím a v mnoha oblastech přímo zakladatelským způsobem se také sám zapsal Zdeněk Václav Tobolka (1874–1951). Česká, potažmo i československá knihověda, si tuto skutečnost sice reflexivně připomínala a připomíná s Tobolkovým jménem, především přídomkem „otec české knihovědy", ale na druhou stranu musíme kriticky konstatovat, že se tím česká knihověda tematicky vyčerpala a kromě připomínkových článků v dobách výročí rezignovala na zodpovězení otázky, v čem konkrétně tkví Tobolkova zakladatelská role (Cejpek, 2001; Pumpla, 2004; Kříček, 2007).

V následujícím příspěvku se soustředíme jen na pomyslnou výseč z široké palety Tobolkových odborných zájmů, jímž budou dějiny knihy a knižní kultury. Ovšem sledovat „Tobolkův stín" taktéž znamená mít v zorném poli nejen dobový kontext, ale následně také pokračování jím započatých bádání a jejich výsledky až do dnešní doby, přičemž nejde ani tak o opravování Tobolkových tvrzení či badatelských zjištění, jako spíše o sledování určitých proudů uprostřed badatelských zájmů druhé poloviny 20. a začátku 21. století. Tobolkovy práce pochopitelně odpovídají dobovým znalostem a badatelskému úzu, revize starších tvrzení patří neodmyslitelně k vědecké činnosti, ale pro potřeby této studie by byly nadbytečné a odváděly by od pravého smyslu článku.

Na druhou stranu nám taková výchozí situace dává možnost dvojího pohledu na Tobolkův odborný odkaz. První možností je stopování dynamiky Tobolkova odborného zájmu skrze studie, což ve svém důsledku vytvoří jakousi tematickou mozaiku postupně se prohlubující problematiky. Druhou možností

je sledovat vývoj prostřednictvím konstituování metodologie oboru ve vztahu k Tobolkovu dílu, jak si je osvojil, popřípadě je polemicky odmítal. Oba přístupy izolovaně poskytnou pochopitelně jen dílčí výsledky, ovšem pokud budeme chápat oba přístupy spíše komplementárně, dojdeme k daleko zajímavějším zjištěním. K jednomu zjištění však docházíme záhy, pokud se začneme ptát po existenci Tobolkovy personální bibliografie. Do dnešních dní žádný ucelený bibliografický soupis nevznikl a neexistuje.[1]

Vraťme se zpět k metodologickému článku z roku 1941 (Tobolka, 1941, s. 29–34). Z kontextu vyplývá, že impuls k sepsání této práce můžeme hledat shodně s první větou textu, v níž Tobolka vzpomíná na začátky knihovědného bádání nad knihtiskem a výročím dvoustých oslav Gutenbergova vynálezu. Záhy vysvětluje celou genealogii, proč zrovna rok 1640 a z jaké sekundární literatury se vycházelo. Zmínil stručně také zakladatele inkunábulistiky, německého pastora Johanna Sauberta staršího (1592–1646) a nepřímo odkazuje na jeho katalog norimberské knihovny, v němž poprvé vedl hranici mezi prvotisky a paleotypy.[2] Tobolkův jmenný souhrn prvních badatelů v oboru dějin knihtisku rovnou míří k obrozencům druhé poloviny 18. století (Voigt, Ungar, Dobrovský) a z 19. století (d'Elvert, Dudík, Koráb). Jejich přístup k otázkám zkoumání dějin knihtisku Tobolka zřetelně označí za *„metodu literárních dějepisců"*. Následovníci a žáci předešlých historiků doplňovali studium samotných knih o souběžný archivní výzkum, do této skupiny řadí Zikmunda Wintra, Čeňka Zíbrta a svého mladšího kolegu Josefa Volfa. Tobolka však toto archivní doplnění – řekněme diplomaticky – přijímal rezervovaně. Proti němu stavěl především *„typologickou metodu"*, za níž viděl soustavnou typometrickou analýzu fondu jednotlivých tiskařů a její konfrontaci se zahraničními výsledky, čímž by se mohlo docílit objektivnějšího vřazení české produkce do širšího evropského kulturního kontextu. Přesně tento metodologický požadavek sdělil již roku 1926 do své recenze Volfovy monografie o českém knihtisku do roku 1848, kterou za tyto metodologické přehmaty (krom dalších jiných), eufemisticky řečeno, strhal (Tobolka, 1926a, s. 193–194). Zajímavé v tomto ohledu ovšem je, že Tobolka tento svůj požadavek z roku 1926 propracovává a vrací se k němu v roce 1941 v daleko větší, soustavnější míře a strukturuje jej. Kromě zřetele typografického Tobolka po badateli vyžaduje

1 Existuje vydaná bibliografie do roku 1934, viz RIESS, Jiří. *Bibliografie prací Zdeňka V. Tobolky*. Zvláštní otisk ze Slovanské knihovědy III., Praha, 1934, strojopisný bibliografický soupis z roku 1938 je součástí dokumentů z osobního fondu Literárního archivu PNP v Praze. Strahovská knihovna vlastní exemplář (sign. II28915) tohoto tisku v luxusní vazbě s přiloženým děkovným Tobolkovým dopisem Jiřímu Riessovi.

2 SAUBERT, Johannes. *Historia Bibliothecae Reip. Noribergensis…* Nürnberg: Wolfgang Endter, 1643. (viz VD17 23:299141U).

prohlédnout celkovou produkci tiskaře, vytvořit jeho chronologickou bibliografii (včetně cizojazyčné produkce), seznam materiálu a jeho dílenského užití. V díle rezonoval opět Tobolkův nápad realizovat faksimile českých prvotisků a paleotypů pro hlubší odborné poznání.

Tobolkův požadavek po metodologickém zkoumání dochovaného materiálu, jeho následná a důkladná analýza však měla i v samotném jeho myšlení svůj vývoj a krystalizace tohoto názoru lze stopovat již od prvních profesních kroků. Když roku 1897, po univerzitním studiu historie a slovanské filologie a roce učitelování v Chrudimi, nastupoval Zdeněk Tobolka do klementinské *C. a k. veřejné a univerzitní knihovny*, byla knihověda zcela stranou jeho odborných zájmů. V letech těsně kolem přelomu století se spíše badatelsky zaměstnával rozvíjením svých profesních kompetencí v oboru historie 15. století (především na dobu Poděbradskou) a politickou činností. Uvědomíme-li si, že jeho učiteli byli historici Jaroslav Goll, Josef Emler a Antonín Rezek, filolog Jan Gebauer a přišel také do styku se sociologem Tomášem G. Masarykem, tomu ani nemohlo být jinak. V tomto kontextu je důležité zmínit, že Tobolka zakončil studia ještě před plným rozvinutím mladogramatických postojů v české filologii, ačkoliv s nimi částečně Gebauer operoval při přednáškách a obeznámil s nimi studenty v semináři o aktuálních potřebách oboru.[3] Práci s prameny a jejích interpretaci se Tobolka přiučil za studia u Golla a Emlera. Tento přístup se stal určující nejen v době, kdy Tobolka editoval staročeské texty (jako např. *Traktát k panu Janu z Rožmberka* od Hilaria Litoměřického či *Spravovny* od Pavla Žídka), ale především při překladatelské (např. Lermontovovu *Belu*) a redakční činnosti ve prospěch politických pamětí a literárních děl českého národního obrození (např. edice Karla Havlíčka Borovského, Josefa Jungmanna apod.).

Postupné uvědomování si potřeb odborné knihovnické činnosti přichází v době kolem přelomu století a do první světové války v úzkém sepětí s bibliografií a s redigováním odborných knihovnických časopisů. Nebyl to jen velký projekt Česká bibliografie mezi lety 1903–1914, který Tobolkovo uvažování posunulo vzápětí do podoby obecně pojatých teoretických článků (a později také polemik) na stránkách odborných časopisů. Mapujeme-li Tobolkův zájem o dějiny knižní kultury, již roku 1905 publikuje *Návrh bibliografie českých prvotiskův*. Drobná brožurka o dvanácti stranách vychází z přednášky z 1. května 1905, v níž nastiňuje první hlubší úvahy o retrospektivní bibliografii českých inkunábulí. Prvním pokusem úplného bibliografického popisu českých inkunábulí s akceptovatelnou hranicí roku 1500 je Tobolkův *Český slovník bibliografický* z roku 1910. Názorové zrání ohledně bibliografického popisu českých inkunábulí vedlo ještě přes článek

3 Dějiny univerzity Karlovy III, s. 266–269, s. 279.

v Časopise československých knihovníků z roku 1924 a následně se tříbilo před vydáním prvního dílu *Knihopisu* roku 1925 s bibliografií českých prvotisků, a především před vydáním normativní příručky *Pravidla popisu prvotisků* z roku 1930. Je pochopitelné, že kolektiv pod Tobolkovým vedením pracoval ještě se zjištěními a názory na celkovou produkci českých prvostiskařů, častokrát ve vleku ještě starší recentní literatury 19. století a ve stínu rodící se zahraniční inkunábulistiky, a proto došlo následně k rozšířené nové deskripce z pera Emmy Urbánkové v roce 1994. K inkunábulistice se ovšem plně hlásí Tobolkova monografie z roku 1930 *Dějiny československého knihtisku v době nejstarší*, která vyšla jako první (a zároveň jediný) svazek zamýšlené, avšak nikdy již dále nerozhojněné ediční řady Rozpravy Československé společnosti knihovědné. Tobolkova práce veskrze vychází z materiálových zjištění z prvního svazku *Knihopisu*, staví však na typografickém dělení podle písma (bastarda, textura, rotunda a švabach), přičemž se věnuje kontextu i zahraničních tiskařů působících na našem území, jakož také i pracovníků spojených s tiskem (např. korektoři). Nutno zmínit, že typografická metoda se teprve začínala postupně prohlubovat a navazovala na práce o německém písmu Němců Alfreda Hessela, Ernsta Crouse a Joachima Kirchnera a britského novináře, typografa a knihovědce Stanleye Morisona z 20. let 20. století, ostatně sám Tobolka se k jejich práci hlásí v předmluvě k tomuto dílu.

V roce 1923 probíhaly velké oslavy 150. výročí narození Josefa Jungmanna. Kromě připomínkových publikací, výstav a průvodů vznikla také pod vlivem Jugmannova díla *Historie české literatury* komise pro knihopisný soupis tisků českých a slovenských do konce 18. století. Této myšlence se dostalo doslova úderného hesla „Nový Jungmann" a mělo být po *vzoru jugmannovského* bibliografickou příručkou s evidenčním cílem. Do čela osmičlenné komise pro přípravu a vznik celého projektu byl Ministerstvem školství jmenován Zdeněk Václav Tobolka.

Polovina dvacátých let znamenala pro prvorepublikové československé knihovnictví určitý historický mezník. Nemáme jen na mysli pražský Mezinárodní knihovnický kongres konaný 28. června až 3. července roku 1926, jehož se Tobolka aktivně účastnil v roli odborového přednosty a předsedy referátové komise, ale zvláště sérii doprovodných výstav s vydaným tištěným průvodcem *Knižní kultura doby staré i nové* pod patronátem Antonína Dolenského. Úkolem bylo prezentovat československou knihu, její historii a současnost po všech stránkách a ze všech možných zorných úhlů. Druhým výsledkem byl záměr, aby vznikl Svaz slovanských knihovníků, z něhož nakonec povstal jen odborný časopis *Slovanská knihověda*.

Ještě v dobách příprav kongresu roku 1925 vzniklo první odborné kompendium *Československé knihovnictví*. Patnáctičlenný autorský kolektiv redakčně vedl

samozřejmě Tobolka, který nakonec ještě opatřil knihu stručnou, jednostránkovou předmluvou s jasným poselstvím, že se dostává odborné veřejnosti důležitá příručka a učebnice. Patrný je i polemický tón s většinovým společenským přezíráním knihovnické profese: „*Odborným kruhům knihovnickým má osvětliti velký význam knihovnické práce v její šíři i hloubce, má ukázati, jak knihovnické povolání si dnes vyžaduje velké odborné přípravy a veškerých sil toho, kdo se odhodlal věnovati se knihovnickému povolání. Širší veřejnosti naší mimo kruhy odborné má osvětliti, jak nesprávně dosud nazírá se u nás na knihovnické povolání tím, že se často pokládá za méně cenné nežli jiná povolání s přípravou vysokoškolskou a odbornou, a tím, že se často považuje za sinekuru lidí na jiném poli zasloužilých a činných nebo dokonce i za útočiště existencí ztroskotaných a pro důležité a odpovědné povolání knihovníka nepřipravených a se nehodících*“ (Tobolka, 1925, s. III–IV).

Nákladem Spolku českých bibliofilů vyšla v souvislosti s konaným kongresem Tobolkova práce o Žerotínské knihovně. Na luxusním ručním papíře s šesti světlotiskovými přílohami Tobolka pojal výklad jako stopování dostupných informací, které konfrontoval s dochovaným fondem městské knihovny ve Vratislavi. Evidentně se jednalo spíše o analýzu provedených drobných sond, především na knihách bohemikálního původu. Ovšem velice záhy přešel ke komplexnímu popisu zkoumaných knih v oblasti knižní vazby a posesorských údajů. Stranou pochopitelně nezůstal ani čtenářský vkus Jana staršího ze Žerotína a jeho synů, přičemž významně konfrontuje s bibliofilskými radami Žerotínových francouzských současníků a vidí knihovnu coby „*zrcadlo osobností svých majitelů*“ (Tobolka, 1926).

Se studiem paleotypů, které Tobolku zaměstnávaly, vedle organizačních povinností spojených s vedením knihovny Národního shromáždění a oborové knihovnické organizace, přichází na rozhraní dvacátých a třicátých let také několik samostatných studií. Jedná se především o práci *Plzeňský tiskař Mikuláš Bakalář* z roku 1927, která byla publikována jako zvláštní otisk časopisu *Otavan*. Tobolka vyšel vstříc požadavku regionálně zaměřeného periodika a pokračoval ve studiích o nejstarším centru západočeského knihtisku, přičemž mu předcházely studie z inkunábulové éry města Vimperku z pera Antonína Dolenského. Tobolka opět opřel svůj metodologický přístup o pregnantně vytvořený bibliografický soupis Bakalářových prací, o komparaci se znalostmi s jinými tiskárnami na našem území, a především o znalost typografického vybavení tiskařských dílen v Norimberku. Kromě toho však zajímavě hodnotil Bakalářův ediční přístup: „*Neměl zvláště vyvinutý smysl pro uměleckou výzdobu knihy. Jeho tiskařská činnost byla více řemeslem nežli uměním, rozhodoval při ní zájem nakladatele, kterýž chce jen hledanou četbou posloužiti širokým vrstvám čtenářstva*“ (Tobolka, 1927, s. 16).

Mezi lety 1927–1932 Tobolka řídil edici *Monumenta Bohemiae typographica*, v níž vyšlo celkem 11 faksimilií staročeských inkunábulí či paleotypů. Tobolka ke každému svazku připravil fundovaný komentář v malé několikastránkové brožuře, která byla volnou dvojjazyčnou (anglicky či německy) přílohou faksimile. Popis jednotlivých částí předlohy faksimile přecházel volně k exkurzům po životě tiskaře, k začlenění titulu/ů do edičního profilu, přičemž se soustředil na deskripci typografického materiálu tiskárny.

Jak jsem již zmínil výše, druhá polovina třicátých až padesátých let dvacátého století jsou z hlediska bibliografie značně neprobádanou oblastí, zvlášť když se zaměříme na Tobolkův odborný zájem k dějinám knižní kultury. V roce 1939 začal konečně vycházet *Knihopis* v tištěné podobě. Tobolka stihl redigovat a aktivně se podílet na vzniku čtyř svazků (písmena A-L), na pátém svazku M-O, redigovaným již Karlem Horákem, se jen odborně spolupodílel. Tobolkovy odborné zájmy se v druhé polovině čtyřicátých let dvacátého století soustředily na tři odvětví, což je dobře patrné v dílech vydaných z jeho pozůstalosti. První oblastí, kterou však z našeho hlediska musíme pominout, je sledování sociálních a politických témat z historické perspektivy (např. Slovanský sjezd, Textiláci apod.); druhou oblastí je monografické zpracování nejstarší fáze dějin Národní a univerzitní knihovny do roku 1777 a třetí oblastí je monografická práce o dějinách knihy od nejstarších dob až po současnost. Toto rozdělení nás informuje řekněme o Tobolkově zacílení odborných zájmů, méně již o jejich naplnění.

V roce 1949 v nakladatelství Orbis vyšla monografie *Kniha* s podtitulem *Její vznik, vývoj a rozbor*, která jako první taková práce vyšla v češtině (Tobolka, 1949). Oproti předchozím drobným a izolovaným sondám představuje ucelený soubor vědomostí o dějinách knižní kultury od počátku až k prahu moderny. Emancipuje se od příbuzných oborů literární historie a dějin umění, vlastní cestu výkladu podrobuje především samotné materialitě knihy. Velmi podrobně mapuje vznik písma a vývoj knihy od hliněných destiček a svitků ke kodexové knize. Cézura mezi psanou a tištěnou knihou není v Tobolkově výkladu tak zkratkovitě násilná jako v jiných populárně naučných knihách, naopak, vkládá 17. kapitolu věnovanou změně rukopisné knihy vedle tištěného média. Všímá si dosud marginalizovaných témat, jako je knižní vazba, exlibris, vývoj knihkupectví a provozování nakladatelství. Tobolka opatřil ke každé výkladové pasáži celou řadu konkrétních příkladů (s detailními informacemi materiálové podstaty), častokrát bohužel bez signatury či bližších bibliografických údajů. Na tento nedostatek Tobolka upozornil v předmluvě, že kniha je určena široké veřejnosti, což ale samotnou knihu v očích mladší knihovědné generace diskvalifikovalo. A nebyl to problém jediný. Vzhledem k tomu, že kniha vyšla roku 1949, předběhla stejně

zaměřené zahraniční práce z 50. a hlavně 60. let, které dnes vnímáme jako přelomové a základní. Zároveň ale tím se Tobolkova práce vymyká.

Ale i přes tento hendikep lze vidět v Tobolkově práci mnohá pozitiva a především dlouhý, byť ne vždy zřejmý, badatelský stín v dílech jeho pokračovatelů. Skutečnost, že až nyní dochází k soustavnému materiálovému zkoumání v úzkém sepětí s bibliografií (a to nejen na českojazyčnou, ale také s cizojazyčnou), to byl v Tobolkově době možná sen, ale v dnešní době centralizovaných databází (*www.knihoveda.cz*) a fulltextovým vyhledáváním na webových portálech (společně s AI) se z toho stává solidní badatelské zázemí. Řada bibliografických záznamů rukopisů a starých tisků je postupně opatřována digitální kopií, což vlastně dotváří Tobolkovy představy o postupné budování faksimilií pro vědecké potřeby.
Otázkou však zůstává, zdali tyto moderní výdobytky dokážeme plnohodnotně využít k hlubšímu ponoru do knižní kultury naší minulosti. Skutečně vytváříme monografické práce o jednotlivých etapách dějiny (rukopisné a tištěné) knihy v naší zemi? Nenechme se mýlit tím, že čas od času taková práce vznikne, povětšinou trychtýřovitě zaseknuta do specifického materiálu. Tím se ale nesmaže celá desetiletí přehlížená absence pro jednotlivá období (např. baroko a rokoko) či segmenty uvnitř těchto období (např. klášterní knihovny v období raného novověku). Přímo za ostudu naší knihovědy a dějin knižní kultury musím prohlásit absenci monografické práce o významných tiskařích raného novověku – Jiřím Melantrichovi z Aventina a Danielu Adamovi z Veleslavína, největším tiskařském podniku přelomu 16. a 17. století, Jiřího Černého z Černého Mostu (Nigrinovi), natož o velkých podnicích tiskařských rodů Rosenmüllerů, Hrabů, Procházků a Schönfeldů. Přesně takové práce, které by stály pevně opřeny o „tobolkovský výzkum" materiálu a bibliografie, k němuž by současné i budoucí generace přidávaly své osobité pojetí, notné množství badatelských otázek a interdisciplinárně nahlížených problémů. Jako gejzír pak může vypadat seznam témat, která si necháváme zcela ladem – dějiny knihkupectví a knihkupeckého provozu do konce 18. století, dějiny cenzury do poloviny 18. století, vývoj knižní vazby v 17. až 19. století, vývoj knižní ilustrace, rozvoj čtení v návaznosti na vzrůstající gramotnost v různých sociálních vrstvách od středověku až do osvícenských reforem apod. Tento stále se rozrůstající seznam deziderat nás nemůže nechat netečnými k potřebám vlastního oboru. Byl-li Tobolka se svou prací o dějinách knihy před ostatními, nyní jsme v opačné pozici! Máme-li se světem držet krok, nelze jen přejímat (častokrát i nekriticky) teoretické koncepty ze zahraničí a (někdy až) násilně je aplikovat na domácí materiál, notně vzdálený historické realitě ciziny. Nechci zde opakovat vše, co již roku 2014 kriticky vyjádřil Petr Voit k současným problémům výzkumu dějin knižní kultury u nás (Voit, 2014), ale zároveň je k podivu, že na programově koncipovanou stať nebyla žádná reakce.

Můžeme mít k Tobolkově práci, kterou jsme nechali v padesátých až osmdesátých let dvacátého století upadnout takřka v zapomnění, možná také připočíst léta devadesátá, když jsme jen oprašovali domnělou slávu prvorepublikového knihovnictví a úzkoprse dbali jen na Tobolkův odkaz velkého bibliografa, nemalé množství připomínek a zpřesnění. Možná by byl Tobolka za ně rád, že vytčená meta, s níž své články a knihy tvořil, je skrze další badatelské generace postupně dosahována. Stačí tedy odkrývat Tobolkův vizionářský stín a následovat ho.

Soupis pramenů:

CEJPEK, JIŘÍ.

2001 Zdeněk Václav Tobolka (1874–1949). *Bulletin SKIP*, 2001, 10(2), s. 12–13. ISSN 1210-0927. Dostupné také z: http://wwwold.nkp.cz/o_knihovnach/konsorcia/skip/Bull01_28.htm#ti.

2002 *Dějiny knihoven a knihovnictví*. 2., dopl. vyd. V Praze: Karolinum, 2002. 247 s., [8] s. obr. příl. ISBN 80-246-0323-3.

HILARIUS LITOMĚŘICKÝ

1898 *Hilaria Litoměřického Traktát k panu Janovi z Rozenberka*. V Praze: nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1898. 56 stran.

MACH, DAVID

2013 Knihopis českých a slovenských tisků stále žije! In *Ikaros* [online], 2013, **17**(2) [cit. 2025-06-16]. ISSN 1212-5075. Dostupné z: https://www.ikaros.cz/knihopis-ceskych-a-slovenskych-tisku-stale-zije.

KŘÍČEK, VÁCLAV

2007 Zdeněk Václav Tobolka: zakladatel moderního českého a slovenského knihovnictví. In *Čtenář*, 2007, 59(7–8), s. 214–219. ISSN 0011-2321. Dostupné také z: http://wayback.webarchiv.cz/wayback/http://ctenar.svkkl.cz/files/pdf_2007/c0707.pdf.

PUMPRLA, VÁCLAV

2003 Z historie Knihopisu. In *Listy filologické*, 2003, 126(3–4), s. 285–293. ISSN 0024-4457. Dostupné také z: https://www.jstor.org/stable/i23468208.

2004 Zdeněk Václav Tobolka (1874–1951) – politik, historik a knihovník. In *Krok*, 2004, **1**(4), s. 9–12. ISSN 1214-6420. Dostupné také z: https://www.vkol.cz/uploads/revue/67/doc/krok0404.pdf.

TOBOLKA, ZDENĚK VÁCLAV

1896 *O volbě a korunování Jiřího z Poděbrad.* V Praze: Nákladem Klubu historického. 45 stran.

1898 *Styky krále českého Jiřího z Poděbrad s králem polským Kazimírem*. V Brně: Z. V. Tobolka. 42 stran.

1905 *Návrh bibliografie českých prvotisků, který dne 1. května 1905 v sezení Král. české společnosti nauk v Praze předn. Zdeněk Václav Tobolka*. Praha: Královská česká společnost nauk. 12 stran.

1918 *Státní vědecké knihovnictví Československé republiky.* Královské Vinohrady: Zdeněk V. Tobolka, 1918. 17 stran.
1925 *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století*. V Praze: Komise pro knihopisný soupis českých a slovenských tisků. Díl I, Prvotisky (do r. 1500). 1925. 48 stran, 12 listů příloh.
1925 *Československé knihovnictví*. Redigoval Zdeněk V. Tobolka. V Praze: Československý Kompas. x, 612 stran, [55] stran příloh.
1926a *Žerotínská knihovna.* Praha: Spolek českých bibliofilů. 19 stran, VI stran světlotiskové přílohy.
1926b (Posudky – Volf, Jos. Dějiny českého knihtiskařství do roku 1848). In *Časopis československých knihovníků,* 1926, s. 193–194.
1927 *Plzeňský tiskař Mikuláš Bakalář.* V Písku: Nakladatelství a knihtiskárna Theodora Kopeckého. 16 stran. Knihovnička „Otavana"; číslo 8.
1928a *Tisky 15. věku o jednom listu na území Československé republiky.* Praha: Taussig & Taussig [distributor. 4 listy].
1928b *Einblattdrucke des 15. Jahrhunderts im Gebiete der Čechoslovakischen Republik.* Prag: Taussig & Taussig. 14 stran, 60 tabulí
1930a *Dějiny československého knihtisku v době nejstarší*. V Praze: nákladem „Československé společnosti knihovědné". 106 stran.
1930b *Dřevorytový list Hanse Guldenmunda z doby kolem r. 1540*. V Praze: Československá Společnost Knihovědná. [IV] stran.
1930c *On the Possibility to Realize the Plan of a „Bibliotheca manuscriptorum nova"*. Prague: [Zdeněk V. Tobolka]. 7, [II] stran.
1941 *O metodě dějin knihtisku*. In: Ročenka českých knihtiskařů. Praha : Spolek faktorů knihtiskáren a písmolijen, strany 29-34.
1942 *Mikuláš Bakalár, prvý známý kníhtlačiar zo Slovenska = [Nikolaus Bakalár, der erste bekannte Buchdrucker der Slowakei]*. V Žiline: Knižnica Slovenského typografa, 1942. 28 stran.
1949 *Kniha: její vznik, vývoj a rozbor.* Praha: Orbis. 243 stran, [213] stran obrazových příloh.
1959 *Národní a universitní knihovna v Praze, její vznik a vývoj. I: Počátky knihovny až do r. 1777*. V Praze: SPN. 169 stran, [34] stran příloh.

VOIT, Petr
2014 Osobní apel ke koncepci, komplexnosti a interdisciplinárnímu charakteru knižní kultury. In *Knihy a dějiny*. 21(2014), s. 95–100.

ŽÍDEK, PAVEL
1908 *M. Pavla Židka Spravovna*. Praha: C. a k. císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 193 stran.

Činnost vybraných ostravských knihovníků v období meziválečného Československa a za 2. světové války

Jana Brožovská Onderková
Ústav bohemistiky a knihovnictví
Filozoficko-přírodovědecká fakulta
Slezská univerzita v Opavě

Abstrakt

Veřejná knihovna a čítárna Moravské Ostravy zahájila činnost v roce 1921. Navazovala na starší veřejně přístupné knihovny, které existovaly pod záštitou národních nebo stavovských organizací. I v prostředí ostravské veřejné knihovny se odrážela multietnicita města a sociální složení obyvatelstva města. Příspěvek se zaměří osobnosti knihovníků a osvětových pracovníků, kteří byli spjati s českými veřejnými knihovnami v Ostravě v období meziválečného Československa a v průběhu 2. světové války. Příspěvek si klade za cíl ukázat, že knihovníci veřejných knihoven již v této době nebyli pouhými zprostředkovateli literatury, mnozí z nich aktivně působili v životě komunity. Řada knihovníků se angažovala v oblasti osvěty (vzdělávání dospělé populace), někteří aktivně působili v oblasti kultury a politiky. Část knihovníků se se v době 2. světové války aktivně zapojila do odbojového hnutí.

Klíčová slova

ostravští knihovníci, *veřejné knihovny*, *první republika*, *Moravská Ostrava*, *2. světová válka*, *protinacistický odboj*

Abstract

In 1921, a public library and reading room opened in Moravian Ostrava. It followed on from older publicly accessible libraries that existed under the auspices of national or professional organizations. The multi-ethnicity of the city and the social composition of its population were also reflected in the environment of the Ostrava public library. This paper will focus on the personalities of librarians and educators who were associated with Czech public libraries in Ostrava during the interwar period in Czechoslovakia and during World War II. The aim of the paper is to show that public librarians were no longer mere mediators of literature at that time, but that many of them were actively involved in community life. A number of librarians were involved in education (educating the adult population), while some were active in the fields of culture and politics. During World War II, some librarians became actively involved in the resistance movement.

Key words

Ostrava librarians, *public libraries*, *First Republic*, *Moravian Ostrava*, *World War II*, *anti-Nazi resistance*

Lidová výchova ve společnosti meziválečného Československa

Meziválečné Československo vytvořilo velkoryse pojatý systém osvěty (lidovýchovy). Vedle tradiční přednáškové činnosti byla základním pilířem osvětového hnutí veřejná knihovna a práce s knihou. Veřejné knihovny tak měly sloužit jako centra osvětové práce. Formální rámec veřejné osvěty byl dán zákony z roku 1919 (*Zákon o veřejných knihovnách obecních*, 1919, s. 572–573; Zákon ze dne 7. února 1919 o organisaci lidových kursů občanské výchovy, č. 67 Sb., 1919, s. 72). Úkoly a cíle veřejného knihovnictví definovaly osvětové koncepce ministerstva školství a národní osvěty (MŠANO). Jedním ze stěžejních cílů osvětové činnosti byla demokratizace společnosti. Osvětové kurzy a program vzdělávání dospělých měly rozšiřovat dosažené vzdělání širokých vrstev populace a napomoci orientaci v moderním světě. Program osvětových institucí byl zaměřen i na snižování sociálních rozdílů ve společnosti, zlepšení zdravotního stavu populace (např. moderní bydlení a domácnost, zdravotnická osvěta), osvěta se věnovala oblasti sociálního práva, finanční gramotnosti apod. Významnou cílovou skupinou lidovýchovných aktivit byl segment populace, který ukončil povinnou školní docházku, tedy učňovská a dělnická mládež ve věku 14–21 let. U středních i vyšších vrstev obyvatelstva se předpokládalo, že mají vlastní knihovny.

Průmysl, populace, sociální struktura obyvatelstva Ostravy a Ostravska v období mezi dvěma světovými válkami

Priority osvětové práce vycházely z demografické, národnostní a sociální situace v konkrétním regionu. Region Ostravska stejně jako sousední Fryštátsko (Karvinsko) a Těšínsko se v průběhu průmyslové revoluce 2. poloviny 19. století proměnil v rozvinutou průmyslovou oblast, která prošla v posledních desetiletích 19. století rozsáhlou demografickou a sociální proměnou. Přestože byla v Českých zemích osvěta často spojována především s národními spolky, v prostředí ostravské průmyslové oblasti hrálo vedle národních motivů významnou roli také sociální hledisko.

Průmyslový charakter oblasti a odvětvová struktura se nezměnily ani po roce 1918. Ostravsko společně s východní částí Slezska tvořily jedno z nejvýznamnějších

průmyslových center Československa. Samotné město Moravská Ostrava se proměňovalo v administrativní centrum oblasti, průmyslová výroba však byla ve městě přítomna. Průmyslové podniky (hutní výroba) a doly se nacházely v jeho bezprostřední blízkosti například ve Vítkovicích (Výtiska, 1973, s. 43).

Význam Moravské Ostravy jako administrativního centra rostl už od posledního desetiletí 19. století. Praktické potřeby hospodářství i administrativy narušovaly dosavadní tradiční správní a samosprávné uspořádání regionu (1894 bylo založeno Policejní ředitelství Moravská Ostrava s působností jak v moravské, tak i slezské části revíru). V roce 1924 došlo k prvnímu sloučení obcí, které tvořily jádro ostravské průmyslové oblasti, správní reformou byla vytvořena Velká Ostrava.[1] Postupně byla centralizována administrativa nově vytvořeného samosprávného celku, proces se odrazil i v oblasti veřejného knihovnictví.

Růst těžby kamenného uhlí a rozvoj průmyslu (v 2. polovině 19. a 1. polovině 20. století především hutnictví) na Ostravsku, vyžadovaly pracovní sílu, kterou už nebylo schopno dodat pouze bezprostřední okolí. S obdobím let 1890–1900 je spojena demografická proměna sledovaného regionu. Ostravská průmyslová oblasti zaznamenávala vzestup populace, který byl spojen s imigrací masového charakteru. Podle statistik z konce 19. století patřilo 82 % obyvatel politického okresu Moravská Ostrava k první nebo druhé generaci přistěhovalců (Výtiska, 1973, s. 43). Pocházeli především ze sousedních moravských a slezských okresů (Klimkovicko, částečně Bílovecko, Fryštátsko), z regionu Pobeskydí, z Haliče.[2] Méně imigrantů přicházelo v tomto období ze obcí pozdějšího Hlučínska a ze Slovenska. Přistěhovalci pocházeli z různých sociálních vrstev, měli rozdílný životní styl, vzdělání, kulturní úroveň a jazyk.

Na přelomu 19. a 20. století byla vybudována dostatečná dopravní infrastruktura (vlak, parní tramvaj), která umožňovala pravidelnou cestu za prací z obcí a z regionů sousedících s ostravskou průmyslovou oblastí, proto v tomto období docházelo k poklesu imigrace.[3] Hospodářská struktura průmyslové ob-

1 Velkou Ostravu tvořilo v roce 1924 osm do té doby samostatných obcí: Moravská Ostrava, Vítkovice, Mariánské Hory, Přívoz, Zábřeh nad Odrou, Hrabůvka, Nová Ves. V roce 1941 byly na základě správní reformy k tomu administrativnímu celku připojeny následující obce: Slezská Ostrava, Heřmanice, Hrušov, Muglinov, Michálkovice, Radvanice, Kunčice, Kunčičky, Výškovice, Stará Bělá, Nová Bělá a Hrabová.

2 Haličští přistěhovalci směřovali především do hornických obcí především do Polské (Slezské) Ostravy, Heřmanic, Hrušova, Kunčiček, Michálkovic, Muglinova a Radvanic (Výtiska, 1973, s. 48).

3 Podobně jako v politickém okrese moravská Ostrava rostla populace v soudních okresech Klimkovice a Bílovec, v obcích podél Severní dráhy Ferdinandovy a podél železnice spojující Ostravu s Opavou a také v obcích pozdějšího Hlučínska sousedících s M. Ostravou na severozápadě. Stagnaci, případně a depopulaci statistiky zaznamenávají v regionu Brušperska, Frenštátska, Frýdecka.

lasti, orientace na těžbu a těžký průmysl vedla také k nepoměru mezi ženskou a mužskou populací v regionu. Rychlý hospodářský demografický růst tohoto regionu, masová imigrace, vykořenění, životní podmínky (bydlení v dělnických kasárnách a koloniích) byly příčinou negativních jevů (alkoholismus, prostituce, zločinnost), proto neměla průmyslová oblast na severovýchodě Českých zemí v jiných regionech příliš dobrou pověst. Podle statistických údajů z roku 1930 bylo v soudním okresu moravská Ostrava 61,77 % ekonomicky aktivních obyvatel zaměstnáno v průmyslových odvětvích (Výtiska, 1973, s. 107). V roce 1930 tvořili dělníci 2/3 (64,9 %) ekonomicky aktivních obyvatel Moravské Ostravy, početně byla ve městě zastoupena i kategorie zřízenců a nižších úředníků (Bakala, Jiřík, 1993, s. 312). Veřejné knihovny a osvětová činnost byly tedy zaměřeny zejména na populaci zaměstnanou v dělnických profesích.

Po schválení *Zákona o veřejných knihovnách obecních* byly na počátku 20. let 20. století založeny veřejné knihovny ve všech obcích pozdější Velké Ostravy. Všechny tyto knihovny fondem a částečně i personálně navazovaly na své spolkové předchůdkyně.[4] Vzhledem k šíři tématu je pozornost věnována pouze českým knihovnám, osvětovým organizacím, aktivitám a osobnostem v období mezi lety 1918–1945.[5]

Osvětová a knihovnická činnost v průmyslovém regionu do roku 1918

Počátky osvětového hnutí a knihoven přístupných veřejnosti nebyly na Ostravsku spojeny až s obdobím po roce 1918. Podobně jako v dalších regionech se s veřejně přístupnými spolkovými knihovnami a osvětovými aktivitami setkáváme již v druhé polovině 19. století. V roce 1885 byla založena Matice ostravská,

4 Stejný vývoj proběhl i v obcích, které byly k Velké Ostravě připojeny správní reformou v roce 1941.

5 Počátky Matice ostravské jsou spojeny s iniciativou podnikatele v důlní činnosti Vladimíra Vondráčka a báňského inženýra Emanuela Balcara. E. Balcar se kromě aktivit v oblasti podpory českého školství a národního života ve městě zaměřil také na osvětu dělnickém prostředí (podpora gramotnosti, boj proti alkoholismu), kdy např. založil závodní knihovnu. Další důležitou postavou v historii Matice ostravské a českého národního života v Moravské Ostravě byl advokát JUDr. Edmund Palkovský. V Matici ostravské působil před 1. světovou válkou jako jednatel profesor českého gymnázia v Ostravě Rudolf Tlapák (Daněk, 2023a; Daněk, 2023b; Daněk, 2021). Informace o českém spolkovém a veřejném knihovnictví v Ostravě a na Ostravsku uvádí např. Jarmila Burešová a Jana Brožovská Onderková (2017, s. 262–288).

která se – stejně jako další podobné spolky tohoto typu – zaměřovala na zakládání, správu a finanční podporu jazykově českého středního a základního školství. Ve spolkové sféře získávala zkušenosti řada osvětových pracovníků a knihovníků působících později ve službách osvěty a veřejného knihovnictví na Ostravsku.

České osvětové a knihovnické aktivity na území většiny obcí pozdější Velké Ostravy nebyly do roku 1918 podporovány z veřejných prostředků, české spolky nenalezly v této době mecenáše ani mezi velkými podniky působícími v těchto obcích. Byly odkázány na příspěvky, dobrovolnou činnost české inteligence, materiální živnostníků a společností, do podpory spolku se zapojovali i příslušníci dělnických profesí. Obecní samosprávy a představenstva velkých podniků (např. ve Vítkovicích to bylo Vítkovické horní a hutní těžířstvo) podporovali do roku 1918 jazykově německé organizace.

V poválečném období si vedení města uvědomovalo význam osvětových institucí a veřejné knihovny pro průmyslové město a jeho obyvatelstvo. Nejsilnějším politickým uskupením v Ostravě byla Československá sociálně demokratická strana dělnická. Oba starostové meziválečné Ostravy Jan Prokeš (1918–1935) a Josef Chalupník (1935–1939) sice neabsolvovali vyšší formální vzdělání, ale z osobních zkušeností i profesního působení velmi dobře znali život typického obyvatele ostravské průmyslové oblasti. Především dokázali identifikovat předpoklady důležité pro úspěšný život v měnícím se světě i v obci stylem života připomínající severoamerická průmyslová velkoměsta. Mezi tyto předpoklady patřilo nejen zlepšování standardů života obyvatelstva v sociální, zdravotní a materiální oblasti. Základním předpokladem (a také ideálem) bylo vzdělání podle intelektuálních dispozic jedince, nikoli jen podle finančních možností rodiny. Tyto podmínky společně s obecným rámcem československé osvěty meziválečného období formovaly podobu a účel veřejných knihoven, osvětových i uměleckých institucí v tomto regionu.

Osvěta a veřejné knihovnictví na Ostravsku po roce 1918

Na Ostravsku a v celém průmyslovém regionu nebyly osvěta spojena pouze s plněním státních direktiv. Moravská Ostrava se v posledních desetiletích 19. století proměňovala ve správní centrum průmyslové oblasti, její vliv už tehdy překračoval zemské hranice mezi Moravou a Rakouským Slezskem. Ostrava a Ostravsko, z velké části jazykově české, v úvahách osvětových pracovníků i politiků měly vytvořit český antipod německé Opavy.

Aktivity českého osvětové hnutí po 1. světové válce měly přispět ke stabilizaci situace v regionu, získání jazykově, národnostně a kulturně indiferentní části obyvatelstva pro formující se nový státní útvar. Některé z aktivit spojené s Kulturní radou pro širší Ostravsko (KRO)[6] byly realizovány v celostátním i přeshraničním kontextu. Podporu získaly kulturní aktivity spojené s rozvíjením česko-slovenských vztahů. Naopak, založení Česko-polského klubu v Moravské Ostravě nebylo podle jeho zakladatele dr. Františka Krále[7] přijímáno bez výhrad ze strany českých osvětových organizací působících na Těšínsku.[8] KRO se podílela na organizaci lidového školství v regionu širšího Ostravska (župy Moravská Ostrava). Ředitelem ostravské Lidové university Masarykovy (Masarykova vyšší škola lidová v Ostravě – MVŠL), založené roku 1920 byl profesor českého gymnázia v Ostravě Rudolf Tlapák. Kurzy realizované MVŠL vedli pedagogové středních škol, škola zajišťovala odborné vedení specializovaných kurzů. Veřejnosti nabízela také univerzitní extenze. Mezi pedagogy nalezneme ostravského knihovníka Bohuslava Šídu, nebo dr. Vojtěcha Martínka, jejichž kurzy se mezi frekventanty MVŠL těšily velké oblibě (Černíková, 1996, s. 2).

6 Kulturní rada pro širší Ostravsko vznikla v roce 1921 jako koordinační centrum české osvětové práce (postupně se zapojovaly další osvětové a národní instituce například Dělnická akademie, Matice opavská, Slezská matice osvěty lidové) na širším Ostravsku. V průběhu dalších let rozšířila organizace svou působnost na celou tehdejší župu Moravská Ostrava. Vydávala kulturní a osvětový měsíčník *Černá země,* ročenku *Rok lidovýchovné práce na Ostravsku*, které sloužily jako informační podpora osvětovým pracovníkům a také fórum regionálních umělců. Začínajícím umělcům byla určena revue *Poezie*. Aktivity některých členů KRO směřovaly také k podpoře česko-polsko-slovenské (Česko-polský klub, Slovenský klub) spolupráce v oblasti osvěty a umění. KRO koordinovala Masarykovu vyšší školu lidovou v Ostravě. Agilní byly snahy představitelů této organizace o kultivaci města a jeho obyvatelstva a podpora moderních médií (Dům umění v Moravské Ostravě, rozhlasové vysílání 1929).

7 František Král (26. 8. 1887, Třešť, okres Jihlava – †2. 10. 1977, Ostrava) osvětový pracovník, středoškolský profesor (Matiční gymnázium v Ostravě) a ředitel středních škol v Ostravě (Matiční gymnázium, reálné gymnázium v Přívoze, dívčí reálné gymnázium ve Slezské Ostravě). Vystudoval filologii na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze. Zaměřoval se výuku jazyků zejména angličtiny, polštiny, němčiny, francouzštiny. Vyučoval také jazyky v kursech pořádaných MVLŠ. Podílel se na organizaci osvětového hnutí ve městě a na území širšího Ostravska, od roku 1935 působil jako ředitel MVLŠ a tajemník KRO. Za 2. světové války se zapojil do domácího odboje, od října 1940 do srpna 1941 byl této souvislosti vězněn. Po roce 1945 působil až do roku 1950 jako středoškolský pedagog. Po odchodu do důchodu pracoval jako překladatel a archivář v Nové Huti Klementa Gottwalda. Řada jeho aktivit směřovala k budování česko-polských vztahů na Ostravsku (Juřica, 2024).

8 Podle vlastního životopisu F. Krále byly jeho česko-polské aktivity v roce 1934 důvodem jeho přeložení do Hradce Králové, kde na místním gymnáziu působil ve školním roce 1934/35. Poté se díky intervenci vrátil zpět do Ostravy (AMO, f. Král, František, k. 1, i. č. 4).

Personální zajištění osvětové činnosti na Ostravsku

Většina knihovníků a osvětových pracovníků na Ostravsku patřila profesně mezi pedagogy základních a středních škol. K osvětovým aktivitám byli předurčeni svým vzděláním. Jejich působení ve osvětovém hnutí také vyžadoval *Zákon 251/1922Sb. upravující služební poměr učitelstva obecných a občanských škol.*[9]

Propojení veřejného knihovnictví a pedagogické sféry bylo úzké i na Ostravsku. Většina neprofesionálních knihovníků (absolventů knihovnického kurzu), osvětových a kulturních pracovníků v menších obcích byla pedagogy, např. **Antonín Škrobálek** v Malých Kunčicích (Kunčičky), **Josef Mikš** a **Ladislav Třenecký** z Radvanic. Také řada profesionálních knihovníků uplatnila pedagogické zkušenosti získané ve školství nebo mimoškolní výchově mladé i dospělé populace nebo v rámci vzdělávacích aktivit národních, osvětových a profesně osvětových spolků (Dělnická akademie, Sokol). Ve veřejných knihovnách Velké Ostravy působili profesor ostravského českého gymnázia dr. **Vojtěch Martínek** (Česká veřejná knihovna ve Vítkovicích), **Josef Hrbáč** (Bezručova knihovna Vítkovice 1923–1937, **Ústřední knihovna a čítárna města Moravské Ostravy** 1937–1945) působící postupně jako učitel na obecné a občanské škole a současně jako učitel odborné horní školy, dále **Oldřich Sedlář** (od 1922 dobrovolný knihovník v Zábřehu nad Odrou, úředník a knihovník ve veřejných knihovnách (Přívoz 1934–1937, Vítkovice 1937–1945, Ústřední knihovna a čítárna města Ostravy pozdější Krajská lidová knihovna 1945–1953), který působil jako vychovatel Okresní péče o mládež.

Za úspěšným a kontinuálním rozvojem české osvětové činnosti ve městě a celém regionu stála především osobnost **Rudolfa Tlapáka** (1884–1940) profesora (1908) a od roku 1934 ředitele českého gymnázia v Moravské Ostravě. Rudolf Tlapák byl v době vydání lidovýchovných zákonů již zkušeným a neúnavným národním a osvětovým pracovníkem, byl *spiritus agens* osvětové a kulturní činnosti v regionu. Před 1. světovou válkou působil jako jednatel českého školského spolku Matice ostravská, který stál na počátku rozvoje českého školství v Moravské Ostravě. Své vynikající organizační schopnosti R. Tlapák plně rozvinul po návratu z 1. světové války (jejíž část strávil jako legionář v Rusku)[10]. Podle pamětníků i dochovaných zpráv dokázal ve funkci jednatele a později předsedy Kulturní rady pro širší Ostravsko koordinovat práci osvětových a kulturních institucí působících v rámci města a později také v rámci regionu Ostravska. Kromě aktivit spojených například s budováním kulturního centra Ostravy – Domu

9 *Zákon 251/1922Sb., jimž se mění některé zákony o služebních poměrech učitelstva veřejných skol obecných a měšťanských,* In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého,* V Praze 1922(88), s. 1063.

10 Více k aktivitám prof. Rudolfa Tlapáka např. Pelikánová (2016, s. 221–250).

umění se do lidovýchovy zapojil jako koordinátor vzdělávání dospělých ve funkci ředitele MVŠL (od 1920), pedagog nejen v rámci kurzů pořádaných v této škole a rovněž jako předseda (Ústřední) knihovní rady. Neváhal osobně realizovat tematické přednášky (např. o čs. legiích) i pro místní osvětové sbory. Neustrnul pouze u tradičních metod osvětové a kulturní práce, rozpoznal potenciál nových médií pro obyvatelstvo regionu. Velmi agilně, formou petiční akce, usiloval o zavedení rozhlasového vysílání v Ostravě (1929).

Čtenáři ostravských knihoven

Veřejná knihovna byla v Moravské Ostravě založena roku 1921, navazovala na osvětové organizace a spolkové knihovny různých subjektů existujících před rokem 1919. Kromě české veřejné knihovny působila ve městě menšinová německá veřejná knihovna s vlastní sítí poboček a dále polská a židovská knihovna. V roce 1924 souběžně se správní reformou – vytvořením Velké Ostravy – mělo probíhat postupné sjednocování knihoven na území tohoto samosprávného celku (počet veřejných knihoven Velké Ostravy rozšířila další správní reforma v roce 1941). Centralizace probíhala až do přelomu 30. a 40. let 20. století pozvolně. V roce 1930 získala knihovna prostory v nově postaveném paláci Spořitelny na Schillerově náměstí (dnes náměstí Dr. E. Beneše).

Četba v meziválečném období v sobě spojovala prvky kontinuálního vzdělávání a volnočasové aktivity oblíbené mezi obyvatelstvem všech sociálních vrstev. Veřejné knihovny měly podle představ tvůrců *Zákona o veřejných knihovnách obecních*, představitelů MŠANO a řady knihovníků naplňovat zejména osvětové cíle spojené s mimoškolním vzděláváním, zvyšováním kvalifikace a kultivací vkusu. Tento přístup byl důležitým hlediskem, zvláště v průmyslovém regionu, jehož obyvatelstvo tvořilo nesourodou masu, mnohdy bez vyšších ambicí. Neméně významné bylo samozřejmě také využití četby jako zábavné volnočasové aktivity. Ta mohla být kompenzací jednostranného vysokého fyzického zatížení značné části populace průmyslové oblasti.

Ve velkých průmyslových oblastech českých zemí mělo dělnictvo mezi uživateli veřejných knihoven přibližně 50% podíl. V období hospodářské krize (1929–1934) se podíl uživatelů z řad dělnictva v ostravských knihovnách zvýšil, příslušníci dělnických povolání tvořili až 85 % uživatelů veřejné knihovny. Veřejná knihovna tedy mohla mít potenciál alespoň částečně působit na mentalitu převažující složky populace ve sledované průmyslové oblasti (vliv osvětových institucí na mentalitu ukazuje i obliba bestselleru *Lovci mikrobů* od amerického mikrobiologa Paula de Kruifa, populárního i mezi čtenáři ústřední knihovny).

Veřejná knihovna a čítárna v Moravské Ostravě (Bohuslav Šída)

U zrodu veřejné knihovny v Moravské Ostravě v roce 1921 stál **Bohuslav Šída** (1884–1944)[11], její pozdější dlouholetý knihovník, který byl nejvýraznější osobností veřejného knihovnictví meziválečného Ostravska. Šídovi se díky profesním kontaktům, ať již v rámci sociální demokracie, či v knihovnické obce, dařilo propagovat práci ostravských knihoven a vysvětlovat jejich význam pro region. Mezi knihovníky navázal Šída neformální kolegiální vztahy s řadou moravských a českých knihovníků (J. Mahen, J. Volf). Pro Ústřední knihovnu v Moravské Ostravě získal nové prostory v budově ostravské spořitelny. Proto je v rámci tohoto příspěvku věnována osobnosti prvního knihovníka ostravské veřejné knihovny věnována rozsáhlejší pozornost. V době založení Veřejné knihovny a čítárny v Moravské Ostravě byl Bohuslav Šída již dlouholetým osvětovým pracovníkem sociálně-demokratických vzdělávacích, osvětových a odborových organizací (tajemník a předseda Dělnické akademie, tajemník hornických odborových organizací).

Bohuslav Šída pocházel z hornického prostředí a stejně jako řada dalších sociálně demokratických předáků neabsolvoval vyšší formální vzdělání (vzdělání si Šída doplnil až v červnu roku 1922, kdy současně se státní knihovnickou zkouškou absolvoval i zkoušku „*ze všeobecného vzdělání*“[12]). Jeho předností byly zkušenosti menšinového pracovníka, knihovníka místní organizace Národní jednoty Pošumavské v Nýřanech, odkud pocházel, a především znalost sociálního prostředí, ve kterém se od narození pohyboval. Roli hrála rovněž jazyková vybavenost B. Šídy, kterou získal západní Evropě, kde působil řadu let v komunitách českých horníků

11 Bohuslav Šída (*28. 1. 1884, Nýřany u Plzně – †1. 12. 1944, Malá pevnost Terezín) knihovník Ústřední knihovny v Moravské Ostravě a Bezručovy knihovny ve Vítkovicích, poslanec moravskoslezského zemského zastupitelstva za Československou stranu sociálně demokratickou dělnickou. Původním povoláním horník. Od roku 1917 působil v Moravské Ostravě jako sociálnědemokratický odborový funkcionář a tajemník, později předseda Dělnické akademie. V roce 1918 byl jednatelem Národního výboru v Moravské Ostravě. V roce 1921 byl jmenován knihovníkem veřejné knihovny v Moravské Ostravě. Tuto pozici zastával do roku 1937. V roce 1939 byl penzionován. Aktivně se podílel na osvětové práci v regionu, mimo jiné jako člen výkonného výboru Kulturní rady pro širší Ostravsko a přednášející na MVLŠ. Paralelně aktivně působil v politickém životě a ve stranických strukturách sociální demokracie. V roce 1929 byl zvolen za sociálně demokratickou stranu do zastupitelstva země Moravskoslezské, téhož roku se stal členem moravskoslezského zemského výboru (sociální a zdravotní referent). Po vytvoření protektorátu Čechy a Morava se zapojil do odbojové činnosti. 28. srpna 1944 byl zatčen, byl vězněn v Moravské Ostravě a v Brně, 14. září následovala deportace do Terezína, kde 1. 12. 1944 zemřel.

12 AMO, f. KMO, k. 1, i. č. 4.

a dělníků. Do Moravské Ostravy přišel s doporučením Gustava Habrmana v roce 1917 a stal jedním ze spolupracovníků Jana Prokeše, poslance říšské rady a vůdčí osobnosti českých sociálních demokratů na Ostravsku.

Bohuslav Šída si byl z osobní zkušenosti vědom hodnoty vzdělání a dalších možností, které nabízí veřejná knihovna. Byl si vědom i toho, že ne každý jedinec má možnost rozšiřovat dosažené (v uvedené době většinou) základní vzdělání. V průběhu dlouholetého působení v dělnických organizacích poznal velmi dobře převažující typ čtenáře kterékoli z ostravských knihoven. Typického ostravského čtenáře výstižně charakterizoval knihovník Josef Poch následovně: *„Vzpomenu-li však na takovou Moravskou Ostravu, kde kol. Šída má dělníky otlučené životem, na které musí přijít nějaký silnější náraz, aby se jich významněji dotkl a kteří i někdy zápasí s technickou stránkou čtení … Na takové muže musí přijít něco silného, musí přijít nějaký úder a tím v daném případě je nejen Mayovka, ale třeba i detektivka.*" (Poch, 1926, s. 10).

Tomuto Šída uzpůsobil také strategii přístupu k typickému uživateli služeb ostravských veřejných knihoven. Vycházel z dobových metod práce se čtenářem[13] populárních jak v profesní knihovnické komunitě meziválečného Československa, tak propagovanými tehdejšími představiteli MŠANO. Šída, stejně jako řada dalších českých knihovníků, poznal osobně Hofmannovu[14] koncepci přístupu ke čtenáři přímo v praxi, podle kusých informací, které máme k dispozici, při pobytu v lipských veřejných knihovnách. Byl velmi dobře obeznámen i s teorií Hofmannova oponenta dr. Paula Ladewiga.[15] Možná i v tomto případě ji poznal v reálném prostředí podnikové knihovny Kruppových závodů v Essenu.

13 Vedle dlouholetého neúnavného propagátora anglo-amerického veřejného knihovnictví Ladislava Jana Živného formovaly podobu československého veřejného knihovnictví meziválečného období také další zahraniční teorie veřejného knihovnictví. K nejvíce diskutovaným a doporučovaným v knihovnické obci patřily teorie a praxe dr. Paula Ladewiga a lipského knihovníka Waltra Hofmanna.

14 Walter Hofmann (1879–1952) německý knihovník, působil ve veřejných knihovnách v Drážďanech a Lipsku. Byl zakladatelem směru „Neue Richtung". Veřejná knihovna měla podle jeho názoru nejen osvětovou, ale především vzdělávací instituci. Hlavním úkolem veřejné knihovny bylo plánovitě kultivovat čtenáře a jeho vkus. Tomuto požadavku odpovídal také typ literatury ve fondu knihovny, který měl podle H. obsahovat jak kvalitní beletrii, tak i odbornou literaturu (Langfeldt, 1972, s. 460–461).

15 Paul Ladewig (1858–1940) byl německý knihovník, autor odborných publikací z oblasti knihovnictví, k nejznámějším patří knihy *Politik der Bücherei* a *Katechismus der Bücherei*. Byl jedním ze zakladatelů hnutí „Bücherhallenbewegung" v Německu propagující anglo-americký model veřejné knihovny. Vybudoval a metodicky vedl veřejnou knihovnu Kruppových závodů v Essenu. Knihovna se stala modelem moderní veřejné knihovny v Německu. Jeho názory na podobu a poslání veřejné knihovny nalezly v německé knihovnické obci pozitivní ohlasy, pomáhal zakládat řadu veřejných knihoven. Po vzoru osvětových organizací působících v USA se Ladewig zapojil do vydávání literatury pro potřeby vzdělávacích akcí osvětových institucí a lidového školství, které společně s veřejnou knihovnou pokládal za jeden z prostředků podpory ekonomického rozvoje (Morzé, 1982, s. 392–393).

Na základě uvedených teoretických východisek, a především z osobních zkušeností, přistupoval Šída ke čtenářům v ostravských knihovnách. Při mnoha příležitostech Šída konstatoval, že **pro veřejnou knihovnu je důležitý každý čtenář**: „*...Co máme lidu dát? To, co požaduje. Nejsem pro přísný výběr. Lehčími věcmi zmocníme se čtenářů. Když se vychází čtenářům vstříc, je to vidět hned. Teorie essenského prostředí je jiná než lipského. Mohou se obě různit, ale mohou býti správné, každá pro své prostředí*". Ve srovnání s řadou jiných knihovníků byl v otázce výběru literatury B. Šída velmi liberální. V anketě Masarykova lidovýchovného ústavu věnované navrhované regulaci a výběru vhodné literatury ve veřejných knihovnách nazvané *O pornografii a braku v literatuře* se vyjádřil jednoznačně: „*Bylo by anachronismem v hrůzném prostředí jako je ostravské, za něž mluvím, … aby čtenáři, kteří prožívají americkým tempem život v celé jeho hrůzné tragice i šílené veselosti, měli čísti jenom díla, která by dovoloval zákon, i kdyby byl sebelépe myšlen. Tím dnem bychom mohli zavříti knihovny. Je zajímavým znakem, že naše knihovny mají nejen tak zvané primitivní čtenáře, ale i čtenáře s nejvyšším vzděláním a že skorem všichni žádají knihy spisovatelů, které by vesměs byly na literárním indexu. Jejich mravnost, míním tím konvenční mravnost, není nijak dotčena. … Zdravé individuum, bohudík těch je u nás v republice mnoho, není ohroženo pornografií. Náš lid je v jádře zdravý a nějaká ta pohlednice, která se mu v nejlepším případě dostane do ruky, jej mravně nezkazí. A kniha též ne. I kdyby podobnou knihu četl, nemůže míti bezprostředního vlivu, aby si mohl dovoliti nějakou pohlavní extravaganci, poněvadž mu chybějí peníze a povolný materiál. Pro několik psychopathicky založených individuí není třeba žádného zákona. Ta patří do sanatoria a na léčení. Ta neuzdraví žádná, dobrá, ‚morální' literatura ve smyslu zákona. Ta může uzdraviti jenom lékař…*" (*O pornografii a braku v literatuře*, 1927, s. 17).

Myšlenkový svět ostravského čtenáře – bez ohledu na jeho sociální původ a snahu po úniku z reality – ukazují i statistiky oblíbených autorů ostravských čtenářů. Příkladem může sloužit veřejná knihovna ve Slezské Ostravě (tato knihovna se stala součástí sítě ostravských knihoven až po správní reformě roku 1941). Většina čtenářů pocházela z dělnického prostředí. Ve statistice výpůjček převládala v srpnu 1934 kategorie zábavné literatury. Mezi nejžádanější knihy patřila románová tvorba Bohumila Zahradníka-Brodského (217 výpůjček) a Hedwig Courths-Mahlerové (164). Tvorba Vlasty Javořické nebyla slezskoostravskými čtenářkami až tolik vyhledávána (54). Z dalších autorů čtenáři, jak dělníci, tak i inteligence požadovali především detektivní romány Edgara Wallace (133). Stále oblíbené byly westernové romány zastoupeny díly Karla Maye (89), Zane Greye (83), nebo romány Jamese Curwooda (59) z prostředí kanadské

divočiny (Vavřík, 1934, s. 30). Rovněž ve statistikách Ústřední knihovny v Moravské Ostravě mezi nejoblíbenějšími autory stabilně figuruje dílo Bohumila Zahradníka-Brodského, přestože mezi registrovanými čtenáři Ústřední knihovny bylo pouze 5 % žen. V roce 1938, kdy ideje československé demokracie v kontextu evropského vývoje procházely krizí, právě autoři spojení s demokratickým proudem politiky a kultury (dílo T. G. Masaryka, Karla Čapka) pomáhali čtenáři srozumitelněji dekódovat podstatu autoritativních režimů tehdejší Evropy. Zájem o tuto literaturu ukazují také dochované statistiky z ostravské Ústřední knihovny z uvedeného roku.

I přes absenci vyššího formálního vzdělání patřil Šída podle současníků – vedle Jiřího Mahena – k největším znalcům soudobých (zejména německých) knihovnických teorií práce se čtenářem. Stranická průprava a životní praxe učinila ze Šídy vynikajícího řečníka a temperamentního a obratného účastníka odborných knihovnických (a samozřejmě také stranických) diskuzí, což oceňovala řada jeho současníků. Erudice B. Šídy se zapsala do paměti i mladší generaci knihovníků, nejen ostravského O. Sedláře, který ho v krátkém nástinu minulosti ostravských veřejných knihoven charakterizoval jako odborníka. Ve svých pamětech na Šídu vzpomíná také Jaroslav Frey (Frey, Cejpek, 1967, s. 47).[16]

K hlavnímu tématu odborného zájmu *psychologii čtenáře* jej vedly životní zkušenosti. Šída bohužel nezanechal k tomuto tématu rozsáhlejší práce. Šídova publikační činnost zůstala roztříštěna článcích v denním tisku, pouze částečně byla publikována v osvětových periodikách.[17] Možná se však díky tomu dostaly informace snáze k těm, kterým byly určeny, dělníkům, kteří z těchto textů mohli pochopit význam vzdělání a četby pro svůj život.

V Šídově nekrologu uveřejněném v časopise *Knihovna* v roce 1946 Mirko Keml (1946, s. 157) poznamenal, že: *„Bohuslav Šída byl z těch knihovníků, kteří v naší práci vidí odrazový můstek do veřejného života."* Šída většinu energie nadále věnoval veřejné stranické činnosti v řadách sociální demokracie, Dělnické akademii a také aktivitám ve veřejných úřadech. V roce 1925 neúspěšně kandidoval ve volbách do poslanecké sněmovny parlamentu, v roce 1929 byl zvolen ve volbách do zemského zastupitelstva země Moravskoslezské, působil jako přísedící zemského výboru. Tyto i další veřejné a stranické aktivity Šídovi nedovolovaly se soustředit na knihovnickou činnost.

Jak se ukázalo v 2. polovině 30. let, funkci knihovníka fakticky nevykonával. Ústřední knihovnu vedli zaměstnanci – úředníci. V letech 1932–1935 působil

16 Viz také AMO, f. KMO, k. 1, i. č. 3.

17 Jednou z výjimek je *Příručka české literatury ku studiu socialismu a dělnického hnutí*, která vyšla tiskem v roce 1920 (Šída, 1920).

v moravskoostravské knihovně jako úředník dr. Zdeněk Vavřík.[18] Od poloviny 30. let zastupoval Šídu vedoucí úředník Arnošt Smetana[19], který pravděpodobně vedl celou agendu ústřední knihovny.

Revize knihovního fondu provedená v roce 1936 ukázala vážné nedostatky. V ústřední knihovně neprobíhala katalogizace přírůstků, revize fondu, nebyly vedeny čtenářské seznamy, poškozené knihy nebyly opravovány. Pravděpodobně byly také upravovány knihovní statistiky (navyšování počtů čtenářů, výpůjček a návštěvníků studovny). Knihovna hospodařila s dluhem, dostávala upomínky od nakladatelů za nezaplacené knihy. Důvodem bylo i nedostatečné personální zabezpečení, na což poukázal J. Hrbáč ve své zprávě o stavu Ústřední knihovny, když žádal o navýšení počtu zaměstnanců knihovny.

Šída byl v roce 1937 přeložen na místo vedoucího knihovníka do Bezručovy vítkovické veřejné knihovny, podle stížností Oldřicha Sedláře, však do

18 PhDr. Zdeněk Vavřík (*21. 9. 1906, Libhošť, N. Jičín – †29. 12. 1964, Praha) knihovník, literát (básník, prozaik, dramatik, autor literatury pro děti a mládež). Bratr Jaroslava Vavříka. V letech 1925–1928 studoval Právnickou fakultu, v roce 1928 přestoupil na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, v roce 1928 absolvoval studijní pobyt na univerzitě v Rennes. V době univerzitních studií absolvoval státní knihovnickou školu. V letech 1932–1935 působil v Ústřední knihovně Moravské Ostravy. V době ostravského působení se zapojil do osvětového (působení v Kulturní radě pro širší Ostravsko) a uměleckého života v Ostravě. Díky osobním vazbám a kontaktům s rodinou prof. Tlapáka získal podporu KRO pro vydávání časopisu *Poesie* (jednatel Klubu moderní poesie při Kulturní radě pro širší Ostravsko, redigoval literární revui *Poesie*). V letech 1935–1938 působil jako knihovník v Opavě. Po Mnichovu se krátce do Ostravy vrátil jako knihovník v Mariánských Horách. Od roku 1939 do 1955 působil jako knihovník veřejné knihovny v Pardubicích. V letech 1943–1945 byl totálně nasazen ve zbrojní výrobě v podniku Explosia Semtín. V roce 1945 se neúspěšně ucházel o funkci ředitele ostravských knihoven. V roce 1955, po odchodu z pardubické knihovny, se stal členem redakce *Literárních novin* (Pešta, 2007; Šajtar, 1995, s. 30).

19 Arnošt Smetana (*19. 12. 1904, Moravská Ostrava – †24. 9. 1942, Berlin-) se vyučil drogistou, v letech 1925–1929 provozoval soukromý živnost v Moravské Ostravě. Od roku 1929 působil jako vedoucí úředník v Ústřední knihovně v Moravské Ostravě a následně jako knihovník ve veřejné knihovně v Přívoze. Před rozpuštěním politických stran byl členem Československé strany sociálně demokratické dělnické, po vzniku protektorátu Čechy a Morava, od září 1939, se zapojil do odbojové činnosti. Od jara 1939 spolupracoval s odbojovou organizací Obrana národa vedenou na Ostravsku pplk. Edmundem Klímkem a později škpt. Ladislavem Máchou. Arnošt Smetana byl členem II. a III. krajského štábu organizace (zbrojíř, finanční záležitosti). Zajišťoval zbraně pro ostravskou skupinu Obrany národa, vedl účetnictví a navazoval kontakty s funkcionáři rozpuštěné sociálně-demokratické strany. 22. února 1940 byl Arnošt Smetana zatčen gestapem. V procesu s příslušníky ostravské větve Obrany národa byl odsouzen k trestu smrti a v roce 1942 v Berlíně popraven. (Arnošt Smetana. Gedenkstätte Plötzensee)

zaměstnání nedocházel.[20] Bohuslav Šída působil ve veřejné knihovně až do roku 1939, kdy požádal o penzionování. V červenci 1937 byl vedoucím knihovníkem Ústřední knihovny jmenován **Josef Hrbáč**[21], který knihovnu vedl až do své smrti v květnu 1945. Od konce roku 1944 do května 1945 zastupovala nemocného Josefa Hrbáče jeho dlouholetá spolupracovnice Božena Topiařová, která vedla administrativu ústřední knihovny. Vzhledem k předpokládaným bojům o město a nepřehledné situaci doplnili v posledních dnech okupace Ostravy vedení knihovny dr. **Jaroslav Vavřík**[22] a **Oldřich Sedlář** (Vavřík, 1946, s. 282–283). Po osvobození města pověřil osvětový referent Národního výboru dr. František Král vedením ostravských knihoven dr. Jaroslava Vavříka a Oldřicha Sedláře.[23]

Bezručova veřejná knihovna ve Vítkovicích

Sociálním složením obyvatelstva byla Slezské Ostravě podobná obec Vítkovice. Pokud pomineme rozšířený způsob trávení volného času v pohostinských zařízeních různé kategorie i v konkurenci dalších kulturních (především film, divadlo)

20 Viz AMO, f. KMO, k. 1, i. č. 1.

21 Josef Hrbáč (*20. 7. 1890, Moravská Ostrava – †11. 5. 1945, Frýdek-Místek) absolvent gymnázia v Moravské Ostravě (1909), od roku 1910 učitel na obecné škole v Moravské Ostravě, v letech 1913–1922 učitel na měšťanské škole. Aktivně působil ve spolkovém (např. jednatel sokolské župy moravskoslezské, člen předsednictva Československé obce sokolské) a obecním životě. V průběhu studia na gymnáziu začal půjčovat ve Veřejné knihovně a čítárně pro Moravskou Ostravu a okolí (1906–1909). V letech 1923–1937 vedl Bezručovu veřejnou knihovnu ve Vítkovicích. V roce 1937 nastoupil místo Bohuslava Šídy do funkce vedoucího knihovníka Ústřední knihovny v Moravské Ostravě. Od podzimu 1944 funkci ze zdravotních důvodů nevykonával (Vavřík, 1946, s. 282–283).

22 Jaroslav Vavřík (*1907, Petřvaldík, městská část Petřvaldu, okres Nový Jičín – †1991, Ostrava) byl knihovník ve Slezské Ostravě, od roku 1945 v Ústřední knihovně města Ostravy, hudební vědec, etnograf. Studoval brněnskou konzervatoř, studia dokončil v Praze (1929). Poté studoval na Karlově univerzitě v Praze hudební vědu a filosofii (PhDr.), kde současně v letech 1929–1930 absolvoval knihovnický kurz. V roce 1933 nastoupil do zaměstnání v ostravských knihovnách, podílel se především na interní práci knihovny. V letech 1933–1945 byl knihovníkem ve Slezské Ostravě, po roce 1945 působil v Ústřední knihovně města Ostravy. V meziválečném období se aktivně podílel na spolkovém životě knihovníků, spoluorganizoval setkání českých, slovenských a německých knihovníků v Padolí u Frenštátu pod Radhoštěm organizované B. Šídou, J. Mahenem, J. Volfem a A. Mouchou. V letech 1939–1945 se mu podařilo zabránit likvidaci značné části knih, které byly na základě výnosu protektorátních úřadů vyloučeny z fondů veřejných knihoven. Po roce 1945 se společně s O. Sedlářem podílel na obnovení provozu v ostravských knihovnách (Sedlář, 1991, s. 157).

23 AMO, f. KMO, k. 3.

a sportovních – ve Vítkovicích existovalo v jeden okamžik až 25 sportovních oddílů (Pometlo, 2018, s. 105–106), populární byly samozřejmě také kolektivní sporty především fotbal a hokej – aktivit si česká Bezručova veřejná knihovna ve Vítkovicích udržovala přízeň veřejnosti. Podle celostátních statistických ukazatelů návštěvnosti a výpůjček si i ve srovnání s většími obcemi, udržovala stabilně pozici jedné z nejúspěšnějších veřejných knihoven v meziválečné ČSR. Statistické ukazatele (jako příklad je uvedeno v Tabulce č. 1 srovnání vybraných moravských veřejných knihoven z roku 1924) – vysoké počty čtenářů a výpůjček – byly spojeny se sociálním prostředím, v němž knihovna působila. Velkou část uživatelů vítkovické knihovny tvořili dělníci z okolních obcí pravidelně dojíždějící do Vítkovic za prací.

Tabulka č. 1: Srovnání fondů českých veřejných knihoven, počtu čtenářů a výpůjček ve vybraných moravských obcích v roce 1924 [24]

	Počet obyvatel československé národnosti	Počet čtenářů	Počty svazků	Počty výpůjček
Brno	155931	2750	29 048	103 868
Olomouc	39213	2087	14 205	50 818
Moravská Ostrava	24293	2726	12 336	87 985
Přerov	21419	1410	21 283	68 311
Vítkovice	16726	2645	11 288	122 679
Jihlava	13521	1640	6725	56 606

Po roce 1918 získala česká knihovna finanční podporu místních podnikatelských subjektů (Vítkovické horní a hutní těžířstvo), činnost veřejné knihovny podporovala také samospráva, která poskytovala prostřednictvím městské spořitelny pravidelné subvence a také nové prostory, od roku 1924 byla knihovna s čítárnou umístěna v budově vítkovické radnice (Burešová, 2022, s. 109). Samospráva podporovala vítkovickou veřejnou knihovnu velmi štědře, kupříkladu v roce 1920 knihovna získala místo povinné zákonem stanovené částky 16 205 Kč subvenci ve výši 60 000 Kč.

24 Veřejné knihovny obecní v místech okresních a místech nad 2000 obyvatelů v roce 1924. *Česká osvěta: list věnovaný zájmům veřejného knihovnictví a organisaci lidového vzdělání*. Velvary: Kamil Harmach, , 1925, **22**(3), s. 169–170.

Vítkovická česká veřejná knihovna je v období po ukončení 1. světové války spjata s osobou spisovatele, pedagoga Matičního gymnázia v Ostravě dr. **Vojtěcha Martínka**[25], který knihovnu vedl v letech 1920–1922. Po Vojtěchu Martínkovi vedl knihovnu až do roku 1937 **Josef Hrbáč** (1890–1945). V tomto roce, vzhledem k vytíženosti vedoucího knihovníka Šídy, fakticky její vedení převzal **Oldřich Sedlář** (1908–1994).[26]

Oldřich Sedlář jako příslušník mladé generace ostravských knihovníků dosti kriticky hodnotil dosavadní podobu vítkovické knihovny: „*V celku možno říci, že knihovna svým uspořádáním je dosti konservativní. Budovala na tom, co pře[d] 15 a více léty bylo doporučováno, ale nepřihlížela ke změnám, které doba přinesla. Působí dojmem velké knihovny spolkové*“ (Burešová, 2013). O. Sedlář možná narážel na dlouholetou spolkovou a osvětovou činnost svého předchůdce Josefa Hrbáče, která se mohla odrazit v jeho profesním působišti – vítkovické Bezručově knihovně. S despektem bez ohledu na realitu průmyslových Vítkovic, se O. Sedlář vyjadřoval i o většině čtenářů knihovny: „*Převládají podprůměrní a jen málo procent může býti počítáno mezi čtenáře inteligentní…*“ (Burešová, 2013, s. 110–111). Tento názor prezentoval i v seznamu knih pro čtenáře vítkovické knihovny nazvaný Živá četba. Sedlář zaslal práci redakci Časopisu českých knihovníků. Recenzent Ktk. (Bohuslav Koutník) v Časopisu českých knihovníků v roce 1939 označil Sedlářovu práci za přínosnou pro orientaci v knihovním fondu. Velkou část své recenze věnoval kritice Sedlářova přístupu ke čtenáři, absenci respektu vůči individualitě čtenáře: „*Považoval bych za správnější začít s oddílem pro řadového čtenáře, a oddíl pro čtenáře mimořádné dát dále. A potom se mi nezdá to připojení dodatků: Pro vychovaného, inteligentního čtenáře, pro literární gourmandy, pro milovníky vybrané četby. Z toho plyne, že díl II.*[27] *je pro čtenáře nevychované, neinteligentní, nevybíravé. Myslím, že knihovník nemá práva takovýmto způsobem část čtenářstva chválit a většinu hanět. Nehledíc k tomu, že to může znamenat pěstění literárního snobismu nejpustšího druhu. Vidím v duchu paničku*

25 I po odchodu ze služeb veřejné knihovny jeho veřejné působení propojovalo umění a vzdělávání s oblastí osvěty i knihovnictví (pedagogická činnost na MVŠL, podpora uměleckého života v Ostravě).

26 Oldřich Sedlář (*3. 1. 1908, Zábřeh nad Odrou – †10. 6 1994, Ostrava) – vystudoval obchodní akademii. Od roku 1922 působil jako pomocný knihovník ve veřejné knihovně v Zábřehu nad Odrou. V letech 1934–1937 působil jako vedoucí knihovník v Přívozu a od roku 1937 pak vedl knihovnu ve Vítkovicích. V roce 1937 absolvoval jednoroční knihovnický kurz na Státní knihovnické škole Praze. V letech 1945–1951 vedl Ústřední (od roku 1950 Krajská knihovna) knihovnu v Ostravě, od roku 1953 do roku 1967 působil ve Státní studijní knihovně v Ostravě, na jejímž založení se podílel (zástupce ředitele, zastupující ředitel) (Dokoupil, 1998, s. 122).

27 II. oddíl byl pojmenován „Zábavná četba“.

z maloměstské honorace, jež se považuje za madame Bovary, za inteligentní a citově kultivovanou duši mezi tupci a není než ješitná rozmazlená sentimentální husa, vidím ji, jak bude střídavě upírat nyvé zraky na první oddíl seznamu pro inteligentního čtenáře a na knihovníka, dávajíc najevo, že ona je ta vychovaná, inteligentní, náročná milovnice vybrané četby – a doma nahlédne do knihy, odloží ji s povzdechem, že je to otrava, a pošle služku, aby si vypůjčila něco nenáročného na své jméno…" (Ktk [Bohuslav Koutník], 1939, s. 23–24). Možná bylo záměrem Sedláře zaujmout čtenáře atraktivními tituly, jak již tehdy přikazovaly zásady PR.

Ve funkci vedoucího knihovníka O. Sedlář však bezesporu vítkovickou knihovnu modernizoval; zavedl v té době stále populárnější volný výběr, nezapomínal také na propagaci knihovny, využil v té době i méně tradičních forem, třeba promítání reklamy v místním kině (Burešová, 2022, s. 110). O veřejných knihovnách (třeba o jejich existenci) se mohli dozvědět i posluchači ostravského rozhlasu. Oldřich Sedlář společně s Josefem Hrbáčem a Zdeňkem Vavříkem realizovali praktickou a atraktivní formou základní knihovnické kurzy.

Veřejné knihovny, osvěta a osudy knihovníků v letech 1938–1945

Slibný rozvoj demokratické osvěty a knihovnictví přerušily události konce 30. let 20. století. Proměna společensko-politické situace ve střední Evropě a Československu se promítla i do oblasti osvěty a veřejného knihovnictví zaváděním prvků brannosti a důrazem na tradiční hodnoty. Po obsazení Českých zemí nacistickými vojsky a vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939 zůstaly veřejné knihovny v Protektorátu otevřeny a nadále byly financovány z veřejných prostředků. Stejně jako celá osvětová činnost se veřejné knihovny měly stát nástrojem nacistické propagandy. V době existence Protektorátu byla z knihoven vyřazována tzv. nežádoucí (zakázaná a nevhodná) literatura nejen z politických důvodů. Nacisté do této kategorie zařazovali také „anglo-americký brak" a literaturu spojenou s alternativními způsoby života. Reprezentantem kolaborantského směru osvětového hnutí byl ministr školství a lidové osvěty Emanuel Moravec.

Mnichov znamenal konec demokratického proudu v osvětě. Po vyhlášení Protektorátu nacisté plánovitě eliminovali českou demokratickou kulturu, již na počátku války se preventivně zaměřili na osoby, které považovali za potenciální bezpečnostní hrozbu. V září 1939 byl zatčen prof. Rudolf Tlapák, bývalý legionář, ale především krajský referent osvětové služby. V případě R. Tlapáka šlo o osobnost, která agilně organizovala a spojovala české organizace a obyvatelstvo na

Ostravsku, které bylo v době okupace jedním z klíčových průmyslových regionů zajišťujících materiální základnu pro nacistickou expanzi. Společně s dalšími byl R. Tlapák internován v koncentračním táboře Oranienburg, kde v říjnu 1940 zemřel.[28]

Obsazení českých zemí v březnu 1939 bylo impulsem pro vytvoření odbojových organizací a skupin v rámci Protektorátu Čechy a Morava. Jednou z prvních odbojových organizací byla Obrana národa, jejíž struktura byla vytvářena a personálně spojena především s příslušníky důstojnického sboru rozpuštěné československé armády. Odboj organizovaný ozbrojenými složkami navazoval kontakty s potenciálními partnery z civilního sektoru, tedy především s politickými stranami a masovými spolky (např. Sokol, Dělnická tělovýchovná jednota). Spojení s nejsilnější politickou stranou na Ostravsku – Československou sociální demokracií – zajišťovali **Arnošt Smetana**, knihovník veřejné knihovny v Přívoze a **František Čudovský**, župní tajemník Československé sociální demokracie a předseda místní knihovní rady v Moravské Ostravě.[29] Struktury Obrany národa na Ostravsku i dalších odbojových organizací byly postupně rozkrývány německou tajnou policií, do konce roku 1939 byla zatčena většina příslušníků I. a II. krajského vedení. V únoru 1940 byl přímo v přívozské knihovně zatčen také krajský zbrojíř a finanční referent Arnošt Smetana (Skýpala, 2022, s. 33, 36). Arnošt Smetana byl spolu s dalšími členy ostravské skupiny odsouzen k trestu smrti a v roce 1942 popraven ve věznici Berlin-Plötzensee. František Čudovský byl zatčen na začátku března 1940, po vyhlášení stanného práva 30. září 1941 byl odsouzen k smrti a v Kounicových kolejích v Brně popraven (Filipínský ed., Dundr ed., 1947, s. 51).

28 Posmrtné vyznamenání ostravského kulturního pracovníka. *Československá demokracie* 1946, č. 258, s. 3.

29 Obrana národa byla odbojová organizace spojena především s osobami působícími v ozbrojených složkách předmnichovského Československa. Jednotlivá krajská velitelství působila na území celého Protektorátu Čechy a Morava. Kromě vojenské složky budovala také civilní sekci, která měla organizovat osoby s kontakty na významné masové organizace politického a národního života, jako byly tělovýchovné a osvětové spolky (Sokol, Dělnická tělovýchovná jednota, Orel, Dělnická akademie), případně spojené se strategickými provozy a úřady. Obrana národa připravovala ozbrojené povstání v Protektorátu, organizovala převádění osob z Protektorátu do Polska a na Slovensko. Na Ostravsku vedl tuto organizaci pplk. Edmund Klímek a následně škpt. Ladislav Mácha. Po jejich zatčení přešlo vedení na další příslušníky důstojnického sboru předmnichovské československé armády. Gestapu se na Ostravsku podařilo struktury organizace odhalovat a do roku 1942 postupně eliminovat všechna nově vznikající vedení Obrany národa v oblasti Moravy a Slezska. Podobně gestapo zakročilo i proti místním složkám této organizace (Skýpala, 2002, s. 38).

Na začátku okupace se do protinacistického odboje zapojil také dr. František Král. Podle svědectví a vlastního životopisu využíval kontaktů mezi železničáři a v Polsku, znalostí polštiny k převádění vojáků a politicky exponovaných osob za hranice Protektorátu a k získávání zpravodajských informací.[30] V roce 1940 byl vyšetřován gestapem v Moravské Ostravě a Olomouci.

Od počátku existence Protektorátu se okupační správa snažila paralyzovat činnost a existenci řady českých spolkových organizací, u jejichž funkcionářů a členstva předpokládali nízkou míru loajality a tolerance vůči nacionálně socialistickému režimu a protektorátním poměrům. V době první heydrichiády, na počátku října 1941, proběhla akce zaměřená na eliminaci vysokých funkcionářů organizace Sokol. Sokol nebyl pouze tělovýchovnou organizací, i po roce 1918 byl nositelem a zprostředkovatelem demokratických tradic, propracována byla práce s mládeží a osvětová činnost.[31] Po vytvoření Protektorátu řada příslušníků této organizace se aktivně zapojila do protinacistického odboje. Do odbojové činnosti se zapojili i učitelé a knihovníci z Radvanic – **Josef Mikš**[32] a **Ladislav Třenecký**[33]. Oba byli deportováni koncentračního tábora v Osvětimi, kde v prů-

30 František Král ve vlastním životopisu, který sepsal po ukončení 2. světové války uvádí, že spolupracoval s odbojovými skupinami spojenými s osobou Přemysla Šámala (Politické ústředí) a Jaroslava Kvapila. Podle tohoto dokumentu byl kontaktován i odbojovou organizací Obrana národa (škpt. Mácha byl po rozpuštění československé armády tajemníkem Matičního gymnázia v Ostravě, kde byl od roku 1939 Král ředitelem). Podle dostupných informací spolupracoval dr. Král s ostravskými odbojáři, kteří organizovali ilegální odchody československých politiků, vojáků a dalších osob z Protektorátu. Ostravská skupina převedla do Polska Rudolfa Bechyně a Msgre. Jan Šrámka a jeho tajemníka Františka Hálu. – AMO, f. Král František; (Skýpala, 2002, s. 93).

31 Aktivním příslušníkem Sokola byl kupříkladu vedoucí knihovník ostravské ústřední knihovny Josef Hrbáč, který dlouhá léta působil jako jednatel sokolské župy moravskoslezské a byl členem předsednictva Československé obce sokolské.

32 Josef Mikš (*24. 12. 1900, Radvanice – †9. 7. 1942, Osvětim) byl absolvent učitelského ústavu ve Slezské Ostravě (absolvoval ve školním roce 1919/1920). Působil jako odborný učitel měšťanské školy v Radvanicích. Angažoval se v kulturním a spolkovém životě v obci. Patřil ke spoluzakladatelům husitského sboru a místní pobočky Sokola, kde působil jako vzdělavatel. V letech 1921–1925 byl knihovníkem tamtéž. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava se zapojil do odbojové činnosti. V říjnu 1941 byl spolu s L. Třeneckým a V. Havláskem zatčen příslušníky gestapa a po věznění v Moravské Ostravě a Brně byl deportován do koncentračního tábora Osvětim, kde 9. 7. 1942 zemřel. V roce 1945 mu byl prezidentem republiky udělen *In memoriam* československý válečný kříž 1939. – (Československá obec sokolská a SLÍVA, Emil, 1948, s. 19-20).

33 Ladislav Třenecký (*4. 6. 1902, Slezská Ostrava – †30. 5. 1942, Osvětim) byl absolvent učitelského ústavu, odborný učitel na měšťanské škole v Radvanicích. Literát, náměty často spojeny s regionem Ostravska. V letech 1925–1941 knihovník v Radvanicích. Aktivně činný ve veřejném životě. Působil jako vzdělavatel sokolské župy Moravskoslezské. Zatčen byl 8. 10. 1941, vězněn byl v Brně, byl deportován do koncentračního

běhu roku 1942 zemřeli. Mezi zatčenými a deportovanými sokolskými funkcionáři byl i **Antonín Škrobálek**, starosta a knihovník v Kunčičkách, který zemřel v Osvětimi 15. 3. 1942.

Do odbojové organizace Obrana národa se v Brně zapojil také vysoký úředník moravskoslezského zemského zastupitelstva a bývalý knihovník Ústřední knihovny v Moravské Ostravě **Bohuslav Šída** (Vondráček, 1946, s. 3). V srpnu 1944 byl zatčen, vyšetřován a vězněn v Moravské Ostravě a v Brně. Zemřel ve věznici gestapa v Malé pevnosti v Terezíně, kam byl převezen v září 1944 (Vondráček, 1946, s. 3).

Ostravské knihovny za Protektorátu

V roce 1941 proběhla na základě správní reformy další unifikace ostravských knihoven. K Velké Ostravě, vytvořené roku 1924, byly připojeny další obce. Jejich knihovny se staly součástí sítě ostravských knihoven. České veřejné knihovny, samozřejmě i ty ostravské, byly v tomto nelehkém období oporou komunitě českého obyvatelstva Protektorátu. Ve spolupráci s kulturními organizacemi a pochopitelně pod patronátem Národního souručenství pořádaly akce na podporu české knihy, spojené i doprovodným programem v podobě předčítání z děl české, většinou klasické, literatury (Burešová, Brožovská Onderková, 2017, s. 281–282). Pro obyvatelstvo Protektorátu byla v této době česká literatura a česká knihovna jedna z mála možností, jak si uchovat svou identitu a nepodlehnout zastrašování a mediálnímu náporu nacistické propagandy. Jako centrum české komunity veřejnou knihovnu chápala i veřejnost, o čemž svědčí dopis mladých mužů z Ostravska, totálně nasazených v saském Seehausenu, kteří v roce 1943 prosili knihovníka Josefa Hrbáče o zaslání českých knih, protože: „*Četba a dobrá kniha je nám vším a udržuje jen ta nás při silné vůli, že vše jednou skončí.*“[34] Knihovník J. Hrbáč této žádosti s pochopením vyhověl.

Závěr

Veřejné knihovnictví bylo součástí státního systému osvěty – lidovýchovy. Podle dobových koncepcí byla osvěta a veřejné knihovnictví v ČSR zaměřena především

tábora Osvětim (11. 2. 1942), kde 30. 3. 1942 zemřel. V roce 1945 mu byl prezidentem republiky udělen *In memoriam* československý válečný kříž 1939. – (Československá obec sokolská a SLÍVA, Emil, 1948, s. 17-18).

34 Burešová, Brožovská, s. 282.

na dospívající mládež a osoby s nižším ekonomickým statusem. V prostředí ostravské průmyslové oblasti měla i další, specifické poslání vyplývající z hospodářské a demografické struktury tohoto regionu. Osvětové instituce se měly pokusit o stmelení komunity ostravské průmyslové oblasti, probouzení sounáležitosti heterogenních skupin obyvatelstva spojeného s tímto regionem mnohdy pouze profesními vazbami. Stály také na počátku sociálního a národního uvědomění obyvatelstva. A v neposlední řadě spoluvytvářely kulturní a vzdělanostní povědomí a zázemí v regionu spojovaného od poloviny 19. století téměř výhradně s průmyslovými aktivitami. Tuto úlohu měly naplňovat vedle kurzů pořádaných lidovými školami (v župě Moravská Ostrava to byla například MVLŠ), především veřejné knihovny.

Veřejné knihovnictví v prostředí průmyslového Ostravska navazovalo po roce 1919 částečně i personálně na předválečné veřejně přístupné knihovny. V prostředí ostravské průmyslové oblasti se knihovníci ostravských veřejných knihoven snažili uzpůsobit koncept veřejné knihovny pro převažující populaci průmyslového města a regionu.

Důležitým aspektem byla spolupráce veřejné knihovny a obce, obecní samospráva pochopila a využívala možností, které knihovna a další osvětové instituce nabízely. Na Ostravsku byla oblast veřejného knihovnictví a osvěty personálně úzce propojena s československou sociální demokracií, nejsilnější politickou stranou meziválečného Ostravska. Představitelé obecní samosprávy si uvědomovali, že veřejná knihovna a osvětové instituce pomáhají kultivovat populaci a přispívají k identifikaci obyvatelstva s městem a vytvářejí tak komunitu spojenou s touto lokalitou. Ve strukturách československé sociální demokracie působil velmi aktivně i první knihovník veřejné knihovny v Moravské Ostravě Bohuslav Šída. Mezi členy této politické strany patřila i řada dalších knihovníků ostravských knihoven a kulturních a osvětových pracovníků (např. Rudolf Tlapák).

Přes některé problémy, které se v regionu vyskytly v prvních desetiletích existence veřejných knihoven, připravila první generace ostravských knihovníků základ, který po roce 1945 rozvíjeli příslušníci další generace knihovníků, byť ve zcela jiných společensko-politických podmínkách. Roli stmelujícího prvku komunity prokazovaly veřejné knihovny, jejich knihovníci i další pracovníci v oblasti osvěty v době okupace a 2. světové války. Veřejným knihovnám v Protektorátu se podařilo oslovit širokou veřejnost akcemi propagující českou literaturu a knihu. Řada profesionálních i neprofesionálních knihovníků se zapojila do protinacistického odboje a v mnoha případech obětovala vlastní život.

Použité zdroje

Archiv města Ostravy, f. Knihovna města Ostravy.

Archiv města Ostravy, f. Král František.

Arnošt Smetana. Gedenkstätte Plötzensee. Dostupné z: https://www.gedenkstaette-ploetzensee.de/totenbuch/recherche/person/smetana-arnost

BAKALA, Jaroslav a JIŘÍK, Karel (1993). *Dějiny Ostravy*. Ostrava: Sfinga. 312 s. ISBN 80-85491-39-7. Dostupné také z: https://ndk.cz/uuid/uuid:33e17e60-4706-11e5-8851-005056827e51

BARCUCH, Antonín et al. (2022). *Vítkovická radnice: 1902–2022: cihelná architektura mezi novogotikou, secesí a železem*. Vydání první. Ostrava: Montanex, a.s. pro statutární město Ostrava, městský obvod Vítkovice. 157 s. ISBN 978-80-7225-491-0.

BUREŠOVÁ, Jarmila (2013). *České veřejné knihovnictví na Ostravsku v letech 1918–1939.* [Diplomová práce]. Vedoucí diplomové práce Jana Brožovská Onderková. [Online]. Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě. Dostupné z: https://is.slu.cz/th/pmmxj/.

BUREŠOVÁ, Jarmila (2022). Historie knihovny v budově radnice. In BARCUCH, Antonín et al. *Vítkovická radnice: 1902-2022: cihelná architektura mezi novogotikou, secesí a železem*. Ostrava: Montanex, a.s. pro statutární město Ostrava, městský obvod Vítkovice, s. 109–119. ISBN 978-80-7225-491-0.

BUREŠOVÁ, Jarmila a BROŽOVSKÁ ONDERKOVÁ, Jana (2017). Vývoj veřejného knihovnictví v Ostravě v letech 1921–1945. In *Ostrava: příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska*. 31, 2017, s. 262–288. ISSN 0232-0967. ISBN 978-80-906618-8-2.

ČERNÍKOVÁ, Lenka (1996). Masarykova vyšší škola lidová v Ostravě. In Časopis SZM-B, 1996(45), s. 281-288.

Veřejné knihovny obecní v místech okresních a místech nad 2000 obyvatelů v roce 1924. *Česká osvěta: list věnovaný zájmům veřejného knihovnictví a organisaci lidového vzdělání*. Velvary: Kamil Harmach, 1925, **22**(3), s. 167-216. ISSN 1803-0831. Dostupné také z: https://ndk.cz/uuid/uuid:1b402dd0-96a2-11e9-bc42-5ef3fc9ae867

ČESKOSLOVENSKÁ OBEC SOKOLSKÁ. Župa Těšínská Jana Čapka a SLÍVA, Emil, ed. *Nepokořeným: Bratrům a sestrám sokolským, kteří padli v letech 1938-1945 v boji o svobodu národa*. Orlová: nákl. vl., 1948. 49, [1] s.

DANĚK, Radoslav (2021). Edmund Palkovský. In *Encyklopedie města Ostravy*. On-line:
https://encyklopedie.ostrava.cz/home-mmo/?acc=profil-osobnosti&load=1442

DANĚK, Radoslav (2023a). Ing. Emanuel Balcar. In *Encyklopedie města Ostravy*. On-line:
https://encyklopedie.ostrava.cz/home-mmo/?acc=profil-osobnosti&load=495

DANĚK, Radoslav (2023b). Vladimír Vondráček. In *Encyklopedie města Ostravy*. On-line:
https://encyklopedie.ostrava.cz/home-mmo/?acc=profil-osobnosti&load=251

DOKOUPIL, Lumír ed., et al. (1998). Oldřich Sedlář. In *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Sešit 11. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, s. 122. ISBN 80-7042-516-4.

FILIPÍNSKÝ, Jan, ed. a DUNDR, Vojtěch, ed. (1947). *Padlým hrdinům: památník obětí československé sociální demokracie v osvobozeneckém boji 1939–1945*. Vydání první. V Brně: Zář. 217 s.

FREY, Jaroslav a Jiří CEJPEK (1967). *Knihovnická kronika*. Praha: SPN. 185 s.

JUŘICA, Martin (2024). František Král. In *Encyklopedie města Ostravy*. On-line:
https://encyklopedie.ostrava.cz/home-mmo/?acc=profil_osobnosti&load=2030

KEML, Mirko (1946). In memoriam Bohuslav Šída. *Knihovna: časopis Svazu českých knihovníků*. Praha: Svaz českých knihovníků, 1946, **1**(5), s. 156-157.

KRÁL, František (1969). Z kulturně-osvětového života v Moravské Ostravě v letech 1912–1940. In *Ostrava: Sborník příspěvků k dějinám a výstavby města*, sv. 5, 1969, s. 306–329.

Ktk. [KOUTNÍK, Bohuslav] (1939). Moravská Ostrava-Vítkovice. In Časopis českých knihovníků. 1939, 18(1-2), s. 23-24.

LANGFELDT, Johannes (1972). „Hofmann, Walter". In *Neue Deutsche Biographie*. 9 (1972). [Online-Version]. Dostupné z:
https://www.deutsche-biographie.de/pnd118706160.html#ndbcontent

MORZÉ, Adolf von (1982). „Ladewig, Paul". In *Neue Deutsche Biographie*. 13 (1982). [Online-Version]; Dostupné z:
https://www.deutsche-biographie.de/pnd116643854.html#ndbcontent

O pornografii a braku v literatuře: anketa pořádaná Masarykovým ústavem lidovýchovným (Svazem osvětovým) v Praze 20. března 1927: výtah z referátů podle stenogramu (1927). V Praze: Nákladem MLÚ, 1927. 32 s.

PELIKÁNOVÁ, Gabriela (2016). Ne každý kraj má svého Tlapáka. In *Ostrava: příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska*. 30, Ostrava: Statutární město Ostrava 2016, s. 221-249. ISSN 0232-0967. ISBN 978-80-906091-7-4.

PEŠTA, Pavel (2007). Zdeněk Vavřík. In *Slovník české literatury po roce 1945*. On-line: https://slovnikceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1188

POCH, Josef (1926). *Knihovny a čítárny*. Beroun. 30 s.

POMETLO, Jiří a Novák, Jakub (2018). *Vítkovice: 1918–2018*. Překlad Mark Landry. Ostrava: Statutární město Ostrava, Městský obvod Vítkovice. 136 s. ISBN 978-80-907100-9-2.

Posmrtné vyznamenání ostravského kulturního pracovníka. *Československá demokracie* 1946, č. 258, s. 3.

SEDLÁŘ, Oldřich (1991). Za knihovníkem PhDr. Jaroslavem Vavříkem. In *Čtenář.* 1991, č. 43(5), s. 157.

SKÝPALA, Marek (2002). *Obrana národa na Ostravsku*. Vyd. 1. Přerov: Šárka. 164 s. ISBN 80-86584-02-X.

ŠAJTAR, Drahomír (1995). *Poesie 1931–1934: historie jednoho časopisu*. Opava: Optys. 131 s., 13 nečíslovaných stran. ISBN 80-85819-21-X.

ŠÍDA, Bohuslav (1920). *Příručka české literatury ku studiu socialismu a dělnického hnutí.* Ostrava: Mareček a Hanák, [1920]. 65 s. Knihovnička „Ducha času"; 3.

VAVŘÍK, Jaroslav (1934). Co se četlo ve Slezské Ostravě v srpnu 1934. In Česká osvěta: list věnovaný zájmům veřejného knihovnictví a organisaci lidového vzdělání. Velvary: Kamil Harmach. 31, 31(1), s. 30.

VAVŘÍK, Jaroslav (1946). Josef Hrbáč. In *Knihovna.* Praha: Svaz českých knihovníků, 1946, 1(9), s. 282–283.

VONDRÁČEK, František (1946). In memoriam s. B. Šídy. In *Československá demokracie.* 1. 12. 1946, č. 276.

VÝTISKA, Josef (1973). *Ostravská průmyslová oblast v 1. polovině 20. století: kapitoly z vývoje průmyslu a obyvatelstva*. Ostrava: Profil.

Zákon 251/1922Sb., jimž se mění některé zákony o služebních poměrech učitelstva veřejných skol obecných a měšťanských (1922). In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, V Praze 1922(88), s. 1063.

Zákon o veřejných knihovnách obecních (1919). In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého.* V Praze, 1919(88).

Zákon ze dne 7. února 1919 o organisaci lidových kursů občanské výchovy, č. 67 Sb. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. V Praze 1919(15).

Obrazová příloha

Obr. 1: Bohuslav Šída (1884–1944)
(Zdroj: Filipínský Jan a Dundr Vojtěch, eds. *Padlým hrdinům*, s. 128.)

Obr. 3: Budova Ústřední knihovny a čítárny města Moravské Ostravy v novostavbě městské spořitelny (Zdroj: statutární město Ostrava, Archiv města Ostravy, f. Okresní spořitelna a záložna Ostrava.)

Obr. 4: Budova Veřejné Knihovny a čítárny města Moravské Ostravy na Purkyňově ulici (Zdroj: statutární město Ostrava, Archiv města Ostravy, f. Kulturní rada pro širší Ostravsko)

Obr. 5: Členové knihovní rady v meziválečném období
(Zdroj: statutární město Ostrava, f. Knihovna města Ostravy.)

Obr. 6: Josef Mikš (1900–1942)
(Zdroj: *Nepokořeným: Bratrům a sestrám sokolským, kteří padli v letech 1938–1945 v boji o svobodu národa*, s. 19.)

Obr. 7: Ladislav Třenecký (1902–1942)
(Zdroj: *Nepokořeným: Bratrům a sestrám sokolským, kteří padli v letech 1938–1945 v boji o svobodu národa*, s. 17.)

Obr. 8: Ladislav Třenecký (1902–1942)
(Zdroj: *Červený květ: kulturně politický měsíčník Ostravského kraje.* Ostrava, 1957, 2(3), s. 54.)

Obr. 9: Sedlář, Oldřich (1908–1994)
(Zdroj: statutární město Ostrava, Archiv města Ostravy, f. osobní fond Oldřich Sedlář.)

Obr. 10: Rudolf Tlapák (1884–1940)
(Zdroj: statutární město Ostrava, Archiv města Ostravy, f. Sbírka fotografií, sign. LXXX-6-79.)

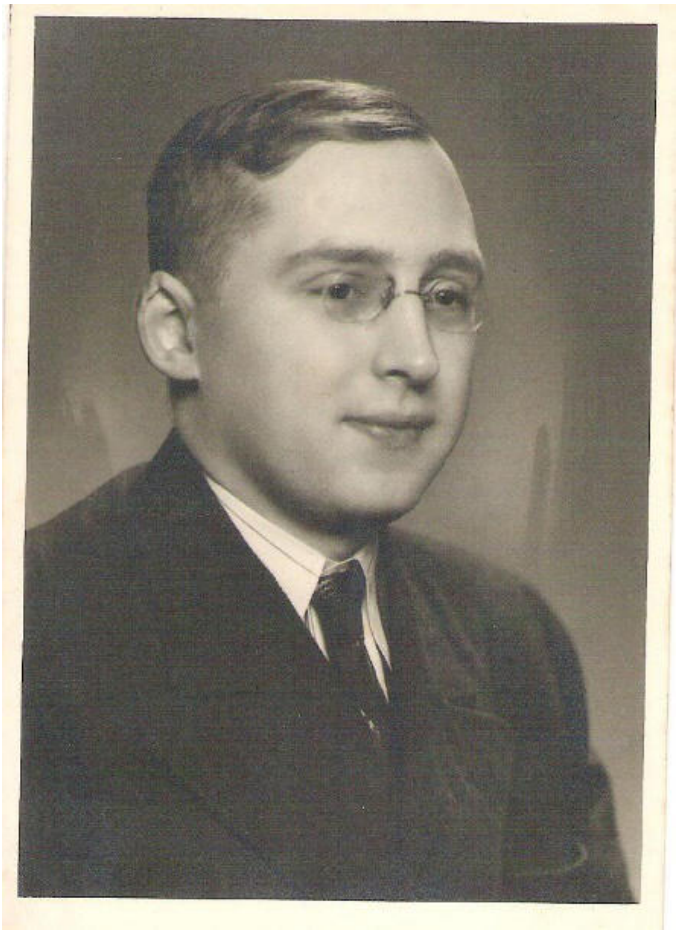

Obr. 11: Jaroslav Vavřík (1907–1991)
(Zdroj: soukromá sbírka Mgr. Tomáše Krále.)

Obr. 12: Vojtěch Martínek (1887–1960)
(Zdroj: Slezské zemské muzeum – Památník Petra Bezruče, fond 2a, Vojtěch Martínek, L 38/95/2904)

II / KONFERENČNÍ PREZENTACE

Význam a odkaz díla Zdeňka Václava Tobolky v československém knihovnictví (v kontextu vzdělávání)

Konference *Ohlédnutí za československým knihovnictvím*

Karviná, 21. 3. 2025

Vít Richter

Národní knihovna ČR

1

Zdeněk Václav Tobolka

- Politik
- Editor, vydavatel
- Bibliograf
- Historik
- Knihovník
- Autor studijních textů pro knihovníky
- Knihovědec
- Pedagog

Narození: 21. června 1874, Poděbrady (okr. Nymburk)
Úmrtí: 5. listopadu 1951, Praha (okr. hlavní město Praha)

Tobolka jako politik

- Spoluzakladatel Masarykovy realistické strany (1900).
- Člen Strany národně svobodomyslné (mladočeši) od roku 1906.
- Poslanec Říšské rady (1911–1918) za mladočeskou stranu.
- Aktivní v české politice během první světové války, podílel se na vytváření Českého svazu (1916), který koordinoval českou politiku.
- Spolupráce – Masaryk, Herben, Kramář, Rašín, Tomášek
- Po vzniku Československa vstoupil do sociální demokracie, později člen KSČ.

Tobolka jako editor spisů a politických dokumentů

- **Tobolka vydával a redigoval edice politických spisů významných osobností, jako byl Karel Havlíček Borovský nebo Edvard Grégr.**

- **Příklady**:
  - *Politické spisy Karla Havlíčka Borovského* (1900–1903) – pětidílná edice.
  - *Deník MUDr. Edvarda Grégra* – dvoudílná edice.
  - *Z mého života* – edice dokumentů k politické činnosti Josefa Kaizla.

Tobolka jako vydavatel a přispěvatel knihovnických časopisů

- ***České knihovnictví*** **(1900–1901)**
- ***Knihy a knihovny*** **(1920)**
- ***Slovanská knihověda*** **(1931–1947)**
- ***Česká osvěta*** **(1908)**
- ***Časopis československých knihovníků*** **(1922–1944)**

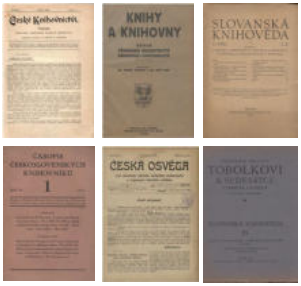

Tobolka jako bibliograf

- ***Česká bibliografie*** **(1903–1911)**
- ***Knihopis českých a slovenských tisků*** **(1925–1949)**
- ***Český slovník bibliografický*** **(1910)**
- ***Soupis prvotisků*** **(1925)**
- ***Monumenta Bohemiae typographica*** **(1926)**

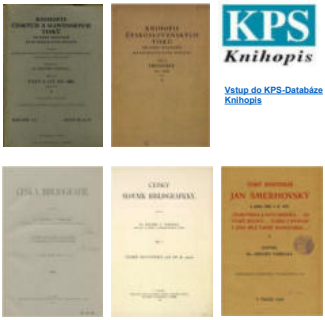

Vstup do KPS-Databáze Knihopis

Tobolka jako historik a knihovědec

Hlavní zaměření: dějiny české politiky, dělnické hnutí, dějiny knihy a knihoven

- *Česká politika* (1906–1913) – encyklopedické dílo o české politice.
- *Politické dějiny československého národa od roku 1848* (1932–1937).
- *Dějiny československého knihtisku v době nejstarší* (1930).
- *Kniha, její vznik, vývoj a rozbor* (1949).
- *Národní a univerzitní knihovna v Praze, její vznik a vývoj* (1959).

Tobolka jako autor a redaktor knihovnických učebnic a pravidel

- ***Československé knihovnictví* (1925)**
- ***Pravidla heslového katalogu* (1924)**
- ***Pravidla heslového katalogu věcného* (1928, 1930)**
- ***Pravidla, jimiž se řídí budování abecedního seznamu jmenného* (1921)**, spolupráce s Boreckým
- ***Pravidla popisu prvotisků* (1930)**
- ***Projet d'un code international de règles catalographiques* (1930)**
- ***Výběr dobrých spisů do lidových knihoven a úplné zařízení lidových* (1907)**
- ***Učební materiály pro Státní knihovnickou školu* (1920–1926)**
- ***Heslový seznam věcný: Lidové třídění knih podle jejich obsahu* (1947)**

Tobolka jako praktikující knihovník

- **Knihovna Národního shromáždění (dnes Parlamentní knihovna) (**1918–1939)
- **C. k. Veřejná a univerzitní knihovna v Praze (dnes Národní knihovna ČR) (**1897–1918)
- **Knihovna studentského spolku Jungmann** (1892–1896)
- **Knihovna v Cerhovicích**

Poslední řada stojících zleva: Emil Franke, Isidor Pollak, Jan Emler, Wilhelm Herzig, Bohdan Bláha
Předposlední řada stojících zleva: Ivan Žmavc, Spiridion Wukadinović, Bořivoj Prusík, Zdeněk Václav Tobolka, František Heric, Wilhelm Wostry
Sedící zleva: Hugo Gläser, Václav Tille, Ferdinand Tadra, Josef Truhlář, Richard Kukula, Jan Šťastný, Jaromír Borecký

PARLAMENTNÍ KNIHOVNA
ČESKÁ REPUBLIKA

Tobolka jako člen spolků a rad

- **Spolková činnost**:
  - **Osvětový svaz**: předseda knihovnického odboru (1906). (Masarykův lidovýchovný ústav)
  - **Český svaz**: člen a zástupce mladočechů (1916–1917)
  - spoluzakladatel **Spolku československých knihovníků** (1919), předseda v letech 1925–1928.
  - zakladatel **Československé knihovědné společnosti** (1930), předseda do roku 1948.
  - účastník mezinárodních knihovnických kongresů, spoluzakladatel **Mezinárodní knihovnické federace IFLA** (1926, 1927, 1928).

- **Členství v radách**:
  - člen knihovní rady Velké Prahy (1921).
  - poradce Ministerstva školství a národní osvěty (1923).
  - **Královská česká společnost nauk**: mimořádný člen (1926)

- **Příprava knihovního zákona** – úsilí o legislativní zajištění vědeckých knihoven

Tobolka jako pedagog

- **Před 1. světovou válkou:** Kurzy a přednášky pro lidové knihovny.
- **1912–1918**: Honorovaný docent občanské nauky na Vysoké škole technické v Praze – Přednášky o občanské nauce a politice.
- **Kurzy pro knihovníky administrativních knihoven**.
- **Státní knihovnická škola v Praze (1920–1926) –** externí ředitel a učitel.
- **Kurzy knihovědy na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (1927–1939)** – soukromý docent knihovědy a ředitel kurzů – orientace na vědecké knihovny. Dvou až čtyřsemestrové kurzy.
- Úsilí o docenturu: 1906, 1910, 1926 – odmítavé stanovisko František Krejčí, habilitační práce: Československé knihovnictví. Květen 1927 – schválena docentura.

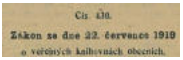
Čís. 430.
Zákon ze dne 22. července 1919
o veřejných knihovnách obecních.

Nařízení vlády 607/1919 Sb., jímž se provádí zákon o veřejných knihovnách

Agendou veřejné knihovny pověří se zvláštní knihovník (knihovnice). Knihovníkem jest ustanoviti inteligentní osobu znalou literatury a správy knihovnické. Knihovník ani jeho pomocníci nemají býti stiženi chorobou sdělnou nebo vzbuzující ošklivost.

• V knihovně **určené více než 10.000** obyvatelům může býti knihovníkem (knihovnicí) jmenován jen ten, kdo absolvoval aspoň střední školu neb ústav na roveň postavený a **vykonal, zpravidla po jednoročním studiu odborném, státní zkoušku knihovnickou.**

• V knihovnách pro **2000 až 10.000 obyvatelů** se úřad knihovnický svěří osobám, které dokončivše aspoň měšťanskou **školou navštěvovaly přiměřený kurs odborný a vykonaly státní zkoušku knihovnickou.** O rozsahu odborného vzdělání knihovnického bude vydáno nařízení zvláštní.

• Později připojeno: kurs pro knihovníky míst s méně než 2000 obyvateli.

Státní knihovnická škola 1920-1926

Charakteristika

- Jednoletá
- Ředitel: Z. V. Tobolka
- Přednášející: Z. V. Tobolka, A. Dolenský, J. Borecký, J. Hrozný, J. Thon, J. Volf, L. J. Živný
- Přijímáni uchazeči s maturitou na střední škole
- Přijímající zkoušky
- Ústí nad Labem – německá Státní knihovnická škola

Problémy

- Příliš náročné studium
- Zaměření na vědecké knihovny
- Chyběly studijní texty
- Umístění: Knihovna národního shromáždění, později Křemencova ul.

Studijní program

- Knihovny a čítárny, jejich třídění, dějiny a přítomný stav našeho a cizího knihovnictví
- Zákonodárná úprava knihovnictví u nás a jinde
- Zákon o tisku, povinné výtisky
- Správa knihovny
- Všeobecná katalogizace (mapy a hudebniny v to počítaje)
- Speciální katalogizace (rukopisů, listin, korespondence, prvotisků, rytin)
- Knihkupecký sortiment
- Bibliografie naše i cizí, mezinárodní soustavy bibliografické
- Dějiny knihy a tisku, knižních vazeb, grafické techniky, konzervování a restaurování knih

Volf, Josef, 1878–1937

Živný, Ladislav Jan, 1872–1949

Tobolka, Zdeněk Václav, 1874–1951

Koutník, Bohuslav, 1891–1965

Státní knihovnická škola 1928–1944

- **Spory o dvojkolejnost knihovnického školství**
- **Rozpory ve spolku čs. knihovníků**
  - Založení samostatného Spolku veřejných obecních knihovníků (1927, J. Mahen)
  - Československá společnost knihovědná (1930, Z. V. Tobolka)
  - Sdružení venkovských knihovníků (1932)
  - 1933 – pokusy o integraci
  - 1935 – vytvoření Ústředního spolku čs. knihovníků
- 1932 – hospodářská krize – uzavření školy
- 1934 obnovení přednášek
- 1936–1937 a 1938–1939 – přerušení
- 1939–1944 obnovení a následně ukončení

Studijní program

1. Novodobá literatura česká a slovenská (německá) se zřetelem k potřebám obecních knihovníků
2. Novodobá literatura světová se zřetelem k potřebám obecních knihovníků
3. Obecní zřízení
4. Lidová výchova, její organizace a praxe
5. Základy psychologie se zřetelem k potřebám lidové výchovy a knihovnictví
6. Organizace a zákonodárství knihovnictví u nás i v cizině
7. Knihovní správa
8. Katalogizace

Knihovnické kurzy na FF UK 1927–1928

První ročník

Povinné

- Soustavný úvod do knihovědy
- Zákonodárná úprava knihovnictví
- Všeobecné základy knihovní správy
- Všeobecná bibliografie a katalogizace
- Dějiny a dnešní stav čs. Knihovnictví

Nepovinné

- Satira, paskvil a karikatura ve světle kulturní historie
- Úvod do administrativního knihovnictví
- Kniha, její vznik a vývoj

Druhý ročník

- Zákon o tisku se zvláštním zřetelem k povinným výtiskům
- Správa vědeckých a speciálních knihoven
- Speciální bibliografie a katalogizace
- Dějiny a dnešní stav zahraničního knihovnictví
- Dějiny knihtisku u nás a jinde

Východisko: německé a francouzské knihovnictví

Zúžení na vědecké a administrativní knihovnictví

Polemika Spolku čs. knihovníků – B. Koutník

Nedostatečné zaměření na problematiku veřejného/lidového knihovnictví

V letech 1928–1939 absolvovalo 371 studentů

Význam Z. V. Tobolky pro české knihovnictví

Josef Volf k padesátinám
„Zde jsem poznal Tobolku jako obratného debatéra, praktického iniciátora a houževnatého bojovníka po uplatnění vlastních názorů. Zdá se mi, že je pravdou, že Tobolka vyhledává se zvláštní zálibou řešení různých problémů nebo aspoň úkolů, jež jiní nejsou s to. Řekl bych, že podobné projekty jej přímo dráždí a že se jejich řešení věnuje přímo s vášnivostí."

Bohuslav Koutník k šedesátinám
„Neklidný, nespolehlivý duch – mnoho iniciativ hnaných ctižádostí, ale současně nespolehlivý, povrchnost, zimničný spěch. Upozornil na mnohé, ale vše bude potřebí po něm revidovat, předělávat, opravovat."

Karel Sosna 1994
„Odborné knihovnické veřejnosti je dostatečně známo, že snad neexistuje obor v knihovnické teorii a praxi, v organizaci knihovnického života i školství a v jeho mezinárodních stycích, kde by Z. V. Tobolka nezanechal své více či méně výrazné stopy, a že právě tak neexistovala ani jedna významnější osobnost našeho knihovnictví, se kterou by se Z. V. Tobolka nedostal ve své době dříve či později do odborných nebo i osobních diskusí a sporů."

Hlavní přínos

- Vzdělávání knihovníků – knihovnické kurzy, školy a studia, profesionalizaci oboru.
- Vědecké uznání oboru knihovnictví a knihovědy
- Podíl na přípravě knihovního zákona.
- Podpora vědeckých knihoven.
- Metodické vedení knihoven, studijní texty.
- Budování knihovnických organizací.
- Ředitel KNS vybudoval moderní parlamentní knihovnu.
- Zakladatelem české retrospektivní bibliografie.

Význam a odkaz díla Zdeňka Václava Tobolky v československém knihovnictví
(v kontextu vzdělávání)

Konference *Ohlédnutí za československým knihovnictvím*

Karviná, 21. 3. 2025

Vít Richter
Národní knihovna ČR

17

Je potřeba vidět Tobolkův stín

pohled do dějin archeologie knižní kultury

Mgr. Jan Pišna, Ph. D.

(Strahovská knihovna, Střední škola designu a umění, knižní kultury a ekonomiky)

Základní otázky

Zdeněk Václav Tobolka (1874–1951)
„otec české knihovědy“

- V čem tkví zakladatelská role?
- V jakém kontextu jeho dílo vznikalo?

Tobolkova bibliografie

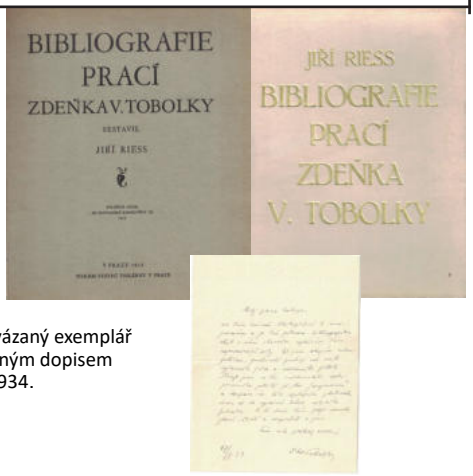

- absence kompletní bibliografie;
- Jiří Riess v roce 1934 vydal jako součást *Slovanské knihovědy III*;
- strojopis z roku 1938 v LA PNP;
- chybí 1938/9–51, zvláště články;
- ve Strahovské knihovně dochovaný svázaný exemplář separátního zvláštního otisku s děkovným dopisem Z. V. Tobolky Jiřímu Riessovi z 27. 7. 1934.

První práce – ve službách filologie a historie

Edice staročeských památek

- Hilarius Litoměřický: *Traktát k panu Janu z Rožmberka*
- Pavel Žídek: *Spravovna*

Inkunabulistika

- *Návrh bibliografie českých prvotiskův* (1905)
- *Český slovník bibliografický* (1910)
- I. Díl *Knihopisu* (1925)
- Článek Názory Josefa Dobrovského o počátcích českého knihtisku (1929)
- *Pravidla popisu prvotisků* (1930)

Knihopis – Nový Jungmann

- Vznik projektu 1923 při výročí narození Josefa Jungmanna
- článek **Nový Jungmann** (v ČČsK 1923)
- od roku 1925, resp. 1939–1967, dodatky do 2006, od 2015 digitálně

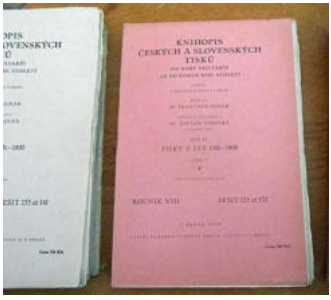

Mezinárodní knihovnický kongres 1926

- 28. 6. – 3. 7. 1926 – Mezinárodní knihovnický kongres
- Přednášky a referáty
- Cyklus výstav
- ***Knižní kultura doby staré i nové*** (1926, Ant. Dolenský)
- ***Československé knihovnictví*** (1925, kolektiv pod vedením Z. V. Tobolky) – souborná učebnice, historie knihy, dějiny knihovnictví a knihoven, knihovnická práce

Dějiny knihoven

- *Žerotínská knihovna* (1926)

Dějiny knihtisku a tiskařů

- Symbol Jiřího Melantricha z Aventýna (1931)
- Plzeňský tiskař Mikuláš Bakalář (1926/1927) následně ještě 1939–1940
- Tisky 15. věku o jednom listu (1928)
- ***Dějiny československého knihtisku v době nejstarší*** (1930)

Monumenta Bohemiae typographica

- edice faksimilií doprovázené brožurou s informace o tiskaři, tiscích a dobovém kontextu
- celkem 11 svazků
- 1927–1931

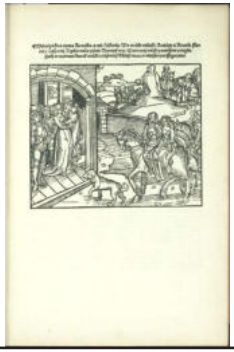

Úvahy o psaní dějin knihy

- ***O metodě dějin knihtisku*** (1941) v Ročence čes. knihtiskařů 1941
- kriticky hodnotí dosavadní práce, dvojí přístup – starší Dobrovský, Zíbrt, Winter; nový Volf (jeho knihu kriticky zhodnotil v recenzi)
- metoda: souborný rozbor knihy a materiálu výroby, dává konkrétní příklady

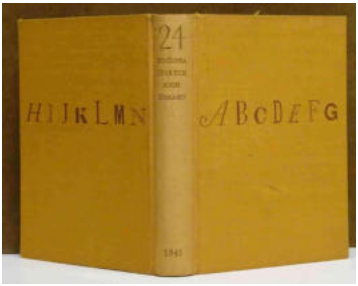

Kniha

- ***Kniha – její vznik, vývoj a rozbor*** (1949)
- aplikace dosavadních metod (1941), sběr dokladů (výstavy a podrobné rešerše od 1926)
- konfrontace s knihtiskem zahraničním
- doplnění současné a historické terminologie
- bohatá obrazová příloha
- popularizační kniha = chybí aparát, signatury a umístění knih

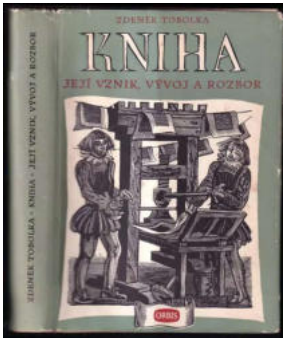

Děkuji za pozornost!

Mgr. Jan Pišna, Ph.D.
jan.pisna@strahovskyklaster.cz

ZDENĚK VÁCLAV TOBOLKA A SLOVENSKÉ KNIHOVNÍCTVO

Prof. PhDr. Dušan Katuščák, PhD.
Ústav bohemistiky a knihovníctva,
Filozoficko-prírodovedecká fakulta,
Sliezska univerzita v Opave

POCTA Z. V. TOBOLKOVI

- Zakladateľ moderného československého knihovníctva
- Myšlienky a impresie
- Tobolka – príklad typu klasicky vzdelaného, humanitne vzdelaného učenca
- Politická angažovanosť; Slovanský zjazd v Prahe (1848)
- Pôsobenie pred 1. svetovou vojnou
- Ťažisko odborných aktivít v medzivojnovom období (až do smrti 1951)

GEOPOLITICKÁ SITUÁCIA

- Geopolitická situácia v regióne strednej Európy – odlišná v Česku (germanizácia) a na Slovensku (pomaďarčovanie)
- Českí vzdelanci podporovali činnosť Matice slovenskej od roku 1863–1875 (muzeálna slovenská spoločnosť. 1919 – T.G. Masaryk – obnovenie činnosti Matice slovenskej
- V medzivojnovom období – ideológia *čechoslovakizmu* a pražský centralizmus
- Tobolka a Živný – Zásadný význam zákona o knižniciach pre Slovensko (1924)
- Pôsobenie českých odborníkov na Slovensku – významná pomoc pri rozvoji knihovníctva
- Rozvoj knižníc – prevažne v rámci osvety (čítanie, vzdelanie, odstraňovanie negramotnosti) v zmysle hesla: *„Osvětou ke svobodě!“*
- Hrozný-Balaš-Calábek: *Příručka pro veřejné knihovny* (1920) aj v slovenčine
- Calábek: *Administrativní příručka* (1928)
- *Časopis čs. knihovníku* (1922–1944), *Lidová knihovna* (1938–1948), *Česká osvěta* (1904–1948)

SÚPUTNÍCI TOBOLKU NA SLOVENSKU

- Ľudovít Vladimír Rizner (1849–1913)
- Ján ČAPLOVIČ (1904–1976)
- Imrich Kotvan
- Jozef Kuzmík
- Michal Potemra
- Mária Kipsová
- Peter Liba
- Štefan Pasiar
- Jozef Repčák
- Andrej Halaša

... a ďalší tvorcovia bibliografií a organizátori bibliografického života

TOBOLKA (ED.) ČESKOSLOVENSKÉ KNIHOVNICTVÍ. 1925

- V roku 1925 redigoval Tobolka encyklopedické dielo *Československé knihovnictví*.
- Celkom sa na ňom podieľalo 14 autorov, ktorí boli odborníkmi v knihovníctve.
- Kniha slúžila ako učebnica pre knihovnícke kurzy pri Filozofickej fakulte Karlovej univerzity, ktoré Tobolka viedol.
- Ovplyvnila tak celú prvú generáciu odborne vzdelaných knihovníkov v Česku a na Slovensku.
- Od 30. rokov sa Tobolka zameral predovšetkým na pedagogickú (s výnimkou 2. svetovej vojny) a bádateľskú činnosť.
- Dôstojní pokračovatelia: Petr Vojt, Jiří Cejpek, Hana Vodičková, Mirjam Bohatcová, Pavel Pokorný, Václav Pumprla, Jaromír Kubíček, Vít Richter a mnohí iní.

VYSOKOŠKOLSKÉ VZDELÁVANIE V KNIHOVNÍCTVE A TEORETICKÉ PRÍSTUPY

- Tobolka sa podieľal na vzdelávacích programoch a kurzoch pre knihovníkov, čo prispelo k zvyšovaniu odbornej úrovne a kvalifikácie personálu v slovenských knižniciach.
- Teoretické prístupy: V jeho prácach sú často prezentované nové teoretické pohľady a koncepcie týkajúce sa organizácie a správy informácií. Zameriaval sa na využívanie moderných technológií a ich integráciu do knihovníckej praxe.
- Jeho výskumné aktivity, publikácie a štúdie obohatili slovenskú knihovnícku literatúru a poskytli cenné podklady pre ďalší rozvoj tejto oblasti.

ODKAZ TOBOLKU

- Tobolkova práca a myšlienky mali zásadný význam pre modernizáciu slovenského knihovníctva a jeho prispôsobenie sa novým trendom a potrebám spoločnosti.

- Jeho dedičstvo zostáva významným prínosom pre budúce generácie knihovníkov a odborníkov v oblasti informácií.

- Podstatný je význam jeho bibliografického diela (*Knihopis*) a jeho dielo *Československé knihovnictví* (1925)

První československá čtenářská republika

- Jiří Trávníček
- Ústav pro českou literaturu AV ČR

- *Ohlédnutí za československým knihovnictvím*
  Karviná, 21. 3. 2025

- travnicek@ucl.cas.cz

Ústav pro českou literaturu AV ČR
Institute of Czech Literature of the CAS

Struktura

1. východisko
2. socio-demografická situace
3. čtenářské vzorce
4. co se četlo (módy a trendy)
5. fenomén Jirásek
6. shrnutí

1.1 Východisko (obyvatelstvo)

Češi: 6,4 mil; Slováci: 2 mil.; Němci: 3,1 mil.; Maďaři: 745 tis..; Rusíni: 462 tis.; Židé: 181 tis.; Poláci: 75 tis.; jiní: 26 tis.

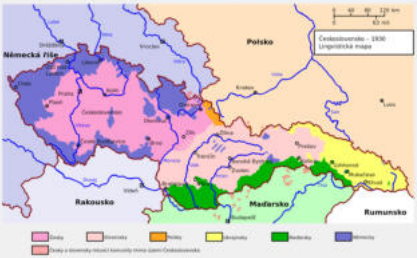

2.1 Socio-demografie - gramotnost

- Češi a Němci – 2–3 % negramotných
- Slováci – 16 % negramotných
- obyvatelé Podkarpaské Rusi – 50 %

2.2 Socio-demografie – zaměstnání

- České země (31 % rolníků)
- Slovensko (61 %)
- Podkarpatská Rus (68 %)

2.3 Socio-demografie – urbanizace

- České země – 22 % v městech nad 20 tisíc obyvatel
- Slovensko – 11 %

3.1 Čtenářské vzorce (1)

VLASTENECKÝ	lidová četba
	česká klasika
MĚŠŤANSKÝ	zábavná četba
	ambicióznější literatura

3.2 Čtenářské vzorce (2)

VZOREC	PODTYPY	SPOL. ZÁZEMÍ MODELY ČTENÍ	AUTOŘI, ŽÁNRY
VLASTENECKÝ	lidová četba	vesnice, spíše úzký okruh četby, čtení intenzivní	lidové kalendáře, V.Javořická, B.Zahradník-Brodský, F. Sokol-Tůma
	česká klasika	spíše vesnice, národní kánon, čtení „na posílení národního ducha", zdroj vědění o národní historii	A. Jirásek, B. Němcová, K. V. Rais, K Světlá, J.Svátek, J. Š. Baar, historické romány
MĚŠŤANSKÝ	zábavná četba	spíše město, četba jako relaxace, silná genderová polarizace	dobrodružná literatura, detektivky, rodokapsy, romace, H.Courts-Mahler, J.Verne
	ambicióznější literatura	město, spíše duševní práce, čtení jako způsob osobního rozvoje	K. Čapek, V. Vančura, moderní román, klasický světový román, E. M. Remarque, poezie

4.1 Co se četlo

pořadí	Autor	Počet zmínek
1.	A. Jirásek	278
2.	K. V. Rais	138
3.	B. Zahradník-Brodský	129
4.	I. Herrmann	125
5.	K. Klostermann	106
6.	A. Dumas	78
7.	J. Š. Baar	58
8.	V. B. Třebízský	42
9.	J. Verne	42
10.	H. Sienkiewicz	41
11.	K. Světlá	36
12.	J. London	33
13.	É. Zola	31
14.	J. Svátek	22
15.	F. Sokol-Tůma	21

zdroj: *Česká osvěta* 1926/27

5.1 Fenomén Jirásek

- první republika
- učitel české historie
- beletristická realizace koncepce F. Palackého a T. G. Masaryka
- především 20. léta

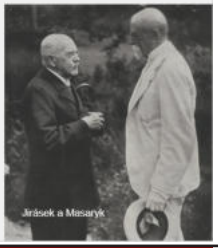
Jirásek a Masaryk

6.1 Shrnutí/zakončení

- z hlediska produkce: bohatá a rozmanitá nabídka, poměrně dobře fungující knižní trh
- vlastenecký a měšťanský vzorec
- první republika jako důležitý referenční bod čtenářské kultury

…

děkuji za pozornost …

Ústav pro českou literaturu AV ČR
Institute of Czech Literature of the CAS

POLSKO-ČESKOSLOVENSKÉ VZTAHY V OBLASTI KNIHY V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ

Grzegorz Nieć

UKEN
Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

HLAVNÍ PROBLÉMY KNIŽNÍ KULTURY V ČESKOSLOVENSKU A POLSKU V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ

- Negramotnost (polský venkov, Slovensko a Podkarpatská Rus)
- Formování školského systému
- Kniha a tisk v procesu formování národní a občanské identity obrozených států .
- Organizace knihovního systému Rozvoj knižního trhu
- Kniha a knihovny v době velké krize

VZTAHY V OBLASTI KNIHY

KNIHY O POLSKU V ČESKOSLOVENSKU O ČESKOSLOVENSKU V POLSKU

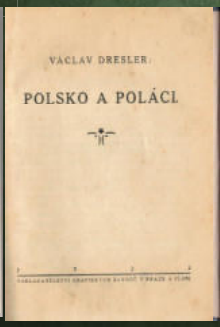

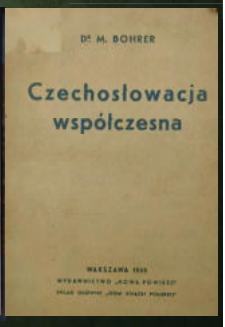

VZTAHY V OBLASTI KNIHY
ČECHOSLOVÁCI, ČEŠI A SLOVÁCI

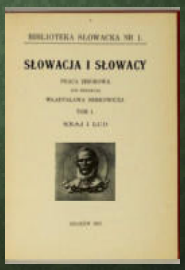

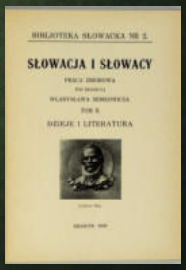

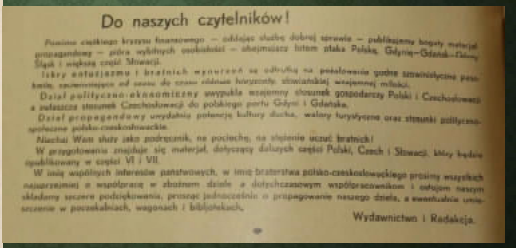

VZTAHY V OBLASTI KNIHY
LITERATURA

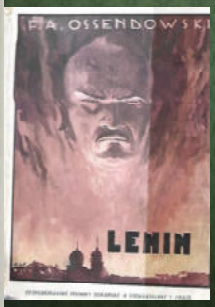

KNIŽNÍ ILUSTRACE

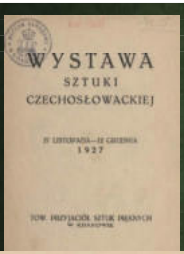
WYSTAWA
SZTUKI
CZECHOSŁOWACKIEJ

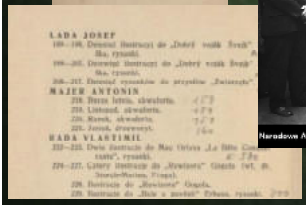
LADA JOSEF
MAJER ANTONÍN
RADA VLASTIMIL

Narodowe Archiwum Cyfrowe

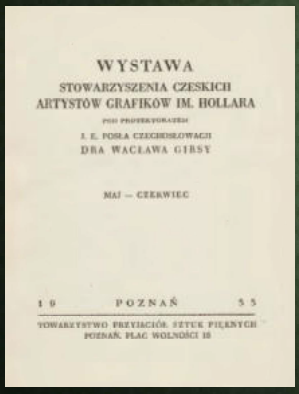
WYSTAWA
STOWARZYSZENIA CZESKICH
ARTYSTÓW GRAFIKÓW IM. HOLLARA
POD PROTEKTORATEM
J. E. POSŁA CZECHOSŁOWACJI
DRA WACŁAWA GIBSY
MAJ — CZERWIEC
1 9 POZNAŃ 3 5
TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ SZTUK PIĘKNYCH
POZNAŃ, PLAC WOLNOŚCI 18

Narodowe Archiwum Cyfrowe

WYSTAWA
KSIĄŻEK
DRUKÓW
I GRAFIKI
PRZEMY
SŁOWEJ
CZECHO
SŁOWACJI
27-V 5-VI
1933
OTWARTA
OD GODZINY
10-1 I OD 5-7 WIECZ.
OTWARTA
W MUZEUM
PRZEMY
SŁOWEM
W KRAKOWIE
SMOLEŃSK 9

OTWARCIE
WYSTAWY
DRUKÓW
I GRAFIKI
PRZEMY
SŁOWEJ=
CZECHOSŁOWACKIEJ
OD
27-V
1933
r.
DO
5-VI
1933
r.
URZĄDZO
NEJ W MUZE
UM PRZEMY
SŁOWEM W
KRAKOWIE
SMOLEŃSK 9
NASTĄPI
W SOBOTĘ
DN. 27 MAJA
O GODZINIE
6 WIECZÓR
O UDZIAŁ
W OTWARCIU WYSTAWY
UPRASZA
DYREKCJA
MUZEUM
I TOW. MIŁO
ŚNIKÓW
KSIĄŻKI

KNIŽNÍ KULTURA
DOBY STARÉ
I NOVÉ
PŘÍRUČKA PRO VÝSTAVY MEZINÁRODNÍHO SJEZDU
KNIHOVNÍKŮ A PŘÁTEL KNIHY
DR. ANT. DOLENSKÝ

SJEZDY BIBLIOFILŮ A KNIHOVNÍKŮ PRAHA 1926

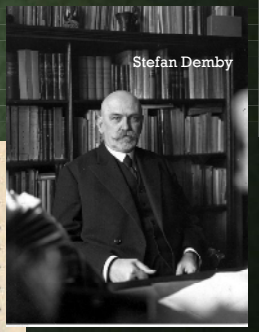
Stefan Demby

zahraničními knihovnami a instituty, můžeme hovořiti o skvělém úspěchu. Polská delegace zastoupená na pařížském sjezdu pěti delegáty, přijíždí do Prahy v počtu 62 zástupců z Varšavy, Krakova, Lvova, Toruně, Vilna, Poznaně, Lublína za účasti pěti pánů Bibliofilské Rady pod vedením presidenta Rady a přednosty knihovnického odboru ministerstva vyznání a veřejné osvěty ve Varšavě pana Stefana Demhyho. Zastoupeny Towarzystwo Bibljofilów polskich ve Varšavě a Poznani, Towarzystwo Miłośników książki ve Lvově, a zástupcové všech význačných bibliotek v uvedených již městech.

LWÓW 1928

Narodowe Archiwum Cyfrowe

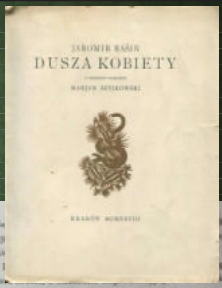
JAROMIR KAŠIK
DUSZA KOBIETY

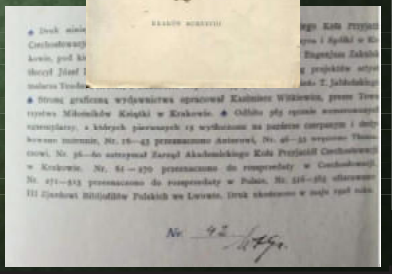

KNIHOVNICTVÍ A KNIHOVĚDA

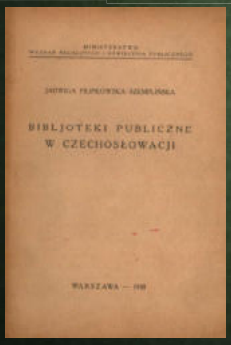
BIBLJOTEKI PUBLICZNE
W CZECHOSŁOWACJI
WARSZAWA

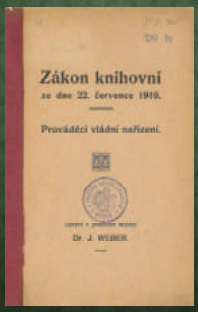
Zákon knihovní
ze dne 22. července 1919.
Prováděcí vládní nařízení.
Dr. J. WEBER

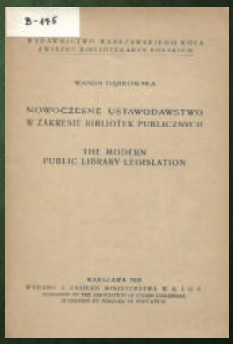
B-195
NOWOCZESNE USTAWODAWSTWO
W ZAKRESIE BIBLIOTEK PUBLICZNYCH
THE MODERN
PUBLIC LIBRARY LEGISLATION

BIBLIOTEKARZ
BIULETYN BIBLIOTEKI PUBLICZNEJ m. st. WARSZAWY
POŚWIĘCONY SPRAWOM BIBLIOTEK PUBLICZNYCH

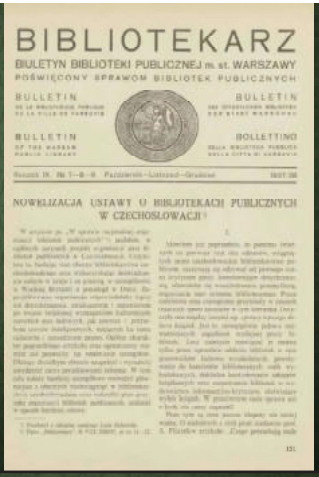
BIBLIOTEKARZ
BIULETYN BIBLIOTEKI PUBLICZNEJ m. st. WARSZAWY
POŚWIĘCONY SPRAWOM BIBLIOTEK PUBLICZNYCH
NOWELIZACJA USTAWY O BIBLJOTEKACH PUBLICZNYCH W CZECHOSŁOWACJI

Ladislav Jan Živný

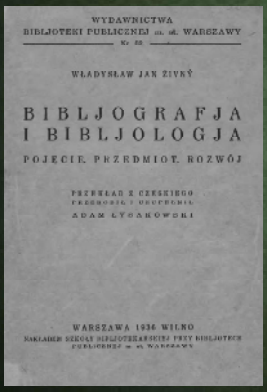
WYDAWNICTWA
BIBLJOTEKI PUBLICZNEJ m. st. WARSZAWY
WŁADYSŁAW JAN ŽIVNÝ
BIBLJOGRAFJA I BIBLJOLOGJA
POJĘCIE. PRZEDMIOT. ROZWÓJ
PRZEKŁAD Z CZESKIEGO
ADAM ŁYŻAKOWSKI
WARSZAWA 1936 WILNO

Závěr

Polsko-československé kontakty v oblasti knihy a literatury byly po celé meziválečné období intenzivní a plodné.

Spolupráce mezi knihovníky a knihovědci souvisela s rozvojem knihoven, který v té době probíhal.

Děkuji za pozornost

Studenti z Čech, Moravy, Polska a Slezska na univerzitě v Padově v raném novověku ve světle nejnovějších výzkumů

Mirosław Lenart

„Nemálo jsem se zaradoval našed ve chrámě tomto i hrob a obraz jmenem jedné staré šlechtické slavjanské rodiny ozdobený, totiž hraběcí, původně Míšenské, nyní Slezské rodiny Doninské čili z Donínu...” (Kollár, 1862, s. 163).

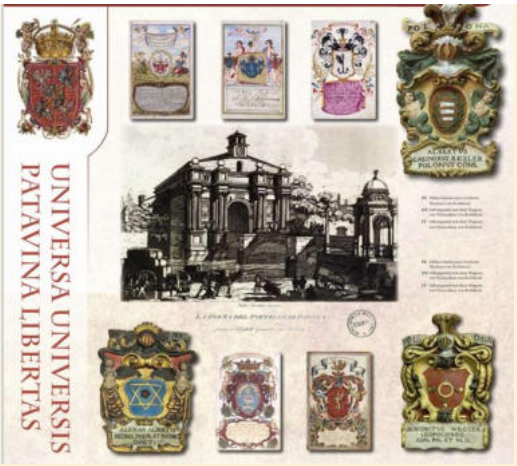
UNIVERSA UNIVERSIS
PATAVINA LIBERTAS

Jan Baptysta
Czempiński
Tobiasz Kohn
(Towja ha-Kohen)
Jan
Ezechiel
Kurcewicz
Jacek Łopacki
Johann
Placotomo

GYMNASIVM PATAVINVM

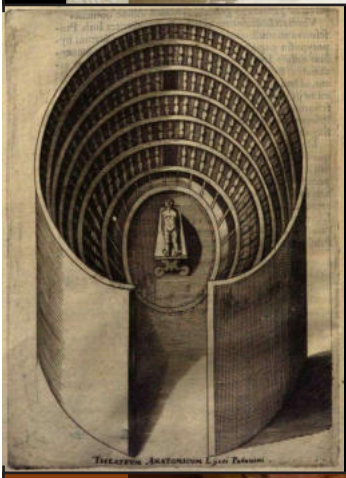

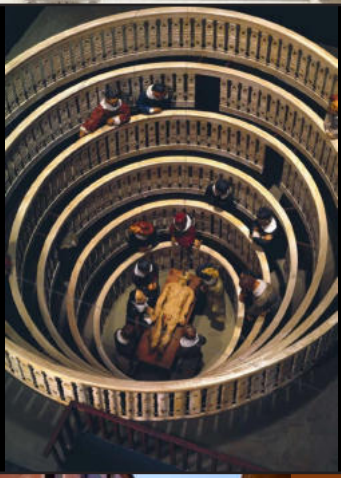

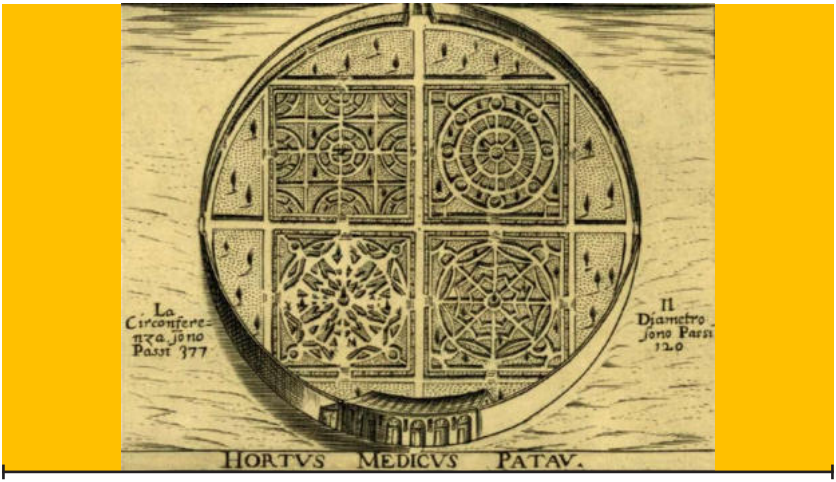
La
Circonfere-
nza sono
Passi 377
Il
Diametro
sono Passi
120
HORTVS MEDICVS PATAV.

Giovanni Antonio Fasolo
(1530, Mandello del Lario – 1572, Vicenza)

Ritratto di giovane gentiluomo con spada

Francuska tabulatura lutniowa, ca 1620
"Al mio Cariss[im]o Sig Stanislao Casimiro Rudomina Dusiacki"
'A Padoua, Anno 1620'

„Jam to jest ten cudzoziemiec, który umyślnie przez lat 17 starałem się nauczyć jakom mógł języka polskiego zawsze tą intencją, abym był pożytecznym temu królestwu, dla potęgi najjaśniejszego Zygmunta Trzeciego, króla Polskiego, Szwedzkiego a pana mego miłościwego ten jestem , który cały rok męczyłem się, nie wychodząc z izby, komponując cudzym językiem tę książkę. Obiecuję niżej i drugą o fortyfikacji (jak się wyraża) nie tylko skomponować, ale i drukiem razem z tą wydać. I najpierwszy jestem, który umyślił założyć akademię rycerską, i nauczyć językiem polskim tych dwu nauk" – *Praxis ręczna o działach* (z wprowadzenia). Rękopis z 1635 roku.

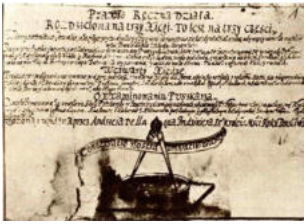

Andrea dell'Aqua (1584–1656) – architekt i budowniczy pochodzenia weneckiego, działający w XVII. wieku w Polsce. Zasłynął również jako inżynier wojskowy i artylerzysta.

Accademia dei Cavalieri, Treviso 1518

Accademia dei Costanti, Vicenza 1556

Padewskie:

Accademia cavalleresca dei Gimnosofisti (1564)

Accademia cavalleresca degli Oplosofisti (1581)

Accademia cavalleresca degli Ascritti (1600)

Accademia Delia (1608)

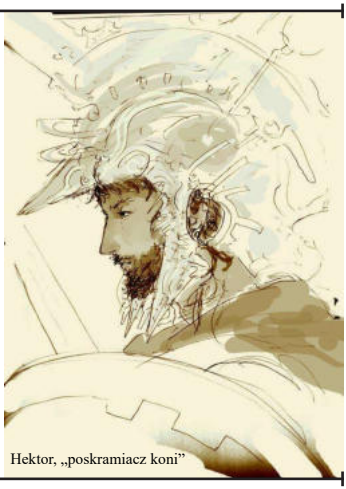

Hektor, „poskramiacz koni"

Pomiędzy 1492 a 1570
opublikowano w Wenecji **145** dzieł poświęconych tematyce wojskowej

Poza Wenecją:
na całą Italię przypadają 22 rozprawy
na Anglię 14
na Francję 10
na Hiszpanię 3

53 tytuły ze 145 wydano po raz pierwszy w Wenecji

https://natiopolona.eu/

KONEC

KNIŽNÍ KULTURA ŘEHOLNÍCH ŘÁDŮ JAKO ZÁKLAD MODERNÍHO SYSTÉMU VĚDECKÝCH KNIHOVEN VE STŘEDNÍ EVROPĚ

LIDÉ MODLITBY A VĚDY

Kláštery měly od svého vzniku důležité funkce: náboženskou, ale také společenskou. Skončilo v nich mnoho synů a dcer z bohatých rodin, včetně knížat a králů. O zakládání klášterů se starali mocní - králové, knížata a rytíři -, kteří se při tom řídili různými ohledy, včetně náboženských, politických, společenských a prestižních.

Kláštery byly také důležitými centry intelektuální práce.

KLÁŠTERY

Z klášterů se rekrutovala náboženská a intelektuální elita, která živila správní a vědecký personál států. Téměř všechny mužské řády rozvíjely interní filozofická a teologická studia. Vznikaly zde významné vědecké a kulturní texty a byly shromažďovány obrovské archivy a knihovny, které uchovávaly rukopisy i tisky.

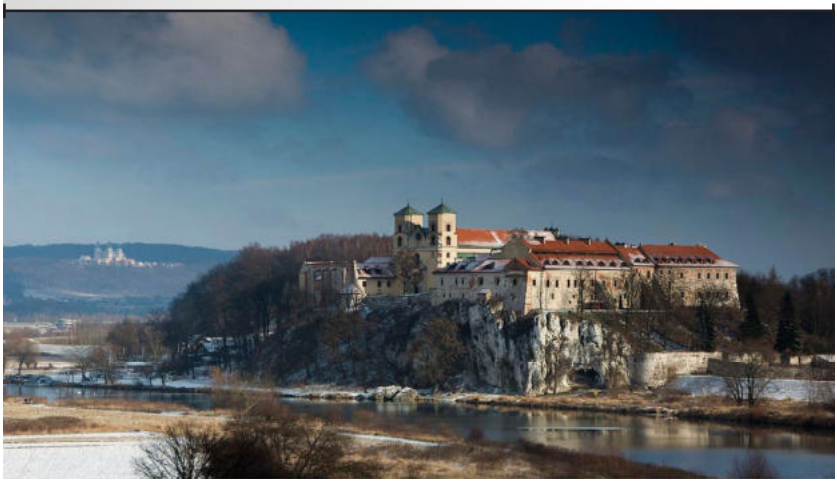

BŘEVNOVSKÝ BENEDIKTINSKÝ KLÁŠTER

COLLEGIUM CLEMENTINUM. JEZUITÉ

STRAHOVSKÝ KLÁŠTER. PREMONSTRÁTI

KRIZE

Krize katolické církve na přelomu 18. a 19. století, kterou upevnila Velká francouzská revoluce a politika absolutistických monarchií, vedla v Evropě k rozsáhlé sekularizaci. Jejím důležitým prvkem bylo rušení klášterů, jejichž personál a zařízení chtěla světská moc využít pro sociální a ekonomickou angažovanost.

Kontroverzní zrušení jezuitského řádu otevřelo cestu k radikálnějším opatřením. Tuto politiku institucionalizoval císař Josef II. a takzvané „josefínské útlumy" se týkaly více než poloviny mužských a dvou třetin ženských řádů v říši.

ZRUŠENÍ KLÁŠTERŮ

Nakonec se klášterní komunity ve střední Evropě rozpadly a majetek a všechny ostatní kulturní statky patřící klášterům, včetně archivů a knihoven, se staly základem pro budování státních institucí (muzeí, archivů, knihoven, škol).

Právě klášterní knižní sbírky, rukopisy a staré tisky nashromážděné během staletí byly využity k budování státních knihovnických institucí.

OSUD KLÁŠTERNÍCH NEMOVITOSTÍ

Rozptyl klášterního majetku v těchto zemích probíhal v několika etapách a po mnoho let.

Základní model spočíval ve vypracování právních předpisů umožňujících rozdělení hmotného dědictví řeholních řádů mezi různé státní a církevní instituce.

OSUD KLÁŠTERNÍCH NEMOVITOSTÍ

Archivní a knihovní fondy převzaly další církevní struktury, zejména semináře a farnosti, a také světské struktury zabývající se vzděláváním a shromažďováním historického dědictví (archivy, muzea, veřejné knihovny, kabinety starožitností).

Postupem času tyto sbírky podléhaly druhotné selekci a velká část byla rozprodána jako dvojí (aukce), do nichž pronikali bibliofilové a sběratelé.

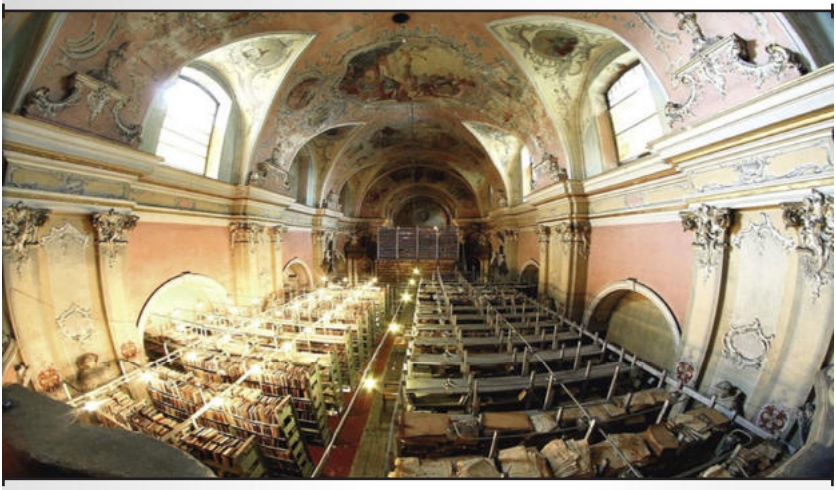

DĚDICTVÍ KLÁŠTERŮ

V širším měřítku působily kláštery a zejména koleje vedené jezuity jako centra seznamování s moderními kulturními a intelektuálními proudy. Jejich představitelé byli tvůrci a popularizátory zahraniční literatury. Působili jako zprostředkovatelé nákupů, včetně nákupů knih, a měli schopnost rychle dodávat nakladatelské novinky.

Laickou veřejnost přitahovala vzdělanost mnichů, znalost jazyků, možnost dostat se k nejnovějším studiím a edicím na dané téma a také jejich konexe, domácí vztahy, například s královským dvorem, ale i mezinárodní vztahy, které byly přirozeným vyústěním činnosti provincií jednotlivých řádů.

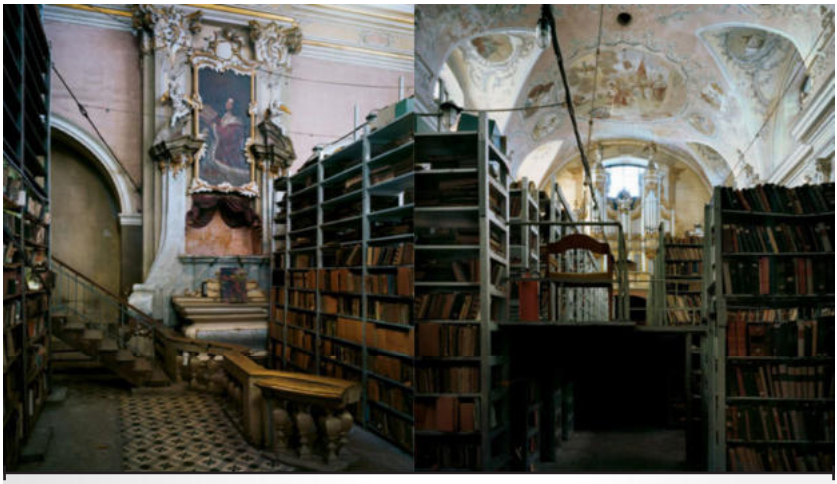

OSUD KLÁŠTERNÍCH NEMOVITOSTÍ

K tomuto dělení je třeba připočítat i otázky revitalizace majetku ve 20. letech 20. století a rozdělení národního dědictví v nové politické realitě po druhé světové válce.

Dnes je často jedinou stopou po klášterních archivech jejich dokumentace (inventáře a katalogy).

Díky mezinárodní spolupráci a novým technologiím, které umožňují vytvářet centralizované databáze pramenů a zveřejňovat jejich provenienci, se můžeme pokusit o jejich rekonstrukci, a to s ohledem na opakované ničení a přemisťování klášterních sbírek.

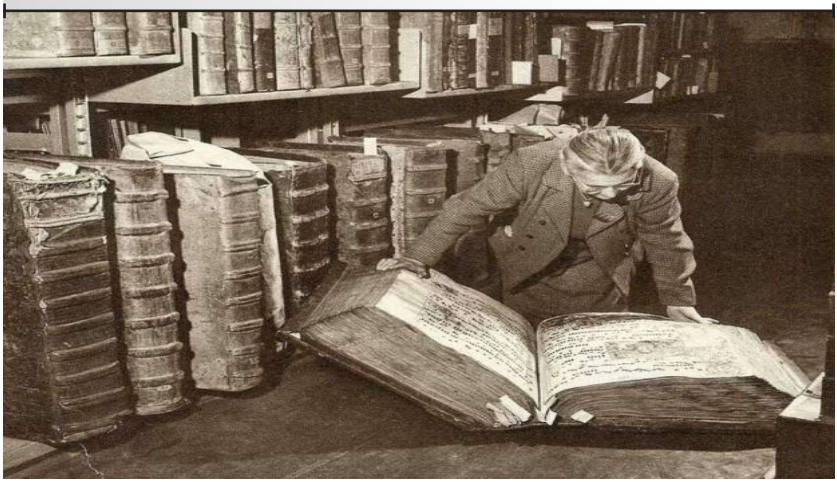

ZTRÁTY

Zrušení řeholních řádů ve střední Evropě významně ovlivnilo další existenci archivních a knihovních fondů.

Byly začleněny do různých institucí, ale často se dostaly do soukromých rukou nebo byly náhodně či úmyslně zničeny. Staly se předmětem zájmu bibliofilů a předmětem antikvárního obchodu.

Devatenácté století výrazně změnilo obraz knižní kultury v Evropě. Zesílily jevy likvidace, rozptylování a přemisťování historických knižních fondů, započaté v předchozích stoletích, způsobené válečnými konflikty, změnami státních hranic i sekularizací klášterů a církevních institucí.

VYTVOŘENÍ MODERNÍ SÍTĚ VĚDECKÝCH KNIHOVEN

Velké části postkonventních knižních fondů se nakonec dostaly do státních archivů, národních knihoven nebo univerzitních knihoven. Potvrzují to příklady z České republiky, Polska, Slovenska, Slovinska nebo Maďarska.

Výzkumy založené na historických pramenech odkazovaly právě na tento zdroj, i když v konkrétní politické situaci nebylo vždy zdůrazňováno autorství (duchovního) nebo provenience konkrétních děl (církevní/konventní).

VÝZKUM

V současné době se výzkumy stále častěji opírají o tyto zdroje - na základě záznamů o dochovaném dědictví, databází vytvořených pomocí nových technologií a mezinárodních projektů.

2012-2016 Kulturní dědictví klášterů vymazaných v zemích bývalé Rzeczpospolité a ve Slezsku v 18. a 19. století. : osudy, význam, soupis (v zemích Rzeczpospolité polsko-litevské existovalo přibližně 990 mužských klášterů s 14 540 mnichy a 150 ženských klášterů s 2 723 řeholnicemi, ve Slezsku, tehdy pod vládou Pruského království a Rakouského císařství, 73 mužských klášterů s 1 334 mnichy a 19 ženských klášterů s neznámým počtem řeholnic.

2016-2028 Databáze bavorovanů ve lvovské sbírce. Stav, vědecké studium a konzervační hodnoceníSbírky ze 17. století.

VÝZKUM

Poznání kultury knihy v klášteře vyžaduje především komplexní seznámení s klášterní realitou, s modelem života, který toto společenství uplatňuje. Je to jen důsledek studia věnovaného přítomnosti a šíření textu v klášteře, využití knihy v pastorační a vědecké práci, vzdělávání, výchovné práci nebo prohlubování spirituality.

Texty vzniklé v klášterním prostředí byly přímo spjaty s životem provincie či kongregace, a odrážely tak různá období, v nichž klášterní společenství fungovalo, a zároveň individuální cesty jednotlivých mnichů.

PROBLÉMY

- registrace dědictví
- průzkum původu
- digitalizace/digitalizace
- rekonstrukce historických sbírek

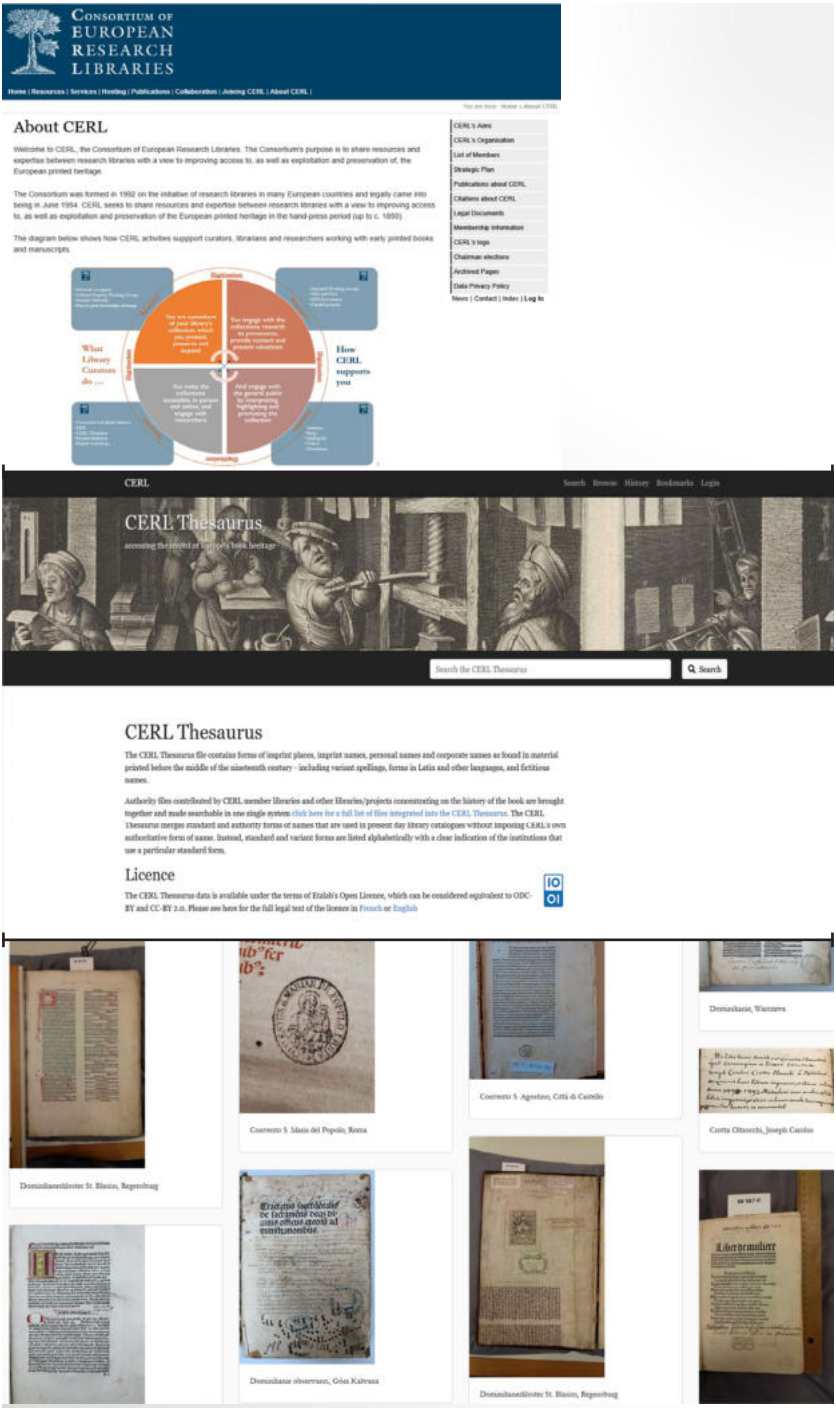
Consortium of European Research Libraries
Home | Resources | Services | Hosting | Publications | Collaboration | Joining CERL | About CERL |
About CERL
Welcome to CERL, the Consortium of European Research Libraries. The Consortium's purpose is to share resources and expertise between research libraries with a view to improving access to, as well as exploitation and preservation of, the European printed heritage.
The Consortium was formed in 1992 on the initiative of research libraries in many European countries and legally came into being in June 1994. CERL seeks to share resources and expertise between research libraries with a view to improving access to, as well as exploitation and preservation of the European printed heritage in the hand-press period (up to c. 1850).
The diagram below shows how CERL activities suppport curators, librarians and researchers working with early printed books and manuscripts.
CERL's Aims
CERL's Organisation
List of Members
Strategic Plan
Publications about CERL
Citations about CERL
Legal Documents
Membership information
CERL's logo
Chairman elections
Archived Pages
Data Privacy Policy
News | Contact | Index | Log In
What Library Curators do ...
How CERL supports you
CERL
Search Browse History Bookmarks Login
CERL Thesaurus
accessing the record of Europe's book heritage
Search the CERL Thesaurus
Search
CERL Thesaurus
The CERL Thesaurus file contains forms of imprint places, imprint names, personal names and corporate names as found in material printed before the middle of the nineteenth century - including variant spellings, forms in Latin and other languages, and fictitious names.
Authority files contributed by CERL member libraries and other libraries/projects concentrating on the history of the book are brought together and made searchable in one single system click here for a full list of files integrated into the CERL Thesaurus. The CERL Thesaurus merges standard and authority forms of names that are used in present day library catalogues without imposing CERL's own authoritative form of name. Instead, standard and variant forms are listed alphabetically with a clear indication of the institutions that use a particular standard form.
Licence
The CERL Thesaurus data is available under the terms of Etalab's Open Licence, which can be considered equivalent to ODC-BY and CC-BY 2.0. Please see here for the full legal text of the licence in French or English
Dominikanerkloster St. Blasius, Regensburg
Convento S. Maria del Popolo, Roma
Convento S. Agostino, Città di Castello
Dominikanie, Warszawa
Cronta Ottonchi, Joseph Carolus
Dominikanie obserwanci, Góra Kalwaria
Dominikanerkloster St. Blasius, Regensburg

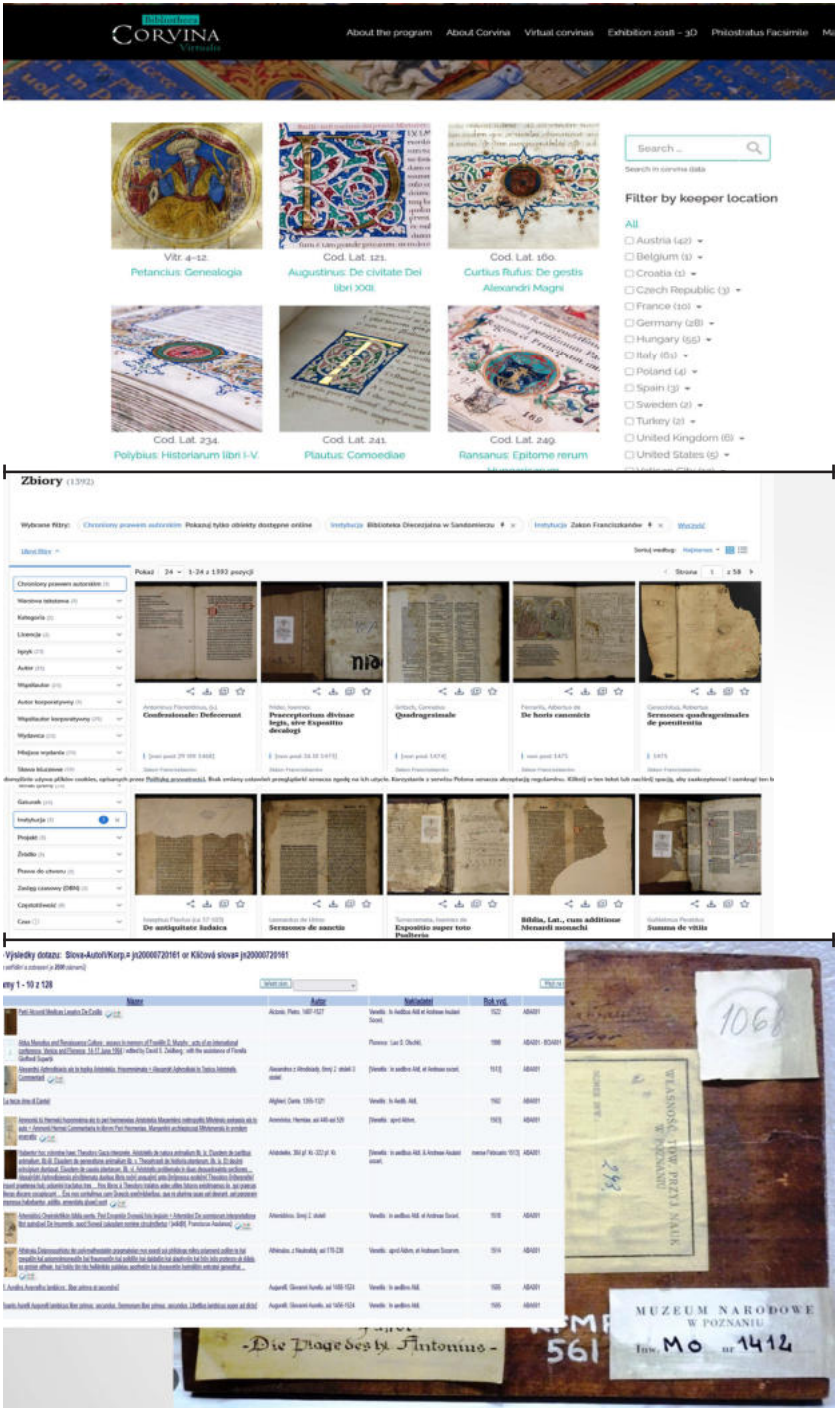
Digital Library
CORVINA
Virtualis
About the program
About Corvina
Virtual corvinas
Exhibition 2018 – 3D
Philostratus Facsimile
Search ...
Search in corvina data
Filter by keeper location
All
Austria (42)
Belgium (1)
Croatia (1)
Czech Republic (3)
France (10)
Germany (28)
Hungary (55)
Italy (61)
Poland (4)
Spain (3)
Sweden (2)
Turkey (2)
United Kingdom (6)
United States (5)
Vitr. 4–12.
Petancius: Genealogia
Cod. Lat. 123.
Augustinus: De civitate Dei libri XXII.
Cod. Lat. 160.
Curtius Rufus: De gestis Alexandri Magni
Cod. Lat. 234.
Polybius: Historiarum libri I-V.
Cod. Lat. 241.
Plautus: Comoediae
Cod. Lat. 249.
Ransanus: Epitome rerum
Zbiory (13792)
Wybrane filtry:
Chroniony prawem autorskim
Pokazuj tylko obiekty dostępne online
Instytucja: Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu
Instytucja: Zakon Franciszkanów
Wyczyść
Pokaż 24 1-24 z 1992 pozycji
Strona 1 z 58
Chroniony prawem autorskim
Warstwa tekstowa
Kategoria
Licencje
Język
Autor
Wydawca
Miejsce wydania
Stanowisko
Instytucja
Projekt
Źródło
Prawo do utworu
Zasięg czasowy (DBN)
Częstotliwość
Case
Cookies
Ustawienia prywatności
Akceptuję
Odrzuć
Condecisionale: Defecerunt
Praeceptorium divinae legis, sive Expositio decalogi
Quodlegeisimale
De horis canonicis
Sermones quadragesimales de poenitentia
De antiquitate Iudaica
Sermones de sanctis
Expositio super toto Psalterio
Biblia, Lat., cum additione Menardi monachi
Summa de vitiis
Výsledky dotazu: Slova-Autor\Karp.a jn20000720161 or Klíčová slova jn20000720161
nalezen v zdroji (z 2000 záznamů)
ámy 1 - 10 z 128
Název
Autor
Nakladatel
Rok vyd.
Signatura
Petri Vicomercati Medicae Lexatrici De Crudis
Alcionio, Pietro, 1487-1527
Venetiis : In aedibus Aldi et Andreae Asulani Soceri,
1522
ABA001
Abiding Metaphor and Renaissance Culture : papers in honour of Franklin E. Murphy : acts of an international conference, Venice and Florence, 15-17 June 1982 / edited by David S. Zeidberg ; with the assistance of Florella Goffredi Superbi
Florence : Leo S. Olschki,
1998
ABA001, BOA001
Alexandri Aphrodisiensis ex te topica Aristotelis. Hypomnemata = Alexandri Aphrodisiensis In Topica Aristotelis. Commentaria
Alexandrus z Afrodizady, Śmrť 2. století
[Venetiis : In aedibus Aldi, et Andreae soceri,
1513]
ABA001
La fiacca dine di Dante
Alighieri, Dante, 1265-1321
Venetiis : In Aedib. Aldi,
1502
ABA001
Ammonii In Hermeiã huiusmodia ex te peri hermeneias Aristotelis Maxentius nothrapatiã Mitrhiaic exegesis ais te aute = Ammonii Hermei Commentaria in librum Peri Hermenias. Marsanãi archetypicae Mithriaicaeis te emdem exegesis
Ammónios, Hermias asi 445-asi 520
[Venetiis : apud Aldum,
1503]
ABA001
Aphrodisiensis Alexandri Aphrodisiensis In Topica Aristotelis. Commentaria
Alexandrus, 3Śmrť 2. století
Venetiis : In aedibus Aldi, & Andreae Asulani soceri,
mense Februario 1513]
ABA001
Aristotelis Organicãn libãn aseris. Peri Ermeinãs Synousiã tois logois = Aristotelis De sermonum interpretatione libri quinque De Enuntiatione, quod Synousiã Logoisiam nominat circumflectens / [edidit] Franciscus Asulanus
Aristotelés, Śmrť 2. století
Venetiis : In aedibus Aldi, et Andreae Soceri,
1518
ABA001
Athenaei Deipnosophistãn libi quindecimã epigraphãsi mor exandi sã philologi nolos epimenã odiãn te kai nevsaithi kai asteretmoneusaithi kai theamaithi kai aidithi kai diaphoritã kai tithi kãn proteron ãi dãsã ou proteri athaei. kai haiãy tãn ekã hellãnidãs paideias apothaithi kai theaseithi kaimãsin eskrinai gonaithai ...
Athénaios z Naukratidy, asi 170-230
Venetiis : apud Aldum, et Andream Socerum,
1514
ABA001
Augustini, Giovanni Aurelii, asi 1455-1524
Venetiis : In aedibus Aldi,
1505
ABA001
Ioannis Aurelii Augustini Iambicum liber primus : secundus : Sermonum liber primus : secundus. Libellus Iambicus super ad dictyl
Augustini, Giovanni Aurelii, asi 1456-1524
Venetiis : In aedibus Aldi,
1505
ABA001
-Die Progeses hl. Antonius -
1068
MUZEUM NARODOWE
W POZNANIU
Inw. MO nr 1412
561

KLÁŠTER SVATÉHO JIŘÍ V PRAZE, BENEDIKTINKY

Historické dokumenty, které po sobě zanechaly benediktinky z kláštera svatého Jiří a jsou od 18. století rozptýlené, byly zaznamenány, podrobeny bibliografickému a kodikologickému výzkumu. Sbírka vytvořená a shromážděná jeptiškami byla popsána z hlediska svého obsahu a byly sestaveny její historické dějiny.

Akademické vzdělávání knihovníků u nás a ve světě (?!?) ☺

Richard Papík, učitel a knihovník

Ústav bohemistiky a knihovnictví,
Filozoficko-přírodovědecká fakulta,
Slezská univerzita v Opavě

Oddělení vědeckých informací a lékařská knihovna IPVZ

Konference Ohlédnutí za československým knihovnictvím
Karviná, 20.–21. 3. 2025

A co takhle předpovědi? ☺

„Myslíte, že budoucnost knihy je v její elektronické podobě?“

(knižní veletrh ve Frankfurtu, podzim 1999)

„To považuji jen za vtip, a snad obchodní trik. Mít některé knihy v počítači je možná dobré k určitým vědeckým pracím, archivování, ale představa, že si někdo koupí nový román na disketě nebo si ho vyhledá na internetu, sedne před obrazovku a začne si číst, je absurdní…“,
byla odpověď spisovatele Ephraima Kishona na výše položenou otázku.

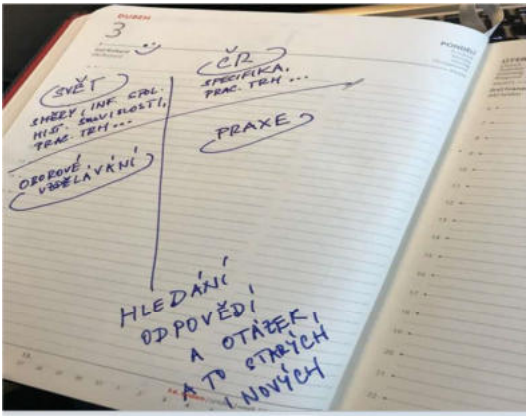

„Nikdy jsem nepřipustil, aby škola stála v cestě mému vzdělání.“

Mark Twain (1835–1910)

Historický vývoj akademického vzdělávání knihovnictví a informační vědy (LIS)

- Klíčové momenty, které formují tento obor od jeho prvních počátků až po současnost
- Vývoj knihovnictví (resp. informační vědy) v kontextu studijního oboru na univerzitě (1887, Melvil Dewey, *School of Library Economy*, Columbia University)
- Začátky akademického knihovnictví v Československu od 20. let minulého století (Z. V. Tobolka a jeho vklad)
- Akademické vzdělávání po 2. světové válce až po současnost

Trendy a výzvy a další veselosti ☺

- Kontextové milníky, historické, politické i vědecké až po vývoj optimálního (vůbec ne ale ideálního) kurikula
- Slabiny i přednosti studijních programů knihovnictví a informační vědy ve světě i u nás
- Otázky, kam se mohou ubírat školy knihovnictví a informační vědy (LIS education)
- Dále **nadčasová analytická reflexe kurikul** vytvořená na úrovni evropské spolupráce (může se zdát opomenuta, ale svým způsobem je aktuální a návodní i dnes a do budoucna, totiž 2003–2005) … *takže* …

https://www.repository.unipr.it/handle/1889/1704

O co šlo?

Projekt knižní publikace byl realizován s podporou a v rámci programu Socrates. Projekt ***European Curriculum Reflections on Library and Information Science Education*** byl inspirován diskusemi o kurikulu *Boloňské deklarace*, které byly zahájeny mj. na konferenci EUCLID v Soluni v roce 2002. EUCLID (European Association for Library & Information Education and Research) je mimo jiné evropská nevládní a nezisková organizace, která existuje za účelem podpory evropské spolupráce v oblasti knihovnického a informačního vzdělávání a výzkumu.

European Curriculum Reflections on Library and Information Science Education

Edited by Leif Kajberg and Leif Lørring

Copyright © 2005 The authors and The Royal School of Library and Information Science

Quoting and reproduction is allowed with proper source indication/bibliographic details.

ISBN: 87-7415-292-0

1 Library and Information Science Curriculum in a European perspective 17
Introduction 17
Background and context 18
Library and Information Science programmes 20
Structure of LIS programmes 21
General content of LIS programmes 26
Quality assurance 28
Conclusion 29
References 29
Bologna Process in LIS: International bibliography 30
Bologna Process in LIS: National bibliography 31
2 Digitization of Cultural Heritage 37
Abstract and summary 37
Digitization of cultural heritage in context 38
Conceptual framework 41
Structure and contents of digitization studies 42
Learning outcomes and teaching methods 57
Conclusions 59
References 60
3 Information Literacy and Learning 65
Introduction 65
Definition of information literacy 66
Importance of information literacy 67
The teaching and learning of information literacy within LIS curriculum 68
Topics forming the curriculum for information literacy and learning 70
Examples of information literacy practice in LIS curriculum 73
Communication and networks for LIS educators in this domain 76
Research agenda for information literacy and LIS curriculum 78
Conclusions and recommendations 79
References 81

4 Information Seeking and Information Retrieval 84
Summary and abbreviations and acronyms used 84
Introduction 86
Introduction to the theme: 'Information Seeking and Information Retrieval' 87
The place of IS&R in the LIS Discipline & Curriculum 89

5

The European Dimension 91
Core concepts, models and topics 92
Cross-Disciplinary Themes 97
Conclusions 98
References 99
5 The Information Society: Barriers to the Free Access to Information 101
Information society 101
From the information society to knowledge societies 102
Three strategic objectives 103
Barriers in society to the free access to information 104
The role of libraries in the information society 110
Ethical Codes in Bulgaria, Croatia and Serbia and Montenegro 112
Education of the librarians: Ethics, intellectual freedom and copyright issues 114
Conclusions 115
Literature 117
Appendix 118

6 Knowledge Management / Information Management 121
Introduction 121
Basic concepts of IM and KM in LIS 122
Conclusions 129
References 130
7 Knowledge Organization 133
Summary 133
The concept of knowledge organization 133
Approaches/Traditions in knowledge organization 136
What units or entities are being organized? 140
Kinds of Knowledge Organizing Systems (KOS) 142
Theoretical foundation of knowledge organization 143
KO in different domains 145
References 145
8 The Library in the Multi-cultural Information Society 149
Introduction 149
Basic concepts 149
Multiculturalism then and now: from the moulding of one culture out of many into accepting plurality 151
Competences of the librarian in the multicultural context 155
Conclusions 164
Appendix – Brief glossary for multicultural librarians 166

9 Information and Libraries in an Historical Perspective: From Library History to Library and Information History ... 172
Abstract ... 172
Introduction ... 173
The decline of historical perspectives in LIS education ... 174
Reasons for decline ... 176
The rebirth of Library History as Library and Information History ... 177
History as legitimation ... 178

Why are historical perspectives in LIS education important? ... 180
The future ... 182
Historical perspectives in LIS: the main components ... 183
Bibliography ... 184
10 Mediation of Culture in a European Context ... 192
Introduction ... 192
The concept of mediation ... 192
The concept of culture ... 193
The European context ... 194
Cultural mediation – a general European curriculum task? ... 195
Cultural Mediation - core curriculum ... 197
Conclusion ... 197
Bibliography ... 198

11 Practice and Theory: Placement as part of the Curriculum ... 199
Introduction ... 199
A search in literature ... 200
Dublin descriptors and the Lisbon strategy ... 203
The triangle of stakeholders ... 204
The internship in more detail ... 206
Enhancing the educational value of internships ... 208
Openness for the European dimension ... 211
References ... 213
Appendix ... 214
12 Library Management ... 216
Introduction ... 216
Positioning library management in the LIS curricula ... 217
Mapping managerial subjects in LIS education ... 218
Knowledge management ... 225
Concluding remarks and discussion ... 230
13 A Survey of Library & Information Science Schools in Europe ... 232
Aim and background of the study ... 232
Findings ... 233
Other main subjects ... 235
Concluding remarks ... 240

Další afiliační ukotvení a oborové souvislosti?

- Computing
- Design, Media and Information
- Education and Information Sciences
- Engineering
- Humanities, Law and Social Sciences
- Informatics
- Information and Communication Science
- Information and Technology
- Management and Information Sciences
- Philosophy
- Science

„Příští generace počítačů budou tak inteligentní, že budeme rádi, když si nás budou vydržovat alespoň jako domácí zvířata.“

Marvin Minsky (9.8. 1927-24.1.2016), vědec v oblasti **umělé inteligence**, Massachusetts Institute of Technology

Děkuji za pozornost **a fandím knihovnicko-informačním studiím** (ve světě akronym *LIS education*), máme **krásný** obor, **dynamický, „klidnou sílu“**, asi i dělá lidem radost v teorii i praxi, třeba to vidíme u knihoven (dopamin ☺)

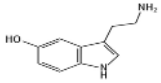

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

ČINNOST VYBRANÝCH OSTRAVSKÝCH KNIHOVNÍKŮ V OBDOBÍ MEZIVÁLEČNÉHO ČESKOSLOVENSKA A ZA 2. SVĚTOVÉ VÁLKY

Jana Brožovská Onderková
Slezská univerzita v Opavě
Karviná 20.–21 .3. 2025

www.slu.cz

ČESKOSLOVENSKÉ VEŘEJNÉ KNIHOVNICTVÍ

Lidovýchovné zákony z let 1919–1920: meziválečné Československo vytvořilo velkoryse pojatý systém osvěty (lidovýchovy), základním pilířem byla veřejná knihovna a práce s knihou.

• Veřejně přístupné knihovny se měly stát centry osvětové práce.

• Významnou úlohu v osvětovém hnutí měli pedagogové základních a středních škol: platilo to i pro veřejné knihovny na území Velké Ostravy. Většina knihovníků byla profesně spjata s učitelským povoláním např. Vojtěch Martinek, Josef Hrbáč, Antonín Škrobálek, Josef Mikš, Ladislav Třenecký).

• Učitelé se angažovali také v další osvětové činnosti, která s veřejným knihovnictvím úzce souvisela: lidové školství (Masarykova vyšší škola lidová) a kultura (Kulturní rada pro širší Ostravsko). V Ostravě Rudolf Tlapák, který působil na Matičním gymnáziu v Ostravě.

CÍLE VEŘEJNÉHO KNIHOVNICTVÍ A OSVĚTY V ČSR MEZI DVĚMA SVĚTOVÝMI VÁLKAMI

Úkoly a cíle veřejného knihovnictví definovaly osvětové koncepce Ministerstva školství a národní osvěty:

Demokratizace společnosti:
- Snahy o propagaci demokratických hodnot mezi národnostními menšinami (v souvislosti se společenskopolitickým vývojem zejména od 30. let 20. století).
- Zvýšení kulturní úrovně populace.
- Snížení sociálních rozdílů.
- Podle programového prohlášení přednosty lidovýchovného odboru MŠANO Antonína Matuly mělo být posláním osvětových organizací podílet se na doplňování ukončeného formálního vzdělání učňovské a dělnické mládeže především ve věku 14–21 let.
- Řada výzkumů čtenářství a mimopracovních aktivit v českých zemích v meziválečném období cílí na tento sociální a věkový segment populace.

KONCEPCE OSVĚTOVÉ POLITIKY VEŘEJNÝCH KNIHOVEN V ČSR MEZI LÉTY 1918–1938

- Obecné ideové základy pro veřejné knihovny představovaly dva rozdílné názory na poslání veřejné knihovny a zejména na metody osvětové práce.
- Veřejné knihovny jsou místem, které respektuje individualitu čtenáře a jeho zájmů. Toto pojetí nevylučuje z veřejných knihoven „pestrou četbu", jak ji nazval Jiří Mahen. Veřejné knihovny jsou chápány jako místa respektování individuality čtenáře a jeho zájmů. (Paul Ladewig)
- Veřejná knihovna jako osvětová a vzdělávací instituce, která má plánovitě kultivovat čtenáře, těmto požadavkům odpovídá také typ literatury v knihovně – kvalitní beletrie a odborná literatura. (Walter Hofmann)
- Obě koncepce nalezly v českém a německém knihovnickém obci velmi živý ohlas.

SLEZSKÁ UNIVERZITA

SLOŽENÍ OBYVATEL MĚSTA V OBDOBÍ MEZI DVĚMA SVĚTOVÝMI VÁLKAMI

- Město Moravská Ostrava a přilehlé obce tvořily jedno z nejvýznamnějších průmyslových center Československa.
- Podíl příslušníků dělnických profesí v rámci populace Moravské Ostravy: podle výsledků sčítání lidu z roku 1930 činil podíl osob zaměstnaných v průmyslu 62 %. Podle výsledků tohoto sčítání lidu 2/3 (64,9 %) ekonomicky aktivních obyvatel města patřilo dělnické profesi. Početně byla ve městě zastoupena i kategorie zřízenců a nižších úředníků.
- Osvětová činnost zaměřená zejména na populaci zaměstnanou v dělnických profesích.

SLEZSKÁ UNIVERZITA

OSVĚTOVÁ ČINNOST V PRŮMYSLOVÉM REGIONU

- Moravská Ostrava neměla jiných oblastech českých zemí (jak uváděli pamětníci i díky žurnalistům) příliš dobrou pověst.
- Osvětové instituce měly sloužit k *„povznesení duševní úrovně českého obyvatelstva na Ostravsku"* (František Král).
- Nejsilnějším politickým uskupením v Ostravě byla Československá sociálně demokratická strana dělnická.
- V politickém vedení města byla řada osob bez vyššího formálního vzdělání (starostové J. Prokeš, J. Chalupník).
- Vedení města si proto uvědomovalo význam osvětových institucí a veřejné knihovny pro průmyslové město a jeho obyvatelstvo.
- Město podporovalo významnými finančními částkami veřejnou knihovnu i v době hospodářské krize 30. let 20. století.

SLEZSKÁ UNIVERZITA

VEŘEJNÁ KNIHOVNA VE VÍTKOVICÍCH (STATISTICKÉ ŠETŘENÍ ROK 1924)

Podíl dělnictva mezi uživateli veřejných knihoven v průmyslových oblastech (v Ostravě):

- v předkrizovém období statistiky uvádějí průměrně 50 % uživatelů z řad dělnictva (platí také pro ostravskou veřejnou knihovnu),
- v období hospodářské krize (1929–1934) se podíl uživatelů z řad dělnictva zvýšil až na 90 % (údaje pro ostravskou knihovnu).
- V rámci knihoven Velké Ostravy byla jednou z nejlépe vedených veřejných knihoven Bezručova knihovna ve Vítkovicích.
- Podpora městské spořitelny a místních podnikatelů (Vítkovické horní a hutní těžířstvo).

Počty svazků	Počty výpůjček
Brno – 29 048	Brno – 103 868
Přerov – 21 283	Přerov – 68 311
Olomouc – 14 205	Olomouc – 50 818
Moravská Ostrava – 12 336	Moravská Ostrava – 87 985
Vítkovice – 11 288	Vítkovice – 122 679
	Jihlava – 56 606

ČTENÁŘI OSTRAVSKÝCH KNIHOVEN

- Veřejná knihovna měla dle B. Šídy jedince „zachytit" a posléze soustavně připravovat pro život v podmínkách demokratické, individualizované a rychle měnící se společnosti (Ostrava bývala v této době způsobem života přirovnávána k americkým průmyslovým velkoměstům).
- Jak při mnoha příležitostech Šída konstatoval je **pro veřejnou knihovnu důležitý každý čtenář**: *„...Co máme lidu dát? To, co požaduje. Nejsem pro přísný výběr. Lehčími věcmi zmocníme se čtenářů. Když se vychází čtenářům vstříc, je to vidět hned. Teorie essenského prostředí je jiná, než lipského. Mohou se obě různit, ale mohou býti správné, každá pro své prostředí".*
- Josef Poch: *„Vzpomenu-li však na takovou Moravskou Ostravu, kde koi. Šída má dělníky otlučené životem, na které musí přijít nějaký silnější náraz, aby se jich významněji dotkl a kteří i někdy zápasí s technickou stránkou čtení ... Na takové muže musí přijít něco silného, musí přijít nějaký úder a tím v daném případě je nejen Mayovka, ale třeba i detektivka."*
- Veřejná ve Slezské Ostravě (do sítě knihoven Velké Ostravy se začleňuje v roce 1941)
- Statistická data o výpůjčkách ze srpna 1934: knihy pro mládež: 638; zábavné knihy: 591; naučné: 191; poezie: 26; časopisy: 10.
- **Nejoblíbenější autoři Slezská Ostrava srpen 1934:** B. Zahradník-Brodský: 217; H. Courths-Mahlerová: 164; E. Wallace: 133; K. May: 89; Z. Grey: 83; J. Curwood: 59; V. Javořická: 54.

NEJVÝZNAMNĚJŠÍ OSVĚTOVÉ INSTITUCE V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ V OSTRAVĚ

Masarykova vyšší lidová škola

- Založena v roce 1920.
- Široká škála kurzů přitáhla posluchače z různého věku a z sociálních vrstev (**škola tedy naplňovala jeden z cílů osvěty stanovených MŠANO po propojení různých společenských vrstev**).
- V době hospodářské krize pořádání speciálních kurzů pro nezaměstnané zdarma.
- Počty posluchačů: 1920: 1300 posluchačů,1921/22: 3503 (109 kurzů), 1922/23: 2811 (90 kurzů).

Veřejná knihovna a čítárna Moravské Ostravy

- Založena roku 1921.
- Navazuje na osvětové organizace a spolkové knihovny různých subjektů existujících před rokem 1919.
- Kromě české veřejné knihovny působila ve městě menšinová německá veřejná knihovna s vlastní sítí poboček a dále polská a židovská knihovna.
- 1924: vytvoření Velké Ostravy – postupné sjednocení knihoven na území tohoto samosprávného celku.

Kulturní rada pro širší Ostravsko

- Založena roku 1921
- Široký teritoriální záběr Ostravsko, Opavsko, Klimkovicko, Hlučínsko, Bohumínsko, Karvinsko, Frýdecko, Frenštátsko, Brušpersko.
- Vzdělávací, hospodářské, ale také národní (řada uvedených regionů byla národnostně smíšených) cíle a úkoly.
- Koordinační centrum osvětových institucí (např. Dělnická akademie, Matice opavská, Slezská matice osvěty lidové).
- Podpora česko-polsko-slovenské spolupráce v oblasti osvěty a umění.
- Podpora mimoškolního vzdělávání (Masarykova vyšší škola lidová), rozhlasového vysílání (1929, moderní komunikační médium), zpřístupnění umělecké tvorby pro širokou veřejnost (Dům umění v Ostravě).
- Podpora mladých začínajících umělců: literární revue *Poezie, umělecké ceny pro nadané umělce.*
- Kulturní a osvětový měsíčník *Černá země*, ročenka *Rok lidovýchovné práce na Ostravsku* - informační podpora osvětovým pracovníkům a také fórum regionálních umělců.

Kulturní rada pro širší Ostravsko

Členové Kulturní rady pro širší Ostravsko 1922–1923

Členové Kulturní rady pro širší Ostravsko 1931

BOHUSLAV ŠÍDA (1884–1944)

Veřejná činnost

- 1917 – přišel do Ostravy, tajemník hornické odborové organizace;
- 1918 – jednatel Národního výboru v Moravské Ostravě;
- Aktivně se zapojil do politického života:
  1925 – neúspěšně kandidoval do parlamentu;
  1929 – zvolen do moravskoslezského zemského zastupitelstva, přísedící zemského zastupitelstva.
- Člen správních rad apod.

Osvětová a knihovnická činnost

- Bohaté životní zkušenosti a dlouholetá praxe v oblasti osvěty;
- Knihovník Národní jednoty Pošumavské;
- V období 1. světové války se seznámil s veřejnými knihovnami v Lipsku;
- Aktivní pracovník v osvětových organizacích čsl. sociální demokracie (přednášející, tajemník a posléze předseda Dělnické akademie), rovněž přednášející na Masarykově vyšší lidová škole;
- V letech 1921–1937 vedl veřejnou knihovny v Moravské Ostravě;
- Pro Ústřední knihovnu získal díky podpoře vedení města moderní prostory v novostavbě městské spořitelny (otevřena 1930);
- Veřejná knihovna získala pravidelnou finanční podporu ze strany městské spořitelny.

RUDOLF TLAPÁK (1884–1940)

- *Spiritus agens* osvětové činnosti v Ostravě a na Ostravsku v letech 1919–1938.
- Vynikající organizační schopnosti, podle pamětníků byl schopen koordinovat práci osvětových a kulturních institucí.
- Předseda MS jednoty Československé obce legionářské.
- 1908 – profesor, od roku 1934 ředitel Matičního gymnázia v Ostravě.
- Předválečný organizátor osvěty ve městě (Matice ostravská),
- 1920 – ředitel Masarykovy vyšší lidové školy.
- 1921 – jednatel Kulturní rady pro širší Ostravsko.
- Předseda ústřední knihovní rady.
- Podpora moderních technologií (rozhlasové vysílání).

VOJTĚCH MARTÍNEK (1887–1960)

Jeho veřejné aktivity propojovaly oblast umění, osvěty a knihovnictví.

Umělec, profesor Matičního gymnázia, do roku 1922 knihovník Bezručovy knihovny ve Vítkovicích.

Podpora česko-slovenské (Slovenský klub) a česko-polské spolupráce v umělecké oblasti.

Zdroj fotografie: *Slezské zemské muzeum – Památník Petra Bezruče, fond Ze Vojtěch Martínek, L 38/95/2904*

MLADÁ GENERACE OSTRAVSKÝCH KNIHOVNÍKŮ

- Ve 20. letech 20. století nastupuje do praxe mladší generace knihovníků a osvětových pracovníků.
- Prosazují nové metody knihovnické práce – spolupráce s rozhlasem (Oldřich Sedlář, Zdeněk Vavřík – rozhlasový knihovnický kurz 1938/39), seznamy literatury.

ZÁVĚRY

- Veřejné knihovnictví bylo součástí systému státní osvětové péče. Osvěta a veřejné knihovnictví v ČSR byly podle koncepcí MŠANO zaměřeny na dospívající mládež a osoby s nižším ekonomickým statusem.
- Veřejná osvěta a knihovna mohly přispět ke konsolidaci společenských a politických poměrů v poválečných letech (takto byla chápána tato instituce i představiteli MŠANO).
- Představitelé čs. osvěty a knihovnictví reflektovali teoretický vývoj oboru, zahraniční zkušenosti, často osobní, se snažili aplikovat v domácím prostředí. Byly spojeny především s *uživateli – čtenáři – knihovnami*.
- Důležitým aspektem byla spolupráce veřejné knihovny a obce. Důležitým aspektem bylo, aby obec pochopila a využívala možností, které knihovna a další osvětové instituce nabízely.
- Knihovníci se snažili koncept veřejné knihovny přizpůsobit převažující populaci průmyslového města.
- Knihovna a osvětové instituce kultivovaly populaci a přispívaly k identifikaci obyvatelstva s městem a vytvářely tak komunitu spojenou s touto lokalitou.

LITERATURA

- BUREŠOVÁ, Jarmila; BROŽOVSKÁ ONDERKOVÁ, Jana. Vývoj veřejného knihovnictví v Ostravě v letech 1921–1945. In *Ostrava: příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska*, sv. 31, 2017, od s. 262–288.
- AMO, f. KMO
- *Česká Osvěta*; 1925, 1934
- *České knihovnictví*; 1939
- Encyklopedie města Ostravy
- https://www.vojtech-martinek.cz/fotogalerie-vojtecha-martinka/

Michał Rogoż
Instytut Nauk o Informacji
Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Czech and Slovak literature for children and young people in Poland after World War II

1

Czech children's literature
- longer tradition
- Works often based on humour and irony

Slovak children's literature
- Developed mainly since the 20th century
- Many texts based on folk tales

During the CSSR period, books were published in both Czech and Slovak, so in the case of translations, it sometimes happened that works by Slovak authors were translated from Czech.

2

The beginnings of the reception of Czech children's literature in Poland can be traced to the late 19th and early 20th centuries:

Antonina Smišková's (Antoszka) books, including *The True Story of Szymek and Zofka Paveltsyna* (1887).

The author was born in Warsaw, but was of Czech origin. She wrote in both Polish and Czech.

3

Linguistic affinity.

Presence of national minorities in border areas, e.g. Zaolzie, Spisz, Orava, Silesia, in the interior of Poland there are also Czech minorities near Zelów.

Before 1918, Galicia and Bohemia belonged to one state: Austria-Hungary.

The fascination with Czech culture, which was able to preserve its distinctiveness despite many years of Germanisation.

4

First Polish post-war edition of a Czech children's book:
Klub Eleven (Klapzubova jedenáctka) by Eduard Bass (1947).
The 1950s saw the publication of works that are now considered classics of children's literature, including *Daszeńka* (Dášeňka) by Karel Čapek, *Miś Kuleczka* (Míša Kulička) by Josef Menzel, *Tale of Trees and Wind* (Pohádka o stromech a větru) and *Merry Three by Three for the Youngest* (Říkanky pro malé občánky) with illustrations by Ondřej Sekora.

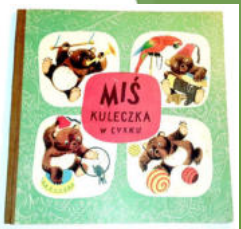

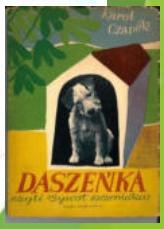

5

The special role of the publishing house 'Silesia'/„Śląsk"
- established in 1954
- head office in Katowice
- since 1968, the series 'Library of Czech and Slovak Writers' has published, among others, fairy tales: Jan Drda, *Czech Fairy Tales* (1978), Pavol Dobšinský, *Slovak Fairy Tales* (1988) and several other texts that can be categorised as youth literature, such as the novels of Karel Čapek.

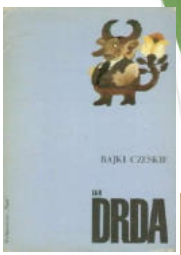

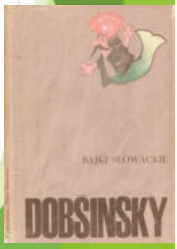

6

In the 1970s.

- An increase in the transfer of translations due to the general opening up of Poland to the world in the decade of Edward Gierek.

- translations of children's books from Slovak originals, e.g. *About the Dog Who Had a Boy* (O psovi, ktorý mal chlapca), *Jedynaczka* (Jediná) and *Mściciel* (Pomstiteľ) by Klára Jarunková and *Ten elektryczny potwór* (O trolejbusovom sumcovi) by Krista Bendová.

- The role of new publishing houses on the Polish children's and youth literature market (established in 1974): KAW (Krajowa Agencja Wydawnicza) and MAW (Młodzieżowa Agencja Wydawnicza).

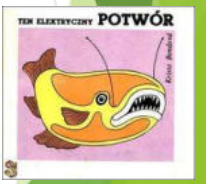

7

Czech and Slovak fiction for children and young adults. Translations into Polish by number of titles

Literatura piękna czeska i słowacka dla dzieci i młodzieży w latach 1946-2011. Przekłady na język polski według liczby tytułów

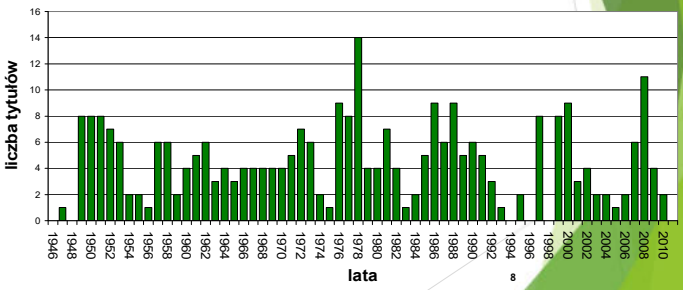

8

- The role of popular films and cartoons in popularising children's literature.

- Television bedtime shows paved the way for authors such as Václav Čtvrtek and Hana Doskočilová to enter the publishing market. The most popular films of this type are: *The Adventures of the Highwayman Rumcajs* (O loupežníku Rumcajsovi), *Křemílek i Vochomůrka*, *Maková panenka* and *Krtek*.

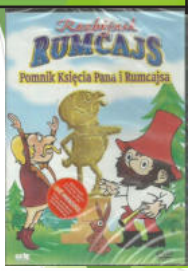

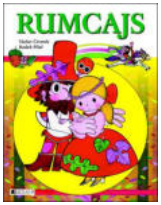

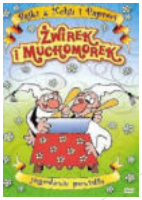

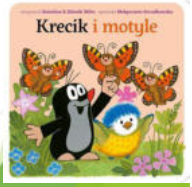

9

- Plots about good robbers in line with the communist image of the world: Rumcajs and Jánošík as exemplary 'progressive folk heroes'.
- Jánošík a kind of cross-border phenomenon, popular especially after the broadcast of the Polish series.
- Film as a prototype for the book.
- Other channels of transmission: audio recordings and theatre performances – a phenomenon reminiscent of the total productions of later years.
- After 1989, a return to old storylines, numerous children's books associated with recognisable characters. A reference to generational transfer: parents were keen to choose fairy tales for their children that they themselves knew from their childhood.

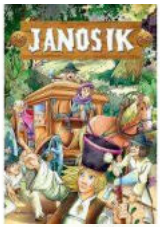

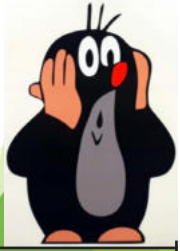

10

- Picture books with illustrations by film set designer Zdeněk Miler.
- Reissues of Václav Čtvrtek's fairy tales in the series of the weekly magazine Polityka All of Poland Reads to Children.
- The feature series for children and young people about the adventures of Mr. Tau – based on a book by Ota Hofman *Mr. Tau and a Thousand Wonders* (Pan Tau a tisíc zázraků), published in Poland.
- There was no text version of popular Czechoslovak comedies for children, such as *Arabela* or *Flying Czestmir*.

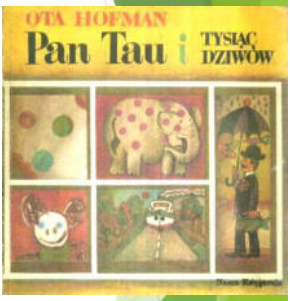

11

GENRE DIVERSITY

- Works by Czech writers characterised by poetic fantasy based on folk themes, enriched with lyricism and warm humour, e.g. Ota Hofman *Odysseus a hvězdy* (*Odysseus and the Stars*), Jan Drda *In the Inn at the Aquarius* (Hastrmani).
- Collections of fairy tales and folk tales by writers such as Alois Jirásek, Václav Řezáč, Jan Drda, Oldřich Syrovátka.

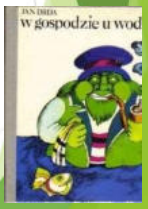

12

Collections of fairy tales:

- connected to the culture of a specific nation (Czech Tales, Slovakian Tales);
- connected to a specific region, e.g. the collection *Zbójnicki dar* co-authored by T. Brzozowska and V. Gašparíková (1976);
- tales from the Tatra region (highland, Spiš and Liptov), Mária Ďuríčková's collection *The Queen of the Danube* – tales about Bratislava;
- folk tales based on local tales, e.g. Viera Gašparíková's *The Sunny Horse*;
- fairy tales that constitute literary fantasy, e.g. *The Blue Book of Fairy Tales* (Modrá kniha rozprávok) by Ľubomír Feldek;
- interesting illustration layer;
- changes of original titles due to compilations.

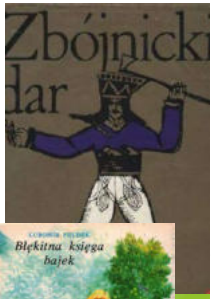

13

- Scouting and Indian adventure stories by Jaroslav Foglar *Boys from the River Beaver* (Hoši od Bobří řeky), *Cottage by the Lake* (Chata v Jezerní kotlině).
- Popular science travel reports by Miloslav Stingl *Indians on the War Path* (Indiáni na válečné stezce), *In pursuit of Indian treasures* (Za poklady mayských měst).
- The interest in this subject was linked to the development of the scouting movement.

14

Historical novels:

- from prehistoric times: books by Eduard Štorch *The Mammoth Hunters* (Lovci mamutů na Bílé skále), *The Ravens' Settlement* (Osada Havranů), *The Calling People* (Voláni rodu);
- from modern times, e.g. the romance *Spring of Adela* (Jar Adély Ostrolúckej) by Ľudo Zúbek, written in a youthful style and related to the period of the awakening of Slovak national consciousness.

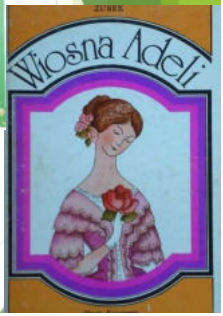

15

Children's poetry translated into Polish:

- One of the few exceptions is the booklet *Miraculous Music* (Zázračná muzika) by the Slovak poet Vladimír Reisel. The book was published in Polish by the Mladé letá publishing house in Bratislava on the initiative of the Warsaw-based Centre of Czechoslovak Culture.

- Translated poetry is also present in larger anthologies or school excerpts, as well as some volumes in the series "Poczytaj mi Mamo!" („Read to Me Mum!") by Nasza Księgarnia.

16

NEW EXAMPLES OF BOOK PROMOTION:

The series *The Underdogs*/*Odd-eaters* (Lichožrouti) Pavel Šrut's fairy tale recognised in the Czech Republic as the Book of the Decade for Children and Young People Published by the Afera publishing house in the Czech.

Fairy Tales series tells the story of funny household creatures that eat socks (always only one of a pair, hence the Polish title).
An animated film was made based on it in 2016, as well as a 3D version.
Also sold with the book was the underdog mascot Hihlik.

17

Truchlin Vojtěch Matocha

- thriller-adventure plot, three-part series the text is accompanied by comic strip illustrations by Karel Osoha.
- Screen adaptation received numerous local literary awards, including the *Magnesia Litera* and *Zlatá stuha.*
- It was also included in the White Raven list of the Internationale Jugendbibliothek.
- In Poland, it is published by the Afera Publishing House in the Czech Fairy Tale series mentioned above.

18

Escape (Útek) by Slovak Marek Vadas

- tackles the socially relevant topic of migration by raising questions about the meaning of humanitarian aid;
- the ambiguous dispute over whether or not refugees should or should not be accepted;
- the text is a dialogue with the poetics of Antoine de Saint-Exupery's *The Little Prince*;
- published in Poland by Biuro Literackie;
- interview with the author published on the publisher's website;
- extensive reviews illustrated with excerpts from the text.

19

Dušan Taragel *Fairy tales for naughty children and their caring parents* (Rozprávky pre neposlušné deti a ich starostlivých rodičov)

- a work of anti-pedagogical literature;
- a postmodern treatise on stereotypes;
- a genre of the so-called subversive fairy tale, usually devoid of the typical happy ending;
- the book has bestseller status in Slovakia (more than 15,000 copies sold);
- adaptation on the stages of 3 theatres with the meaningful title *Paskudarium*, illustred atby Slovak comic strip artist Jozef Gertli (pseud. Danglár).

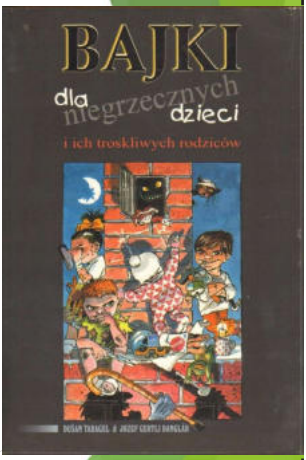

20

Publishing strategies:

- readership recommendations indicating the popularity of a work in its home country;
- literary awards;
- multidimensionality of translation into other cultural communications (theatre, film, video game, gadgets);
- interaction with the reader;
- creating a cultural environment around a literary work, using the recommendations of local institutions promoting reading culture, e.g. the Czech section of the IBBY, or the Bibiana Centre from Bratislava specially dedicated to children's art.

BIBIANA
Medzinárodný dom umenia pre deti

21

Thank you for your attention!
22

Abstrakty konferenčních příspěvků

Doc. PhDr. Jaromír Kubíček, CSc.:
Budování sítě knihoven za první republiky v českých zemích

Přijetí prvního našeho knihovnického zákona v roce 1919 se stalo impulsem rozvoje sítě obecních lidových knihoven, které byly ustaveny ve všech městech i obcích našeho státu. Důslednou kontrolou jeho provádění ze strany příslušného ministerstva a organizační opatření a soustavná péče Masarykova lidovýchovného ústavu (Svazu osvětového) jako metodického centra se postupně vytvářela síť knihoven, v meziválečném období ovšem jen obecních lidových, která si dodnes zaslouží naše uznání i obdiv. Vedle tradičních vědeckých se vytvářely knihovny administrativní v nově vznikajících správních a výzkumných organizacích a knihovny učitelské i žákovské na školách, ve vojenských a vězeňských útvarech, které zřizoval stát, vedle tradičních knihoven spolkových, které ovšem vedle knihoven obecních ztrácely na významu. Postupně se vytvářela soustava knihoven, která dokládá vysoký standard českého knihovnictví v meziválečném období u nás.

PhDr. Vít Richter:
Význam a odkaz díla Zdeňka Václava Tobolky v československém knihovnictví (v kontextu vzdělávání)

Příspěvek je věnován aktivitám Zdeňka Václava Tobolky na vybudování systému vzdělávání pro pracovníky veřejných a vědeckých knihoven v Československu v období mezi dvěma válkami. Pozornost je zaměřena na jeho působení v knihovnických sdruženích i na jeho úsilí o uznání knihovnictví jako vědního oboru na univerzitní úrovni.

Mgr. Jan Pišna, Ph.D.:
Je nutné vidět Tobolkův stín: pohled do dějin archeologie knižní kultury

Příspěvek se soustředí na Tobolkovy práce z oblasti dějin knihy, výzkumu prvotisků, retrográdní bibliografie, tiskařů a dějin knihoven. Nepůjde jen o to představit genezi Tobolkových odborných zájmů, které krystalizovaly vedle jiných

knihovnických a bibliografických aktivit, ale především odhalit v čem tkví ona zakladatelská role Tobolkových studií a knih a v čem anticipoval různě orientovaná bádání, která se až několik desetiletí po Tobolkově smrti nakonec sdružila v nový obor *dějiny knižní kultury* či *book studies*.

Prof. PhDr. Dušan Katuščák, PhD.: *Zdeněk Václav Tobolka a slovenské knihovníctvo*

Autor se ve svém příspěvku zabývá analýzou odkazu Z. V. Tobolky ve vztahu ke knihovnictví na Slovensku. Zmiňuje a oceňuje význam kolektivní monografie *Československé knihovnictví* (1925), které Tobolka redigoval i Tobolkovo dílo bibliografické. Tematizuje vysokoškolské vzdělávání knihovníků i nové teoretické pohledy a koncepce týkající se organizace a správy informací. V neposlední řadě také zdůrazňuje významně pozitivní vliv Z. V. Tobolky na modernizaci slovenského knihovnictví.

Prof. PhDr. Jiří Trávníček, M. A.: *Čtenářská kultura za první republiky*

Příspěvek se zabývá tématem fundamentální (funkční) gramotnosti a sociálními podmínkami jednotlivých národností v první republice, zmiňuje „čtenářské hity" i čtenářský fenomén Jirásek, uvádí veřejné diskuse na téma čtení, reflektuje a srovnává vzorec vlastenecký versus vzorec měšťanský. V souvislosti s kritickou analýzou čtenářské kultury autor formuluje odpověď na otázku: Co se na tomto poli stihlo a co už nestihlo?

Prof. Dr. Grzegorz Nieć: *Polsko-československé vztahy v oblasti knihy v meziválečném období*

Stejně jako v Československu proběhla i v Polsku po roce 1918 modernizace knihovnictví a knižní trh se dynamicky rozvíjel. Jakkoliv politické vztahy mezi oběma zeměmi nebyly dobré, rozvíjely se hospodářské a kulturní kontakty. V Polsku se překládali a vydávali čeští a slovenští spisovatelé, v Československu polští spisovatelé, popularizovala se historie a soudobé počiny, rozvíjel se cestovní ruch. Zvláště intenzivní a přínosné byly polsko-česko-slovenské vztahy ve světě knihy, v bibliofilských a knihovnických kruzích.

Prof. dr hab. Mirosław Lenart:
Studenti z Čech, Moravy, Polska a Slezska na univerzitě v Padově v raném novověku ve světle nejnovějších výzkumů

Padovská univerzita, která v roce 2022 oslavila 800. výročí svého založení, patřila zejména v šestnáctém a šestnáctém století k akademickým centrům, která navštěvovali zejména studenti na svých vzdělávacích cestách. Její bohatá historie, zaznamenaná nejen jmény význačných přednášejících, ale především absolventů, ovlivnila v odborné literatuře vznikající přesvědčení o zvláštní roli tohoto athenaea pro vzdělávání elit. Právě studenti studující na univerzitě, reformované na počátku 16. století Benátskou republikou, si z pobytu v Padově odnášeli nejen vědomosti, ale i myšlenky a kulturní vzory, které se často snažili přenést do svých domovských oblastí. Vzpomínka na tyto aktivity je v posledních letech jednou z linií výzkumu, který podnikla řada vědců zapojených do vědeckých iniciativ doprovázejících jubileum padovské univerzity, jedné z nejstarších v Evropě.

Dr hab. Iwona Pietrzkiewicz, prof. UKEN:
Knižní kultura řeholních řádů jako základ moderního systému vědeckých knihoven ve střední Evropě

Krize katolické církve na přelomu 18. a 19. století, kterou upevnila Velká francouzská revoluce a politika absolutistických monarchií, vedla v Evropě k rozsáhlé sekularizaci. Jejím důležitým prvkem bylo rušení klášterů, jejichž personál a zařízení chtěla světská moc využít pro sociální a ekonomickou angažovanost. Kontroverzní potlačení jezuitského řádu otevřelo cestu k radikálnějším opatřením. Tuto politiku institucionalizoval císař Josef II. a takzvané „josefínské kasace" se týkaly více než poloviny mužských a dvou třetin ženských řádů v říši. Podobnou strategii uplatňovalo také Rusko a Prusko. Nakonec se klášterní komunity ve střední Evropě rozpadly a majetek a veškeré další kulturní statky patřící klášterům, včetně archivů a knihoven, se staly základem pro budování státních institucí (muzeí, archivů, knihoven, škol). Právě klášterní knižní sbírky, rukopisy a staré tisky shromažďované po staletí byly využity k budování státních knihovnických institucí. Dnes to potvrzuje provenienční výzkum, který umožňuje určit rozptyl a pohyb sbírek jednotlivých klášterů. Na tomto základě vznikla moderní síť vědeckých knihoven v zemích střední Evropy – jak ukáží vybrané příklady.

Doc. PhDr. Richard Papík, Ph.D.:
Akademické vzdělávání knihovníků u nás a ve světě

Příspěvek se zaměřuje na historický vývoj akademického vzdělávání knihovnictví, a to jak v globálním kontextu, tak s důrazem na specifika československého a později českého prostředí. Sleduje klíčové momenty, které formovaly tento obor od jeho prvních počátků až po současnost. Zastavuje se nad vývojem knihovnictví v kontextu studijního oboru na univerzitě, a to od poslední pětiny 19. století ve Spojených státech. Dále zmiňuje začátky akademického knihovnictví v Československu od 20. let minulého století v kontextu osobnosti Z.V. Tobolky, aby se pak příspěvek zaměřil na akademické vzdělávání po 2. světové válce až po současnost, a také pojetí optimálních kurikul, které budoucí knihovnice a knihovníky a informační profesionály připraví. Jsou zmíněny kontextové milníky, historické, politické i vědecké až po vývoj kurikula s dělením pojetí informační vědy a knihovnictví v praxi i v teorii, u nás např. jednotná soustava knihoven a soustava vědeckých, technických a ekonomických informací (VTEI), ale ve světě také směr knihovnický a tzv. dokumentační. Příspěvek komentuje slabiny i přednosti studijních programů knihovnictví a informační vědy. Jsou také nastoleny otázky, kam se mohou ubírat školy knihovnictví a informační vědy (tzv. library and information science schools, LIS education), a co by bylo dobré očekávat od tohoto oboru v realitě vysokoškolského studia ve světě a v ČR, a to i na konkrétních příkladech. Je stručně prezentována nadčasová analytická reflexe kurikul vytvořena na úrovni evropské spolupráce (viz Kajberg, Leif and Lørring, Leif (Eds.) (2005) *European curriculum reflections on Library and Information Science education. Copenhagen: Royal School of Library and Information Science.* Dostupné z: https://www.repository.unipr.it/handle/1889/1704), která nebyla v tak velkém rozsahu evropského kontextu dosud překonána, ačkoli vyšla před dvaceti lety. Podíleli se na ni spoluautorsky i lidé z České republiky a ze Slovenska. Může se zdát opomenuta, ale svým způsobem je aktuální a návodní i dnes.

Mgr. Jana Brožovská Onderková, Ph.D.:
Činnost vybraných ostravských knihovníků v období meziválečného Československa a za 2. světové války

V roce 1921 v Moravské Ostravě zahájila činnost Obecní knihovna a čítárna Horního města Moravské Ostravy. Podobně jako v okolních obcích navazovala na starší veřejně přístupné knihovny, které existovaly pod záštitou národních

nebo stavovských organizací. Po roce 1924 se Ústřední knihovna a čítárna města Moravské Ostravy stala centrální zastřešující institucí, koordinující činnost všech veřejných knihoven působících na území Velké Ostravy. I v prostředí ostravské veřejné knihovny se odrážel multietnický charakter města a také sociální složení jeho obyvatelstva. Příspěvek se především zaměří osobnosti knihovníků, kteří byli spjati s ostravskou veřejnou knihovnou v období meziválečného Československa a v průběhu 2. světové války. Příspěvek si klade za cíl ukázat, že knihovníci veřejných knihoven již v této době nebyli pouhými zprostředkovateli literatury, ale že mnozí z nich se aktivně zapojili do života komunity. Řada knihovníků se angažovala v oblasti osvěty (vzdělávání dospělé populace), někteří aktivně působili v oblasti kultury a politiky. Část knihovníků se aktivně se v době 2. světové války zapojila do odbojového hnutí.

Michał Rogoż, Ph.D.:
Česká a slovenská literatura pro děti a mládež v Polsku po druhé světové válce

Blízký původ obou slovanských jazyků, stejně jako existence početných národnostních menšin v pohraničních oblastech Slezska, Spiša a Oravy, navzdory politickým sporům, ovlivnily intenzitu vzájemných literárních kontaktů. Na konci 19. století se česká literatura pro děti a mládež začala ve větším měřítku překládat do polštiny. První knihou tohoto druhu vydanou po druhé světové válce byla *Klapzubova jedenáctka* od Eduarda Basse (1947). Tato kniha byla literárními kritiky přijata velmi příznivě. Již v 50. letech byly vydány díla klasiků: *Dášeňka čili Život štěněte* od Karla Čapka a Míša Kulička od Josefa Menzela. Fascinace kulturou jižních sousedů Polska byla v pozdějších letech podpořena animovanými filmy založenými na lidových scénářích, které byly promítány jako oblíbené pohádky na dobrou noc. Cykly jako *O loupežníku Rumcajsovi*, *Křemílek i Vochomůrka* nebo *Krtek* otevřely cestu do knihkupeckých regálů knihám Václava Čtvrtka nebo Hany Doskočilové. Sbírky českých lidových pohádek v úpravách známých spisovatelů, jako jsou Oldřich Syrovátka, Václav Řezáč nebo Jan Drda, si získaly uznání mezi polskými čtenáři. Za zmínku stojí také slovenské pohádky, často překládané z českých originálů, jako například sbírka pohádek a legend o Bratislavě – *Dunajská královna* od Marie Ďuríčkové. V letech 1945 až 1989 vycházelo v Polsku v průměru několik knih pro děti a mládež přeložených z češtiny nebo slovenštiny ročně. Rekordním rokem v tomto ohledu byl rok 1978, kdy bylo vydáno 14 titulů. V polovině 90. let došlo k krátkodobému poklesu, ale v první dekádě 21. století se česká a slovenská literatura pro mladé čtenáře

opět ve větším měřítku objevila v polských knihkupectvích a v roce 2008 dosáhla počtu 11 titulů. Ve druhé dekádě 21. století vycházelo v průměru několik titulů ročně. V posledních letech si zvláštní pozornost čtenářů a literárních kritiků získaly série *Lichožrouti* od spisovatele Pavla Šruta a ilustrátorky Galiny Miklínové a *Prašina* od Vojtěcha Matochy.

Prof. Mgr. Pavol Matula, PhD.:
Reflexia predchádzajúceho režimu v slovenských a českých prvorepublikových učebniciach dejepisu

Príspevok sa venuje otázke vzťahu Československej republiky k jej predchodkyni rakúsko-uhorskej monarchii, na troskách ktorej vznikol tento nový štát. Zameriava sa na prezentáciu habsburského súštátia v školskej výučbe, predovšetkým na jej reflexiu v slovenských a českých stredoškolských dejepisných učebniciach. Všíma si, do akej miery zodpovedal objektívnemu zhodnoteniu monarchie a nakoľko podliehal potrebe negativizovať jej obraz v záujme podopretia opodstatnenosti rozpadu habsburskej ríše a vzniku a existencii Československej republiky.

O autorech

Mgr. Jana Brožovská Onderková, Ph.D. – pracuje jako odborná asistentka na oddělení knihovnictví Ústavu bohemistiky a knihovnictví, Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě. Odborný profil: dějiny a současnost veřejného knihovnictví, čtenářství, spolkový život a politické stranictví v Československu v meziválečném období (1918–1938). Je autorkou a spoluautorkou monografií a odborných studií z oblasti dějin knihoven v českých zemích.
E-mail: jana.onderkova@fpf.slu.cz

Prof. PhDr. Petr Kaleta, Ph.D. – profesor katedry společenských a humanitních věd Technické univerzity v Liberci, zabývá se kulturními dějinami (také dějinami turistiky a sportu) a národnostními menšinami (Lužičtí Srbové, Karaimové, Kašubové aj.) střední a východní Evropy.
E-mail: halicz@email.cz

Prof. PhDr. Dušan Katuščák, PhD. – Slezská univerzita v Opavě; Filozoficko-přírodovědní fakulta; Ústav bohemistiky a knihovnictví; oddělení knihovnictví. Profesní zaměření: Knihovnictví, informační věda a bibliografie; Knihovnické a bibliografické informační systémy (teorie, výzkum a projektování); Centralizované knihovní systémy a platformy (LIS, LSP); Standardizace knihovnictví; Digitalizace kulturního a vědeckého dědictví; Transkripce historických textů (OCR, HTR) pomocí umělé inteligence.
E-mail: dusan.katuscak@fpf.slu.com

Doc. PhDr. Jaromír Kubíček, CSc. – český bibliograf, knihovník a historik. V letech 1957–1962 vystudoval při zaměstnání obor knihovnictví a čeština na Fakultě osvěty a novinářství Univerzity Karlovy v Praze, kde v roce 1968 dosáhl doktorátu filozofie. V roce 1980 ukončil vědeckou aspiranturu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, dizertační práce *Český politický tisk na Moravě a ve Slezsku v letech 1918–1938* (tiskem 1982). V roce 2001 se habilitoval v oboru českých dějin na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, habilitační práce *Noviny a časopisy na Moravě a ve Slezsku do roku 1918*. V letech 1957–1959 byl zaměstnán v Krajské knihovně v Jihlavě, v letech 1959–1969 byl knihovníkem ve Státním oblastním archivu v Brně (dnes Moravský zemský archiv). V roce 1969 nastoupil do oddělení bibliografie Státní vědecké knihovny v Brně (dnes Moravská zemská knihovna), v této instituci pracoval 40 let, v letech 1986–2009 byl jejím ředitelem. V roce 1991 inicioval založení vysokoškolského

studia knihovnictví na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, kde do roku 2001 působil jako pedagog. Pedagogicky působil i na Ústavu bohemistiky a knihovnictví Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě.
E-mail: Kubicek.jaromir@gmail.com

Prof. Dr hab. Mirosław Lenart – ředitel Výzkumného centra pro epochy raného novověku a vedoucí Oddělení studií evropského kulturního dědictví na Opolské univerzitě. V letech 2012–2023 ředitel Státního archivu v Opolí. Od roku 2001 je spojen s různými italskými univerzitami, kde vyučoval polskou literaturu, jazyk, historii a kulturu. V letech 2006–2010 přednášel dějiny polské kultury na univerzitě v Padově. Je členem mnoha mezinárodních institutů a vědeckých sdružení v Itálii. Je iniciátorem vzniku Accademia dei Rampanti v Padově – mezinárodního sdružení intelektuálů po vzoru renesančních akademií, které se odvolává na činnost studentů sdružených v padovském contubernium polonorum, kde zastává funkci rektora. Zabývá se polsko-italskými literárními, uměleckými a kulturními vztahy a také náboženskou literaturou a religiozitou.
E-mail: lenart@uni.opole.pl

Prof. Pavol Matula, PhD. – působí na Katedře historie a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě. Profesně se zabývá slovenskými dějinami 19. a 20. století, se zaměřením na slovensko-polské a slovensko-české vztahy a dějiny školství. Je autorem šesti monografií věnujících se uvedeným tématům.
E-mail: matula@fedu.uniba.sk

Prof. Dr. Grzegorz Nieć – pracuje na Univerzitě Komise národního vzdělávání v Krakově, kde vede Katedru informační kultury, a na Akademii aplikovaných věd v Novém Targu, kde je prorektorem pro vědu a rozvoj. Je knihovědcem, polonistou a historikem, zabývá se především dějinami polské a české knihy a periodického tisku a ediční praxí. Je autorem řady vědeckých článků, edic historických pramenů a monografií, mj. *Książka – naród – religia. Dzieje książki czeskiej do czasów odrodzenia narodowego* (Kniha – národ – víra. Dějiny české knihy do národního obrození), Kraków 2022; *Wtórny rynek książki. Instytucje, asortyment, uczestnicy* (Druhotný knižní trh. Instituce, sortiment, účastníci), Kraków 2016. Je mimo jiné členem redakční rady časopisu „Knihovna: knihovnická revue" a členem Vědecké rady Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě.
E-mail: grzegorz.niec@wp.pl

Doc. PhD. Richard Papík, Ph.D. – vystudoval obor Vědecké informace a knihovnictví na Univerzitě Karlově. V praxi začínal v roce 1984 v tzv. soustavě vědeckých, technických a ekonomických informací (VTEI), v letech 1994 až 2015 působil jako učitel na Ústavu informačních studiích a knihovnictví FF UK, v letech 2002 až 2012 byl ředitelem ÚISK FF UK. Od roku 1994 do roku 2000 působil také jako rešeršní a informační specialista ve firmě Medistyl. V roce 2013 začal působit na Ústavu bohemistiky a knihovnictví FPF Slezské univerzity v Opavě. V současnosti je garantem studijního programu Knihovnictví. Je učitelem předmětů orientovaných zejména do oblasti rešeršních služeb a elektronických informačních zdrojů v podpoře vědy a výzkumu, ale i informačních služeb veřejných knihoven. Částečným úvazkem působí od března roku 2019 do současnosti v lékařské knihovně a oddělení vědeckých informací Institutu postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví. Od října 2015 do února 2019 působil v částečném úvazku v Ústřední knihovně Univerzity Karlovy. V roce 1996 působil půlročně jako knihovník v univerzitní knihovně na Longwood University ve Virginii a v roce 1998 semestrálně vyučoval tématiky rešerší a informačních zdrojů v oblasti tzv. competitive intelligence na University of North Carolina a její School of Information and Library Science v Chapel Hill. Spolupracoval dříve a spolupracuje s celou řadou knihoven (např. Ústřední knihovna ČVUT, Národní lékařská knihovna, Národní technická knihovna, Knihovna Akademie věd ČR, Moravskoslezská vědecká knihovna), také na řadě projektů dalších knihoven i firem. Jeho osobními zájmy kromě poznávání knihoven a jejich lidí a učení studentů jsou turistika v našich horách, sport s přáteli, cestování na kole u nás i po Evropě a čtení.
E-mail: richard.papik@fpf.slu.cz

Dr hab. Iwona Pietrzkiewicz, PhD., prof. UKEN – associate professor at the University of the Commission of National Education in Krakow, director of the Institute of Information Sciences. Employee of the Department of Media Knowledge. Actively cooperates with institutions registering the heritage of Polish writing remaining beyond the eastern border of the country. She has implemented several international and national research projects. Author of more than 120 publications in the field of social communication and media studies, mainly on the cultural heritage of religious orders in the former Republic of Poland and the Grand Duchy of Lithuania, including the monographs: *Biblioteka kanoników regularnych w Krakowie w XV–XVI wieku* (Kraków 2003), *Miser res sacra. Bonifratrzy w dawnej Rzeczypospolitej* Kraków 2009), *Kultura książki w zakonach męskich Wielkiego Księstwa Litewskiego XV–XVIII wieku* (Kraków 2019). Editor of the University's quarterly journal „Konspekt" (2001–2005), member

of the editorial committee of Bibliotheca Lithuana II (Vilnius) and „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia". Member of the Press Commission of the Polish Academy of Sciences – Krakow Branch, International Society for Knowledge Organization, and the Polish Bibliological Society.
E-mail: iwona.pietrzkiewicz@uken.krakow.pl

Mgr. Jan Pišna, Ph.D. – Vystudoval bohemistiku a slovakistiku na FF UK v Praze a společný program doktorského studia na Ústavu pro českou literaturu FF MU v Brně a Ústavu pro českou literaturu AV ČR. V současné době působí jako knihovník ve Strahovské knihovně Královské kanonie premonstrátů na Strahově a vyučuje předměty dějiny světové literatury a dějiny knižní kultury na Střední škole designu a umění, knižní kultury a ekonomiky v Praze 8. Zabývá se starší českou a slovenskou literaturou, latinskou humanistickou literaturou, paratexty, čtením, čtenářstvím a knižní kulturou 16. století a česko-slovenskými kulturními kontakty v době raného novověku.
E-mail: jan.pisna@strahovskyklaster.cz

PhDr. Vít Richter – v roce 1979 ukončil studium na Katedře knihovnictví a vědeckých informací FF Univerzity Karlovy. Od roku 1971 působí v Národní knihovně ČR v různých pozicích. Od roku 1998 do roku 2025 byl ředitelem Knihovnického institutu Národní knihovny ČR. V letech 2020 až 2021 byl generálním ředitelem Národní knihovny ČR. Od roku 1997 působí jako předseda Ústřední knihovnické rady ČR, poradního orgánu ministra kultury. V letech 1998 až 2013 byl předsedou Svazu knihovníků a informačních pracovníků ČR, nyní zde působí jako jeho výkonný tajemník. Zabývá se přípravou strategických dokumentů pro oblast knihoven, koordinuje dotační program na podporu regionálních služeb knihoven a program VISK, organizuje celostátní průzkumy čtenářství dětské a dospělé populace, je garantem vyjednávání s kolektivními správci autorských práv, s nakladateli a knihkupci o licencích pro informačních služby knihoven, zabývá se standardizací knihovnických služeb veřejných knihoven a je také autorem projektu Benchmarking knihoven. Působí v redakčních radách časopisů Čtenář a *Knihovna – knihovnická revue*.
E-mail: vit.richter@nkp.cz

Dr hab. prof. UKEN Michał Rogoż – PhD, employee of the Institute of Information Sciences at the University of the National Education Commission in Krakow, associate professor in the Department of Information Management. In 2012–2020, Director of the Institute of Information Sciences and currently

(from 2020) Vice-Rector for Science at the same university. He has published over 140 works in the fields of social communication and media sciences, librarianship, scientific information, cultural studies and literary studies. Author of monographs: *Czasopisma dla dzieci i młodzieży Instytutu Wydawniczego "Nasza Księgarnia" w latach 1945–1989* (Kraków 2009), *Fantastycznie obecne. Anglojęzyczne bestsellerowe cykle powieściowe dla dzieci i młodzieży we współczesnej polskiej przestrzeni medialnej* (Kraków 2015), co-author: *Prasa dla dzieci i młodzieży 1824–1918*, vol. 1–3, (Kraków 2018). Member of the Press Studies Committee of the Polish Academy of Sciences – Krakow Branch and the International Society for Knowledge Organization. He is a member of the editorial boards of "Rocznik Historii Prasy Polskiej" and "Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia", as well as the editorial board of the publishing series "Nauka – Dydaktyka – Praktyka".
E-mail: michal.rogoz@uken.krakow.pl

Prof. PhDr. Jiří Trávníček, M. A. – literární vědec a kritik, editor, „čtenářolog" a vysokoškolský učitel; pracuje v Ústavu pro českou literaturu AV ČR; vystudoval na brněnské univerzitě bohemistiku a historii (1984), v letech 1991–1992 studoval rok v Londýně na University od London. Zabývá se moderní českou a středoevropskou literaturou a čtenářskou kulturou. Je autorem několika knih: *Poezie poslední možnosti* (1996), *Na tvrdém loži z psího vína* (1998, se Zdeňkem Kožmínem), *Příběh je mrtev?* (2003), *Knihy a jejich lidé* (2013), *Knihy kupovati…* (2014, se Zdeňkem Šimečkem), *Kulturní vetřelec* (2020), *Být Homérem po Joyceovi* (2024), stejně jako autorem či spoluautorem tří knižních rozhovorů (s Arnoštem Goldflamem, Dušanem Šlosarem a Vítem Slívou). Výsledky čtenářských výzkumů (organizovaných Národní knihovnou ČR a Ústavem pro českou literaturu AV ČR) publikoval v několika publikacích: *Čteme?* (2008), *Čtenáři a internauti* (2011), *Překníž̌kováno* (2014), *Reading Bohemia* (2015), *Česká čtenářská republika* (2017), *Rodina, škola, knihovna* (2019), *Ohrožený druh?* (2024), *A Nation of Bookworms?* (2021), *Betty a my* (2022). Byl členem dvou mezinárodních týmů zabývajících se čtenářstvím.
E-mail: travnicek@ucl.cas.cz

Ohlédnutí za československým knihovnictvím

Čtvrtek 20. března

14:00	Setkání před budovou Regionální knihovny Karviná, pobočka Karviná-Fryštát (Masarykovo nám. 9/7, 733 01 Karviná-Fryštát) *možnost uložení zavazadel*
14:30–16:30	Návštěva zámku Fryštát (Masarykovo nám. 1, 733 01 Karviná-Fryštát) – Okruh I, expozice Národní galerie Praha *přesun do Univerzitní knihovny OPF v Karviné SLU v Opavě*
17:00–18:00	Prohlídka Univerzitní knihovny OPF SLU – pracoviště Karviná (Na Vyhlídce 1079, 735 06 Karviná 6) *přesun do Regionální knihovny Karviná – pobočka Karviná-Fryštát*
19:00	Číše vína – Oddělení pro mládež a dospělé, Regionální knihovna Karviná, pobočka Karviná-Fryštát (Masarykovo nám. 9/7, 733 01 Karviná-Fryštát)

Ohlédnutí za československým knihovnictvím

Pátek 21. března

Regionální knihovna Karviná (Centrum 2299/16, 734 11 Karviná-Mizerov)

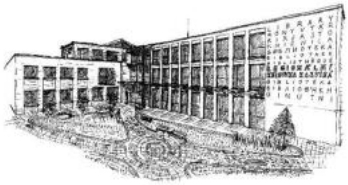

8:30–9:00	Registrace
9:00–9:30	Slavnostní zahájení konferenčního dne v kinosále Regionální knihovny Karviná
9:30–10:50	Přednáškový blok I – PhDr. Vít Richter – Význam a odkaz díla Zdeňka Václava Tobolky v československém knihovnictví (v kontextu vzdělávání) – Mgr. Jan Pišna, Ph.D. – Je nutné vidět Tobolkův stín: pohled do dějin archeologie knižní kultury – Prof. PhDr. Dušan Katuščák, PhD. – Jak ovlivnil Zdeněk Václav Tobolka slovenské knihovnictví – Prof. PhDr. Jiří Trávníček, M.A. – Čtenářská kultura za první republiky
10:50–11:20	Přestávka
11:20–12:40	Přednáškový blok II – Prof. Dr. Grzegorz Nieć – Polsko-československé vztahy v oblasti knihy v meziválečném období – Prof. PhDr. Petr Kaleta, Ph.D. – Hórnikova lužickosrbská knihovna v Praze jako součást multikulturního prostředí první československé republiky – Prof. Dr. Mirosław Lenart – Studenti z Čech, Moravy, Polska a Slezska na univerzitě v Padově v raném novověku ve světle nejnovějších výzkumů – Iwona Pietrzkiewicz, Ph.D. – Knižní kultura řeholních řádů jako základ moderního systému vědeckých knihoven ve střední Evropě
12:40–13:00	Přestávka
13:00–14:20	Přednáškový blok III – Doc. PhDr. Richard Papík, Ph.D. – Akademické vzdělávání knihovníků u nás a ve světě – Mgr. Jana Brožovská Onderková, Ph.D. – Činnost vybraných ostravských knihovníků v období meziválečného Československa a za 2. světové války – Michał Rogoż, Ph.D. – Česká a slovenská literatura pro děti a mládež v Polsku po druhé světové válce – Prof. Mgr. Pavol Matula, PhD. – Reflexe předcházejícího režimu ve slovenských a českých prvorepublikových učebnicích dějepisu
14:20–14:30	Ukončení konference

Změna programu vyhrazena.

Ohlédnutí za československým knihovnictvím

sestavil Marek Timko

Autoři:
Jaromír Kubíček, Vít Richter, Jan Pišna, Dušan Katuščák, Jiří Trávníček, Grzegorz Nieć, Mirosław Lenart, Iwona Pietrzkiewicz, Richard Papík, Jana Brožovská Onderková, Michał Rogoż, Pavol Matula

Vydala elektronicky Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě.

Jazyková úprava: Marek Timko
Grafický návrh a sazba: Jakub Klimek Maruš
Ostrava 2025

ISBN 978-80-7054-363-4 (online PDF)